זייט מתפלל פאַרן געזונט פון שרה שענירער
שרה בת רויזא לרפואה שלימה במהרה!

בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פוילן

רעדאַקטירט דורך א. ג. פרידנזאָן

ב"ה לאָדזש־וואַרשע־קראָקע	אדר א' תרצ"ה	נומער 122	צוועלפטער יאָרגאַנג

תוכן: יעקב לאַנדא — פאַר אַן־אידעאישער עלי'. לייב הורוויץ — די מעלצערס קוקן דיך אָן... עט — דער קאַמף קעגן יידיש אין ארץ־ישראל. י"ל אָרלעאַן — די פילאָזאָפיע פון די רשעים. י"ל גערשט — נתן בירנבוים און זיינע לינקע קריטיקער. א"מ ראַגאָווי — מענטש אדער חי'. העשיל קלעפפיש — דער רמב"ם. אַלטער שנור — צוריק אַהיים. אליעזר שינדלער — אויף די וועגן פון גלות. ישראל עמיאט — מיין תפילה, דאָס אויער צו דער נשמה (לידער). שרה שענירער — דאָס זייגערל. ק. נעמיראָווער — אָן פירושים... (אויפן מאַרגינעס פון אונדזער בילאַנס). דריי־יאָר־בילאַנס פון דער בנות־אגודת־ישראל צענטראַלע. ידיעות פון דער באַוועגונג און מודעות.

פאַר אַן־אידעאישער עלי'

ארץ־ישראל האט זוכה געווען אין פוילן צו שטיין טאַקי אין מיטל־פונקט פונים אַלגעמיינעם יידישן לעבן. ס'איז לגמרי נישט נייטיק נאָך צו אַגיטירן פאַר א"י, אדער גאָר עס צו פאַרהערלעכן. כ'האַלט זיך יעצט אויף אין פוילן אויף אַ קורצע צייט און כ'האָב שוין געהאַט די געלעגנהייט צו אָבסערווירן דעם הייסן דראַנג קיין א"י, וואָס מע קען דאָ אומעטום דערשפירן. נישט וועלנדיק ח"ו דעם דראַנג דעגראַדירן, האַלט איך אָבער פאַר נייטיק אַלס א"י ייד אויף עפּיס אויפמערקזאַם צו מאַכן, ספּעציעל אונדזערע עולים, אדער די, וואָס גרייטן זיך צו עולה צו זיין.

מע באַקומט דאָ אין פוילן דעם איינדרוק, אַז די גאַנצע א"י באַוועגונג שעפּט אירע כוחות פון דער שרעקלעכער נויט, וואָס הערשט דאָ. אמת, מע טאָר נישט די יידישע גויט גרינגשעצן, אָבער מער ווי אַ גורם טאָר זי נישט זיין. ווערט זי אויך די סיבה פונים א"י־דראַנג, דעמלט איז אונדזער א"י אַרבעט אין סכנה.

מע טאָר נישט פאַרגעסן דעם זין און דעם ציל פון אונדזער א"י־אַרבעט. אין דער ערשטער ריי מוז שטיין די אידעע און די מאָטיוואַציע פון אַגודיסטישן אויפבוי אין א"י. יעדע פאַרפלאַכונג פון דער אידעע דורךווירטשאַפטלעכע מאָמענטן ברענגט מיט זיך די געפאַר, אַז אונדזערע פּיאָנערן, קומענדיק קיין א"י, פאַרגעסן זיי זייער אַגודיסטישן חוב לגבי א"י.

מיר זענען דערוויל אין א"י אַ קליינע גרופּע פון מענטשן, וועלכע האָבן אויף זיך גענומען אַ שווערע און הייליקע אויפגאַבע צו פאַריידישן א"י אינעם אַגודיסטישן זין דורך ממשותדיקע אַרבעט. די שוועריקייטן, וואָס מיר טרעפן אָן אויף אונדזער וועג, זענען נישט קליין, אויף דעם געביט האַלטן מיר נאָך ביי דער התחלה. אין אַזאַ סיטואַציע ברויכן מיר אין א"י פּיאָנערן, וואָס זענען אַדורכגעדרונגען מיטן הייליקן פייער פון אַגודיסטישן אידעאַל, וואָס זענען גרייט זיך מוסר נפש צו זיין פאַר די פאַרווירקלעכונג פון אונדזער אידעע אינים פּריוואַטן, ווי עפנטלעכן לעבן פון א"י. מחמת דעם מוזן מיר אַריינברענגען אין אונדזערע הכשרות מער גייסטיקע אויפקלערונג, מער התלהבות פאַר אונדזער פּיאָנערטום, אַז אין דער דאָזיקער גייסטיקער הכשרה זאָלן די ווירטשאַפטלעכע מאָמענטן, וועלכע זענען סוף כל־סוף פאַראַן, דערנידעריקט ווערן צו אומוויכטיקע גורמים, די סיבה, די אינערלעכע מאָטיוואַציע פון אונדזער עלי' מוז זיין די אידעאישע. און אַרום דעם פּונקט מוז זיך קאָנצענטרירן די גאַנצע הכשרה־אַרבעט דאָ אין גלות.

מיר זענען נאָך דערוויל אין א"י אַ מיעוט און מיר ווייסן פון דער היסטאָריע, וואָס פאַר אַ געוואַלטיקן כוח ס'קען האָבן אַ מיעוט, אָבער נאָר ווען דער מיעוט איז אין זיך גייסטיק געשלאָסן און איז פאַראייניקט אַרום איין ציל און איין שטרעבונג. נאַטירלעך איז פאַר אַזאַ פּיאָנערטום זייער וויכטיק אויך די מאַטעריעלע פונדירונג; די פיזישע הכשרה איז אָן אַנטשיידן מיטל צום דערגרייכן פונים גייסטיקן ציל אין א"י, וואָס הייסט:

צו דעראָבערן ארץ־ישראל פאַר ג־טס תורה דורך מעשים.

יעקב לאַנדא
(תל־אביב)

די מעלצערס קוקן דיך אָן...

(צו די רעפּאַרטאַזשן פון וו. מעלצער וועגן יידיש-לעבן).

פון **לייב הורוויץ**

אַ שטיקל התנצלות: מיר מיינען נישט דאָ אַריינצולאָזן זיך אין אַזוי־גירופענער אַפּאָלאָגעטיק, וואָס האָט פאַר אַ חוב צו דערווייזן, אַז אונדזער יידיש לעבן איז נישט חלילה אַזוי חושכדיק און חסרונותדיק, ווי אונדזערע שונאים מאָלן עס אויס, נאָר פאַרקערט: ליכטיק, וואויל און שיין. שוין לאַנג ווי מיר האָבן זיך איבערצייגט אין דער צוועקלאָזיקייט פונים דאָזיקן סוג ליטעראַטור. בפרט נאָך די טרויעריקע געשעענישן אין יענער מדינה, וואו עס האָט ספּעציעל גיבליט די אַפּאָלאָגעטיק און וואו, נאָך די אַלע גלענצנדיקע באַווייזן וועגן דער גירעכטיקייט פון די יהדות־פּרינציפּן, איז דאָך מעגלעך געוואָרן דער אָנ־ום פון אַזאַ ווילדן יידן־האַס און דאָס באַנייען פון די אַלע שגעונדיקסטע בלבול־ים אויף דער אַדרעס פונים פאַרדינסטפולסטן און לאָיאַלסטן יידישן בירגער, איז דאָך שוין קלאָר פאַר אַלימען, אַז נישט דורך אויפקלערונג וועלן מיר אומשעדלעך מאַכן די אַנטיסעמיטישע בעסטיע. ווייסן מיר דאָך, אַז די שנאה צום ייד און צו אַלים, וואָס עס האָט אַ שייכות צו זיין לעבן און דענקען, נעמט זיך דער עיקר פון אַן־אַלטן באַרבאַרן־אינסטינקט, וואָס לעבט נאָך אַלץ אומאויפהערלעך אינים האַרץ פון די אומות און, אינים קאַמף מיט אינסטינקט, איז דאָך לחלוטין נישט ווירקזאַם דער וואָפן פון שכל. ייִדנטום איז אַן־ענין, וואָס לאָזט זיך נישט בלויז דערלערנען. יהדות דאַרף מען קענען פילן—ס׳איז איראַציאָנעל אינטואיציע און העיקר: אמונה. און, ווען אַ פרעמדער קוקט אויף אונדז, אָן ספּעציעלע הכנות און ידיעות, נאָר גראָד פאַרקערט: מיט פאָראורטיילן, היינט, וואָס קאָן דען אַזעלכער מער זעען, אין דעם פאַרוויקלטן לאַבירינט פון יידישן אורח־חיים, ווי איין קייט אויסטערלישקייטן און פאַנאַטיזם.

האָט שוין טאַקי גיזאָגט דער הייליקער קאָצקער זצ״ל: „אַז מע קוקט אויף סעודת־שבת מיט גראָבע אויגן דוכט זיך, אַז סעודת שבת איז גראָב״...

און דער בעש״ט האָט דערציילט, אין שייכות מיט די חסידות קריטיקער: אויף אַ חתונה האָבן זיך אַמאָל צוזאַמענגיטראָפן אַ חברה טויבע בעטלער, זענען זיי גישטאַנען און גיגאַפט ווי עולם לאָזט זיך אַוועק אין אַ התלהבותדיקן טאַנץ. און, ווען זיי האָבן באַמערקט אין אַ ווינקל די מוזיקאַנט, ווי זיי מאַכן עס אַזוי מיט די הענט און בלאָזן זיך אָן, אין אַזעלכע פאַרשידענע כלים, האָבן זיי זיך צולאַכט, זיך טראַכטנדיק: ווי זיי מאַכן זיך עס צו נאַר מיט זייערע מיאוסע העוויות! אוודאי — האָט דער בעש״ט אויסגיפירט — די, וואָס זענען פאַרטויבט נישט צו הערן דאָס מתיקות פונים ניגון, קענען נישט פאַרשטיין די אַלע באַוועגונגען פון די איברים, וואָס קוקט זיי אויס רק משונה...

אוודאי מיינען מיר נישט יעצט צו פּאָלעמיזירן מיט דער מאַדאַם וואַ דאַ מעלצער, ווענן עס גיפעלן נישט די יידישע פאַמיליען־תיקונים און, זי האָט עס גיברענגט צום אויסדרוק אין אירע רעפּאָרטאַזשן וועגן דעם „שוואַרצן שטיק ערד אין וואַרשע״ (גימיינט: דעם קאָמפּלעקס פון ספּעציפיש יידישע אויסטערליש־קייטן) אויף די שפּאַלטן פון דער ליטעראַרישער משומדים־אכסניא, וואָס עס שטעלן מיט זיך פאָר די „ליטעראַצקיע וויאַדאַמאַשטשי״. גראָד אין איר לעבעטער שילדערונג באַרירט זי דאָס לעבן פון דער יידישער „פרוי און מוטער״ און, ווען טאַקי די מחברטע אַליין האָט זיך אַ״ס פרוי דאָ־נישט־לאַנג אַזוי קאָמפּראָמי־טירט אין דער ברייטער עפנטלעכקייט דורך איר עקלהאַפטער האַנדלונג לגבי אַן־ערשט פאַרשטאַרבינעם מאַן, דעם אַטלעט שטעקער, באַווייזט עס, אַז ווער, ווע־ נאָר די מעלצער האָט באַין־אופן נישט קיין רעכט צו ווערן אַ מאָראַל־פּרעדיקערן אין ענינים פון אישות. איבעריגנס גראָד, וואָס שייך אונדזער משפחה־אינסטיטוציע, איז אונדז פיל מאָל שוין אויסגיקומען צו הערן שבחים אפילו מצד די פאַרביסנסטע שונאי־ישראל, וואָס זענען גיצווינגען אויסצורופן באַגייס־טערטע „מה טובו אוהליך יעקב!״

מיר ווילן נור דאָ אויפווייזן אויף ווי ווייט טעותדיק אָדער בייזוויליק־פאַלש עס זענען אירע בילדער פון יידישן לעבן, כדי צו וויסן ווי ווייט מיר טאָרן זיך נישט קיינמאָל איבערנעמען מיט שונאיםס רייד, ווען אפילו זיי הויבן שוין אונדז אַליין אָן אויסקוקן פאַר גירעכטע. אַ באַקאַנטער יידישער דענקער האָט טאַקי אַמאָל זיך אויסגידרוקט, אַז מיר דאַרפן דאַנקבאַר זיין די שונאי־ישראל פאַר זייער בלוט־בלבול, וואָס יעדער פון אונדז ווייס קלאָר זיין גרונדלאָזיקייט, ווייל אַזוי אַרום ווערט ממילא אויסגיוואָרצלט אין אונדז יעדער צוטרוי צו זייערע אַנדערע באַשולדיקונגען אויפן אַדרעס פונים ייד, ווען מיר זענען שוין גינויגט זיך אָנצוהייבן שעמען, וואָס אַזאַ שעמען זיך שמעקט צום סוף מיט אַסימילאַציע.

זיט דער דאָזיקער כוונה ווילן מיר אויך דאָ אָנווייזן אויף די אויסטערלישע עם־הארצותן וועגן אַזוי עפנטלעכע און פּאָפּולערע פּרטים פון יידישן לעבנס־שטייגער אין די רעפּאָרטאַזשן פון וואַנדאַ מעלצער. טרויעריקער איז, וואָס ס׳איז קענטיק, אַז די אויטאָרין איז דאָ אינפאָרמירט געוואָרן דורך אָפּטריניקע יידן, לויטן טראַגישן כלל פון „מהרסיך ומחריביך ממך יצאו״.

איבריקנס, אפילו די מתוקנים שבהם, וואָס האָבן דווקא גישמט אַלס יידן פאַרטיידיקער, האָבן אויך קיינמאָל נישט גיקאָנט גינוי משיג זיין אונדזערע פשוטסטע און פאַרשטענדלעכסטע ענ־נים און, ביים בעסטן ווילן, פאַרדרייט די יוצרות. אַזוי איז גיווען דער פאַל מיט אַדאַם מיצקיעוויטש, אָזשעשקאָ און צום סוף מיט דעם פּראַפ. באַדוען דע קורטענע.

מילא וועגן מעלצערס באַהויפּט נגין, אַז יידן באַהאַנדלען שלעכט זייערע פרויען, וואָלט כדאי גווען צו פרעגן, וואָס עס טראַכטן וועגן דעם די גוישע פרויען, וועלכע דרוקן זיך אַזוי אָפט אויס מיט קנאה אויף די יידישע פרויען כאַטש שוין דער־אַר, וואָס זיי ווערן נישט גישלאָגן און מאַלטרעטירט דורך זייערע מענער.

אַז עס איז זער טראַגיש דער גורל פון דער וויסטער עגונה, וועגן דעם ווייטיקט אוודאי יעדנס יידיש האַרץ אַזוי גוט, ווי דער באַרימהאַרציקער מעלצערס. נאָר בכלל צו געבן דער לעצטער צו פאַרשטיין די אַלע ענינים פון עגינה און חליצה און זייער מאָראַלישן באַדייט, וואָלט הייסן אויסשמועסן מיט אַ קאָזאַק די דיפערענצן צווישן רש״י־ס און ר״ת תפילין.

מעלצער פאַרשטייט שוין, אַז ס׳איז זייער אַ הומאַניטאַרישער אויפטו דאָס מיבם זיין די חליצה, כדי אַזוי אַרום צו פאַרזאָרגן די פרוי מיט די איבערגיבליבענע יתומים. גייט אָבער דער דין פון יבום, ווי באַוואוסט, נישט אָן דאָרט, וואו ס׳איז גיבליבן אַ קינד נאָכן פאַרשטאָרבינעם.

די מעלצער ווייס ווייטער צו דערציילן וועגן דעם הפקרות אויף דעם גיטין־גיביט ביי יידן און, אַז פאַרן פרייז פון אַ דריי זלאָטיס באַקומט מען אונטערשריפטן ביי בעטלערס און טרעגערס אויף אַ היתר מאה רבנים — עס פאַרגלוסט זיך צו לאַכן איבער די „גינויע״ אינפאָרמאַציעס פון אונדזער בעלת־רחמנות.

יעצט וועגן אירע אַנטדעקונגען איבער דעם ווי אַזוי עס טוען אָפּפינסטערן אַ לעבן אָרימע יידישע משפחות אין פייכטע קעלערס אָן ליכט און אָן וואַרימקייט, איז עס ליידער אמת, נאָר ווער עס טראָגט די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר דעם דאָזיקן טרויעריקן מצב, די יידישע אמונה אָדער אַנדערע מאַכט־פאַקטאָרן, זאָל זיך דעריבער די חשובע מאַדאַם מעלצער אויף אַן־ערנצט פאַרטראַכטן.

און נאָך גיפעלט איר נישט דער מחברטע, אַז אין ענגין קעלער זיצט זיך אַ פרומער ייד איינגיהילט אין טלית און שאָקלט זיך, זינגנדיק איבער אַ ספר. נו, דאָס וואָס אַ מעלצער גיפעלט נישט, גיפעלט אונדז שוין דווקא זייער שטאַרק. הלוואי אַ סך אַזעלכע ערלעכע יידן, עוסקים בתורה, נאָר נישט חלילה אין אַזעלכע שווערע מאַטעריעלע באַדינגונגען.

יעצט נאָך מעלצערס־רעוועלאַציעס (ווי וועגן ווילדע מנהגים פון אַ אומבאַקאַנטן בעדואינער־שבט): ביי יידן זאָגט מען איבערן קבר פון אַ גישטאָרבינעם „קדוש״ (גימיינט: קדיש). פלייש מוז ווערן גיווייקט אַ פּאָר שעה אין וואַסער. נאָכהער אויף אַ ספּעציעלן אויפן צולייגט אויף אַ ברעטל און אויסגיזאַלצן מיט ספּעציעלע ריטועלע האַנד־באַוועגונגען, ווייל אַנדערע באַוועגונגען וואָלטן זיין אַ באַליידיקונג פון דער רעליגיע און פון די גיפילן פונים כאָן, וואָס זאָל דאָס דאָזיקע פלייש עסן.

יעצט וועגן די פאַרשידענע שאלות מכוח דעם שחטן און וועגן דעם אינערן פון פיש. יעצט קומען נאָך חדושים וועגן אָפּצאָל פון פסקינען שאלות; וועגן כשרן און נאָך און נאָך. אָבער נאָך וואָס אויסרעכנען די אַלע שטותים און ווילדע עמי־הארצותן נאָך דעם אַלים וואונדערט זיך די מעלצער, אַז ס׳גיפינען זיך נאָך „בנות ציון״ (גימיינט: „בנות אגודת ישראל״) וועלכע קומען זיך צונויף אויף קאָנפערענצן צו דערהאַלטן די פאַרדריסנדיקע יידישע אייגנאַרט און צו פאַרשטאַרקן דעם אַלטן מסורה־גייסט. (דערגייט אַ טאַלק, ווען אַנדערע שונאי־ישראל ווינטשן זיך היינט דווקא דיסימילאַציע). און נאָכמער פאַרדריסט איר, וואָס אפילו די מאַכט גיפינט פאַר מעגליך לטובת אַזאַ מיטאַלטערלעכן צוועק צו שענקען דעם שטאָט־ראַט־זאַל אין דער צייט, ווען פאַר דעם ליכטיקן און וועלטלעכן „בונד״ גיפינט זיך נישט דאָרט קיין מיטהילף אין זיין וויכטיקער מלחמה מיט די „יידישע פאַרשריפטן״.

די לעצטע שורות באַשטעטיקן ליידער אונדזער פריערדיקער הנחה פון וועלכע קרייזן די מאָראַל פּרעדיקערן האָט גישעפּט אירע וואונדערבאַרע יידישקייטס־קענטנישן און דאָס איז טרויעריקער כאַר אַלימען.

גיווינטלעך וואָלטן מיר זיך בלויז גיוויילט איבער די לעכערלעך־טעותדיקע אָדער נאַריש־בייזוויליקע שילדערונגען פונים יידישן לעבן, ווען נישט דאָס, וואָס ליידער זענען נאָך פאַראַן גינוג קרענקלעכע שמענדריקעס, פאַר וועלכע די ווערטער פון אַזאַ באַקאַנטער שרייבערן, ווי די וואַנדאַ מעלצער זענען כתורה שלימה און ערשט פון אַזעלכע מקורים דערקענען זיי ערשט דעם מהות פון זייער אייגן פאָלק און שעמען זיך דערפאַר מיט זייער אָפּשטאַם נעביך.

דאָס איז דווקא שוין שמערצליך ביז גאָר!

י. סקי \ גאָר אַנדערע וועלטן...

צום קאַמף קעגן יידיש אין ארץ־ישראל

„ליבע ברידער, לאָמיר לערנען העבּרעאיש,
לא מעבר לים הוא לא תאמרו נואש
אויב איר ווילט נאָר קענען די שפּראַך
דברו עברית וקראו תנ״ך...

דאָס דאָזיקע גראַמענדל גיהער צו דער ערשטער יידישער צייטונג, וואָס איז אַרויס אין ארץ־ישראל.

מיט 42 יאָר צוריק האָט דאָרט (אין יאָר תרנ״ב) אָנגיהויבן צו ערשיינען אַ צוויי־וואָכנטלעך בלאַט, פון איינים „אבן יעקב״ „הצבי לבית יעקב״, אַזוי האָט דאָס בלאַט גיהייסן, (זע וועגן דעם אויספירלעך אין דער אַלטער פּריאַדישער צייטשריפט „די יידישע צוקונפט״, פּאַריז–לאָנדאָן 1904), קיין קאָנסעקווענטע פּאָליטישע ליניע האָט דאָס בלאַט נישט גיהאַט, עפּ״י רוב אַ זיגזאַגן וועג, נאָר אַ בולטן רעליגיעזן אונטערשלאַק האָט דאָס יעדנפאַלס גיהאַט, נאָר נישט דאָס זענען מיר אויסן. מיר מיינען דאָ בלויז דעם פאַקט אַליין: אין ארץ־ישראל מיט 42 יאָר צוריק אַ צייטונג אויף יידיש וואָס הייסט זיך לערנען לשון־קודש, דאָס איז אַ שטי־קעלע פּאַראַדאָקס, פאַר די היינטיקע באַגריפן. און מיר ברענגען עס טאַקי אומישנע אַנטקעגן די לעצטע רדיפות אויף יידיש אין א״י.

יאָ, די צייט שטייט נישט אויף אָן־אָרט, דאָס איז אַ גיזעץ! אונדזער צייט איז אַ „קאָנסעקווענטע״ היינט איז נישט במציאות אַ יידישע צייטונג אין א״י, וואָס זאָל נאָך טראָגן אַ טיפע ליבשאַפט צו לה״ק...

דער יידישיסטישער שרייבער וואָס קומט קיין א״י און פּרעדיגט „זיין״ יידיש, האָט זיך זיין שיטה, ער האָט איבעוגיריסן מיטן יידישן עבר. פאַר אים איז לה״ק סאַנסקריט, די אַלע גייסטיקע אוצרות וואָס זענען אין אָט דער שפּראַך פאַראַן זענען נישט זיינע, עס האָט זיך פון זיי אָפּגיטרייסלט דער לינק־פּ. צ.־קישער שריפטשטעלער וואָס וויל בגוואַלט איינפלאַנצן יידיש אין א״י האָט מיטן יידישן לעבנס־שטייגער ווייניק וואָס צו טון, פאַר אים איז א״י נאָר די טעריטאָריע אָן דעם אינערלעכן סענטימענט פאַר דעם אַלים וואָס האָט זיך גישיכטלעך אויף אָט דעם באָדן אָפּגישפּילט.

אים איז נישט קיין חילוק וואָסער שפּראַך דאָס פאָלק האָט אין דער צייט פון זיין בליען, גירעט, ער איז נישט צוגיבינדן צו דער שפּראַך אין וועלכער אַ תורה איז גיגעבן גיוואָרן. יידיש איז די שפּראַך ביים היינטיקן טאָג פון מיליאָנען מענטשן אויף דער וועלט, איז עס אַ פאָלקס־שפּראַך, און מע דאַרף אויך אויף דער יידישער טעריטאָריע רעדן אָט די שפּראַך.

וואונדערט זיך נישט אויף דעם מסירת־נפש, וועלכן אַזאַ איינער ווייזט אַרויס ביים פאַרטיידיקן יידיש. דאָס איז ביי אים אַלץ, וואָס האָט ער מער, וואָס זאָל אים דערמאָנען אַז ער איז אַ ייד? עס הייבט זיך אָן און ענדיקט זיך מיט יידיש, עס הייבט זיך אָן און ענדיקט זיך מיטן יידישן בוך, מיט דער יידישער צייטונג און מיטן יידיש־גיהאַלטינים רעפעראַט.

און אַזוי איז אויך צו פאַרשטיין דאָס קנאות פון די העבּרעאיסטן וואָס קענען דאָס נישט סובל זיין — ביי זיי ווידער איז העבּרעאיש אַלס שפּראַך — אַ נאַציאָנאַלער לבוש, דעם אמתן יידישן לעבנס־שטייגער האָט מען פאַרוואָרפן און גיבליבן איז מען ביי דער שאָל, ביים חיצוניות. מע פאַרערט נישט די שפּראַך ווי אַ שפת־הנביאים, ווי אַ שפּראַך אין וועלכער דאָס בעסטע פון אונדזער לאַנגין גלות־וועג איז גישאַפן גיוואָרן, נאָר ווי אַ שפּראַך וואָס איז פאַרבינדן מיטן לאַנד גישיכטלעך. וואונדערט אייך נישט ווען איר הערט וועגן בלוט־פאַרגיסונגין, גראָבע איבערפאַלן אויף די יידישיסטישע קרייזלעך. די לייט האָבן דאָך נישט מער ווי העבּרעאיש... נעמט זיי צו די שפּראַך, ביי וואָס בלייבן זיי? דער וואָס האָט אַ מוח צווישן זיי לאָזט זיך נישט גינאַרן, ער ווייסט. אַז מיטן „עונג־שבת״־יידישקייט נאַרט ער זיך נאָר אָפּ, איז אָבער די שפּראַך און ווידער שפּראַך, דער וועט גיין אויף מסירת־נפש פאַר אַלץ וואָס ער האָט נאָר: העבּרעאיש.

און דער צווייטער פאַר דעם וואָס איז אים נאָר גיבליבן פון זיין יידישקייט—יידיש.

דער האָט נישט מער ווי העבּרעאיש.

און דער האָט גאָרנישט מער ווי יידיש —

און מיר רעליגיעזע יידן? קענען מיר זיך פאַר איינים פון זיי אָננעמען? דאַרפן מיר זיך אַריינמישן אין דער מחלוקה?

דער איבערפאַל אויף יידיש אין א״י דאָס וואָרט אַליין, אָן און פאַר זיך איז שמערצלעך פאַר מענשן וואָס האָבן ליב יידיש מיט זייער האַרץ און נשמה אָבער האָט מען אונדזער יידיש דאָרט איבערפאַלן? וואָס באַצוועקט אונדזער פּראָטעסט?

פאַר אונדז איז שפּראַך קיין מאָל נישט גיווען אַלץ, פאַר אונדז שפּראַך נאָר אַ מיטל, נישט דאָס אייגנציגע וואָס מאַכט דעם לעבנס־שטייגער

דאָס יידישע לעבן איז ביי אונדז גיקניפּט און גיבונדן מיט דער יידישער רע־ליגיע מיט די יידישע מנהגים״ קב״ה אוריתא וישראל חד היא״ מיר האָבן די גרעסטע פּיעטעט פאַר לה״ק ווי פאַר דער שפּראַך וואָס אַ תורה איז און איר גיגעבן גיוואָרן אין יעדער תג פון אַנ־אות איז תלי תלים, מע קען זיך מיט גרעסערער יראת הכבוד צום ספר נישט באַציען ווי דער פרומער ייד אַז עס פאַלט אַ יידן אַראָפּ אַ ספר וועט ער אים אויפהייבן און אַ קוש טון בעטנדיק אַזוי אַרום מחילה פאַרן נישט זיין מיט אים. אַזאַ פּיעטעט גיפונען מיר נישט ביי קיין אומה ולשון.

לשון קודש הייסט ביי אונדז די שפּייז וואָס איז אַזוי פאַרטרוקנט גיוואָרן ביי אונדזערע העבּרעאיסטן טרוקן ווי אַ זוים־שטיקל מיטן פּלעטעלע: „עברית״ נישטאָ קיין איין ערנצטערע זאַך וואָס אַ פרומער ייד זאָל נישט שרייבן אין לה״ק. יעדער פאַרמעלע זאַך ווערט אָן לה״ק גישריבן.

און נישטאָ קיין ערגערער חילול הקודש ווי פאַרשוואַכן אָט די שפּראַך מיט ניבול פה און שונד־ראָמאַנען.

אָבער מיטן קאַמף פאַר העבּרעאיש זענען דאָך די קנאים אין א״י נישט אויסן דאָס פאַרטיידיק די גייסטיקע אוצרות פון אָט דער שפּראַך, נאָר טאַקי דאָס בלויזע עברית־גיפּלאַפּלערייי און די פּאַמפלעטן אויף די יידישע נאַציאָנאַלע הייליקטימער וואָס זענען לעצטנס אין עברית גישריבן גיוואָרן.

מיר וועלן קיינמאָל נישט האַלטן, אַז פאַר יעקב שטיינבערגס פּאַמפלעטישן בוך אויפן תלמוד וואָס איז לעצטנס אין אַ תל אביבער פאַרלאַג דערשינען זאָל מען קרבנות ברענגען, פאַר אַזאַ העבּרעאיש האַלטן מיר איז אין א״י קיין אָרט נישטאָ. און דאָס קנאות דערפאַר איז אומווירדיק. די טענות אַז מיט יידיש וועט מען אַריינברענגען אַ בלבול המוחות און מע וועט קיין איינהייטלעכע שפּראַך גישט האָבן באַרעכטיקן נישט איינצוואָרדנען קאַרנאַוואַל מאַסקן־בעלער כמנהג הגוים, און טאַקי אין העבּרעאיש וואָס איז פיל פיל מער בילבול המוחות און שאַדנט טויזנט־פאַכיק מער דעם נאַציאָנאַלן פּרעסטיזש, אָבער אויך די ליבשאַפט צו יידיש אונדזערע איז המל־ווייט פון דעם טרוקינים יידישיזם פון די קעמפּענדיקע יידישע ליטעראַטן אין א״י.

אין דער צייט ווען אונדזערע משכילים האָבן אונדז פאַרלאָזט און אַריינגי־ברענגט פון דער פרעמדער פרעמדע שפּראַכן און זיך גישעמט מיט מאַמע־לשון. זענען מיר די איינציקע גיווען וואָס האָבן אונדזערע קינדער יידיש גילערנט, אָבער אונדזער יידיש איז ענג פאַרבינדן מיט יידישקייט. דער חותם פון יידישן לעבן ליגט אויף דעם. ר׳ נחמן בראַצלאַווער האָט אין זיינע ספרים גי־הייסן פיל בעטן אויף יידיש און מתפלל זיין תפילות און יחידישע גיבעטן ווייל די שפּראַך איז מסוגל אויסצוגיסן זיך דאָס האַרץ. אונדזער לערנען איז אויף יידיש פאַרטייטש גיוואָרן און נישט אויפן עברית בעברית, אַזוי איז גילייגט גיוואָרן די בריק צווישן די ביידע שפּראַכן.

מיט איין וואָרט: מיר האָבן זיך דאָ נישט וואָס צו מישן, אונדזער וועג איז נישט זייער וועג און דער פּראָטעסט אויף די רדיפות אויף יידיש אַנטשפּרעכט נישט דאָס וואָס מיר ווילן, הן די העבּרעאיסטן הן די יידישיסטן האָבן זיך גאַנץ אַנדערע כוונות.

פאַר אונדז איז אַלץ איינס צי מע וועט אין א״י אַרויסגעבן „מוטקה גנב״ אָדער „מאַטקע גנב״ ביידע סיי אין העבּרעאיש סיי אין יידיש זענען פאַר אונדז נישט דאָס פאַר וועלכן מיר דאַרפן קעמפן און פּראָטעסטירן.

אין דער בלויזער שפּראַך־אומקאָנסעקווענקייט האָבן אונדזערע חכמים קיינמאָל נישט גיזעען קיין סכנה פאַרן יודנטום. דער תלמוד בבלי איז שוין נישט די שפּראַך אין דע־ משנה און דאָך איז עס גיבליבן דאָס וואָס האָט האָט אויפ־גיהאַלטן דאָס יידישע פאָלק אין משך פון זיין לאַנגין ביטערן גלות דאַגעגן ווייסן מיר וויפל אונדזערע חכמים האָבן באַקעמפט דעם קלענצטן אָפּנויג און יידישן גידאַנק וואָס איז עלול פיל מער ווי שפּראַך ביסלעכווייז דעם גאַנצן יידישן אָרגאַניזם צו פאַרלענדן, און מיר זען טאַקי ווי זייער שאַרפער תורה־דיקער בליק האָט זיך נישט טועה גיווען פון די צדוקים און ביסיתים ביז די פערשידן־ערליי אַנדערע כתות אין משך פון אונדזער גלות זענען אויפן אי־בערניקעמפט גיוואָרן און די וואָס האָבן מיט אָט די סעקטיס מיטגיטאַנצט האָבן זיך תיסלעכווייז אָפּגיריסן פון יידנטום.

דאַגעגן זעען מיר איז נאָך קיינמאָל קיין קאַמף נישט גיפירט גיוואָרן געגן שפּראַך, די יידן זענען גיווען און גיבליבן יידן און אַראַביש שפּאַניאָליש „זשאַרגאָן״ און יידיש. זיך מוסר נפש גיווען פאַר יידישקייט און אפילו אויף קידוש השם אומגיקומען וואָס עס וועלן עס זיכער נישט טון די טרוקענע „עברית״ דיאַלעקטיקער און מכל שכן נישט די פלאַם־פייערדיקע יידישיסטן אין א״י.

אַנדערע וועלטן!...

די פילאזאפיע פון די רשעים

– פון –
יהודה לייב ארלעאַן

רשעות אנטשטייט נישט ביים מענטש מיט אַמאָל. ס׳האט אויך זיין אייגינעם אנטוויקלונגס־וועג. דער אָנהייב, ווי אַלץ, וואָס פאַלט ארונטער דעם אנטוויקלונגס־גיזעץ, קומט דווקא פון אַ קליינינקייט, פון אַנ׳אומבאַמערקטן אָפנייג. דאָס קערנדל פון רשעות באַשטייט אינים פעלטשן דעם רעכטס־באַגריף, אדער גאָר אינים אופן תופס זיין די בריאה בכלל.

פיזישער באַזיץ שטעלט דאך נישט פעסט, לויט אונדזער השקפה, די רעכט פון אייגנטום. ווען אפילו די זאַך גיפינט זיך אין מיין רשות, קען זי דאך גיהערן עמיצן אנדערש. דער באַזיץ איז אין דעם פאַל נאר אַנ׳אויגנשיינלעכער. אזאַ פאַרהעלטיניש איז בעיקר פאַראַן צווישן מענטש און בריאה. יעדער מענטשלעכער באַזיץ איז פאַקטיש נאר לפנים. באמת גיהער אַלץ דעם באַשעפער.

אויפן דאזיקן יסוד איז אַוועקגישטעלט דער רעכט־באַגריף בכלל. געטלעכע רעכט רעגולירט זיך נישט לויט פיזישער אָנגיהעריקייט. לגבי השם איז אויסערלעכער באַזיץ נאר אַנ׳אילוזיע. לגבי דעם צווייטן מענטש איז עס אָפּהענגיק פונים אופן, ווי אַזוי מ׳האט עס דערוואָרבן. יעדנפאַלס באַזירט די רעכט לגבי דעם צווייטן אויף דער גאַנצער בריאה.

די השקפה איבער די רעכט אויף דער בריאה ווארצלט אבער ערשט אין דער פשוטער באַציאונג צו דער וועלט און זאַכן בכלל. אויב מיר זענין תופס אונדזער אָרום בלויז אויסערלעך, מוז דאך דאָס פירן דירעקט צום פאַרלוסט פון דער הכרה פאַר פנימיות. די הכרה פאַר פנימיות איז דאך ווידער דער יסוד פאַרן ג–טלעכן רעכטס באַגריף. ווענט מין די אייפמערקזאַמקייט בלויז אויף פיזישער גרויס, בלויז אויף אויסערלעכער פאָרים, מוז מין דאך נוטה זיין אָנצונעמין די אילוזיע פאַר אַנ׳אמת. אַזוי אַ נאָך פונדיוויט זיך דאך איין דער פאַלטשער רעכטס באַגריף, וואָס בויט אַלץ אויף חיצוניותדיקן אויסזעען און שייכות.

דאָס איז אייגנטלעך דער גרעניץ־פונקט צווישן דער גריכישער קונסט און דעם יידישן מוסר. אַ נאַטירלעכער חיבור איז דאָ אוממעגלעך. איינס איז ממש סותר דאָס צווייטע. פון קינסטלערישער באַציאונג צו דער וועלט ביז דער פעסטשטעלונג פון גיוואַלטס־רעכט פירט אַ גלייכע ליניע. דאָס גריכישע פיינגיפיל פאַר קלאַסישער קונסט האט גאָר נישט גיליטן פון דער פילאזאפישער באַגרינדונג פאַר די רעכט איבער שקלאַפן, וואָס דאַרפן רעגולירט ווערן, לויט די רעכט איבער חיות. פאַר שקלאַפן זענין ווידער באַטראַכט גיווארן אַלע נישט־העלענער. אַדרבה, דער דאזיקער רעכטס־באַגריף איז גאָר גיווען אַ פועל יוצא פונים קינסטלערישן וועלט־באַנעם.

אויך דער דייטשער נאַציזם איז אַ גיזעצלעך קינד פון דער גריכישער קולטור. נאר אינים לאַנד, וואו ס׳איז צו מיינסט גיפלעגט גיווארן דער גייסט פונים ווייטמאַרער העלענער, איז אַנטשטאַנין דער היטלעריזם. אויב די גאַנצע העלעניזירטע וועלט וויל זיך צום דאזיקן פראדוקט נישט באַקענין, איז נאר די סיבה דערפון דער מרחק פון צייט. נאר די הונדערט יאָר, וואָס ליגן צווישן געטע און היטלערן (אדער שפענגלערן, דער פילאזאפישער באַגרינדער פונים היטלעריזם), פאַרווישן די ליניע. לאגיש איז די דאזיקע הנחה אוממעגלעך אָפּצואוועדן. פאַר וועמין דיסטאַנץ פון צייט שטערט נישט צו זעען די אַנטוויקלונג פון גישעענישן, מוז זיך די דאזיקע הנחה, סיי ביי יחידים און סיי ביים כלל, סוף כל סוף באַשטעטיקן.

די וויסנשאַפטלעכע גראָדליניקייט פונים דייטש איז אפשר די סיבה, וואָס די העלעניש׳ע זריעה האט ביי אים פריער, ווי אומיטום, גיברענגט די פאַרטיקע פרוכט. נישט אומזיסט באַטראַכטן די היטלעריסטן זייער שיטה פאַר אַ וועלט אידעע. דאָס איז דאך אַ נאַטירלעכע קאנסעקווענץ פונים העלעניזם. איז דען די קולטור פון אנדערע פעלקער נישט גיבויט אויפן העלעניזם? די קריטישע פייל פונים יידישן וועלט־קוק דאַרף נישט פאַלן בלויז אויפן נאַציזם. מע מוז אויך רעווידירן די באַציאונג צו זיין גיזעצלעכער מוטער, צום קלאַסישן גריכנטום, וואָס די ציוויליזירטע וועלט האט באַשטימט פאַרן יסוד פון איר קולטור.

פאַרן ייד דרוקט זיך אבער אויס דער ערשטער אָפנייג צו דער ריכטונג פון רשעות אין דער פאַרנאַכלעסיקונג פון דער ברכה פאַר יעדן גינוס אדער ערוואָרב. ווי נאר מע פאַרלירט דאָס פאַרשטענדיניש פאַרן ג־טלעכן אייגנטום, פאַרן פנימיותדיקן שייכות צום גינוס־געגנשטאַנד, ווערט פיזיש יכולת דער מעסטער פון רעכט. דער נאַטירלעכער פועל־יוצא דערפון איז, וואָס אויך קיין שום מענטש קען שוין נישט מער, לויט דער דאזיקער אויפפאַסונג, קוועסטיאָנירן די באַזיץ־רעכט. דאָס דערפירט צו באַטראַכטן דעם דערוואָרב פאַר אייגנס, ווען ס׳איז אפילו דערגרייכט גיווארן דורך שווינדל, רויב, אד״גל. אייגנטום איז עס נאר, ווייל מע באַזיצט עס. אַנ׳אַנדער שייכות איז נישט גילטיק.

ווען די חושים זאָלן אפילו, ווי ווייט זיין, פון קענין האָבן אַנ׳הכרה אין רוחניות, האט מין דאך אבער גיקענט האָבן די מעגלעכקייט, דורך דער פאַרמיטלונג פונים נביאישן וואָרט, דורך דעם טעקסט, וואָס די אנשי כנסת הגדולה האבן מתקן גיווען, צו באַקומין כאטש אַנ׳אָנריר אין פנימיות, כאטש אַ שפור פון קאנקרעטער הכרה. (זע דעם מאמר „דערקענטיניש און גלויבן״ אין ב״י־זשורנאַל נומער 121). ווי מע פאַרלירט אבער נאר דעם קאנטאַקט מיט די געטלעכע העל־זעער, וואָס האבן גימיינסטערט דאָס תפלה־וואָרט גינוי לויטן אמת, לויט דער דייטלעכסטער הכרה, פאַרלירן די חושים דעם לעצטן צוזאַמינהאַנג מיטן פנימיות פון דער בריאה. „דאָס האַרץ ווערט פאַרפעצט, די אויערן באַשווערט און די אויגן פאַרשמירט״.

דאָס איז אבער נאך נישט דאָס ערגסטע. דערמיט האט זיך אַזאַ איינער אַליין גורם גיווען צו טאַפּן דאָס גאַנצע לעבן אין דער פינצטער און צום חיות פון עכטער הכרה קיינמאָל נישט צו דערגרייכן. דאָס איז אבער נאך נישט די לעצטע סטאַדיע פון זיין ירידה. ער וויל אבער די פערזענדלעכע פאַרבלענדיניש פאַרוואַנדלין אין אַנ׳אַלגימיינער דערשיינונג. ער וויל דעם סוביעקטיוון טעות פאַרוואַנדלין אין אַנ׳אביעקטיוון אמת. דורכן פאַקט פון אייגינער אומזעעוודיקייט וויל ער בכלל פאַרלייקנין די מעגלעכקייט פון אַנ׳הכרה אין רוחניות. אין פלוג זעט זיין באַגרינדונג אויס גינוג לאגיש.

גינוג אַ בליק צו טון אין לעבן. דעם צדיק גייט שלעכט. ווער ס׳רעגולירט זיין באַציאונג צו דער וועלט לויטן געטלעכן רעכטס־באַגריף גליטשט זיך אויס. געטלעכער צדק פון מענטשן ווערט נישט באַלוינט. ווי אַזוי קאָן אַזאַ רעכט ווערן דער מעסטער פון מענטשלעכע האַנדלונגין? אויב די געטלעכע רעכט גיט נישט קיין שטאַנדהאַפטיקייט, איז עס דאך בכלל קיין רעכט נישט. ווען אַזאַ רעכט זאל אפילו שטימין מיטן אַבסאלוטן אמת, האט עס דאך אבער נישט קיין פראַקטישן ווערט. ס׳איז דאך — לויט דער פאַרבלענדיניש — נישטאָ ווער עס זאל אַזאַ רעכט שטיצן. „ויאמרו לא יראה ד׳...״ (תהלים צ״ב–ז׳) וואָרן אויב השם זעט, אויב ער פירט אָן מיטן לעבן, פאַר וואָס׳זשע גייט דעם צדיק שלעכט? איינס איז דאך סותר דאָס צווייטע.

היות, ווי די נויט פונים צדיק איז דאך פאַרט אַ פאַקט, דאַרף דאָס אויסשליסן, לויט דעם רשעס השקפה, די השגחה פונים באַשעפער. וואָס דאַרף ערשט באַוויזן ווערן. השגחה איז פאַר אים נישט קיין פאַקט, נאר אַנ׳עווענטואַליטעט, וואָס דאַרף אָנקומין צו אַ לאגישער באַגרינדונג. וואָרן מיט די חושים האט ער דאך דערזען נישט קיין צוטריט. די לאגיק האַלט אבער דאָ נישט אויס. די סתירה וואַרפט זיך אין די אויגן. דער צווייטער פאַקט, די השגחה, וואָס דאַרף ערשט אָנקומין צו אַ באַשטעטיקונג פונים שכל, מוז דעריבער פאַר אים אָפּפאַלן.

דער מאמין, וואָס האט נישט קיין זעלבסטשטענדיקע הכרה, נאר מוז זיך שטיצן אויפן נביאישן אַראמאַט, קען דאָס מינוטנווייז זיך לייגן אויפן שכל. דעם שפור פון הכרה דערפילט ער דאך נאר ביי אַ שטאַרקן רצון צו דבקות, ביי אַנ׳אויפגיברויזטער התלהבות אין דער אַלטעגלעכקייט לעבט ער דאך נאר מיט אַ זכר פון דערקענטיניש. די השגחה איז דאך פאַר אים פאַרט נישט קיין באַוויזנער פאַקט. קאָן ער טאַקי דעריבער נישט אָפּשלאָגן די אַטאַקע פון דער פילאזאפיע, וואָס דער רשע האט אייפגישטעלט מיט זיין סוביעקטיווער לאגיק — סוביעקטיוו צוליב דער פערזענלעכער פאַרבלענדיניש. די סתירה שרעקט פאַרט אָפּ צו ביסלעך דעם מאמין.

אַזאַ פילאזאפיע האט אבער נאר אַ יסוד, ווי לאַנג מ׳האט נאר דעם זיכערן טאָן פונים רשע, ווי לאַנג מ׳האט דעם איינדרוק, אַז זיין אומזעעוודיקייט איז אַנ׳אַלגימיין מענטשלעכע, איז אַנ׳אביעקטיווער אמת. ווי נאר מיר דערנענטערן זיך צום נבואה־קוואַל פון אונדזערע ליכטיקע גייסטער, פאַר וועמין געטלעכע השגחה איז גיווען אַזאַ פאַקט, ווי די נויט פונים צדיק, צופאַלט זיך דעם רשעס לאגיק, ווי אַ קאָרטן־הייזל. פאַר זיי זענין ביידע גיווען קאנקרעטע דערשיינונגין. די לאגיק האט דאָ דעריבער גאָר נישט וואָס צו זאָגן. די רעאַליטעט איז שטאַרקער ווי די קלוגסטע פילאזאפיע. די סתירה קען נישט מבטל מאַכן אַ לעבידיקן פאַקט. השגחה איז פאַר זיי נישט קיין עווענטואַליטעט אין אַ מענטשלעכן פלאַן, וואו עס

מוז, אין פאַל פון אַ סתירה, אויסשליסן די מעגלעכקייט.

דער עמפּערישער וויסנשאַפטלער וועט קיינמאָל נישט וואַגן אויסצושליסן אַ דערשיינונג צוליב אַ סתירה. אדרבה, יעדע סתירה באַרייכערט גאָר זיין וויסנס־אוצר, ווייזט גאָר אָן אויף אַ נייעס אין דער בריאה, אויף אַ מערקווירדיק גיזעץ אין דער נאַטור. כמעט יעדיס נאַטור־גיזעץ פראקלאַמירט דאך אַ סתירה אין דער ווירקונג פון די פאַרשידינע כוחות.

אין מענטשלעכע האַנדלונגין איז די לאגיק מנצח די סתירות. אין ג–טלעכע — זענין די סתירות מנצח די לאגיק. דאָ קאָנין סתירות נישט פאַרייניקט ווערן. זיי צווינגין גאָר אויפצושטעלן אַ נייע הנחה פאַרן פאַרשער.

אַזוי איז עס אין דער נאַטור און אַזוי איז עס אין לעבן. די סתירה קען דאָ גאָר נישט אָפּשרעקן. די סתירה אין לעבן, ווי למשל, די נויט פונים צדיק און די ג–טלעכע השגחה, איז, אויסער פאַרן רשע, אַ רעזולטאַט פון צוויי שרייענדיקע פאַקטן, וואָס מע קען זיי נישט פאַרלייקנין.

אדרבה, די סתירה פראקלאַמירט ערשט אַ ניי גיזעץ, אַ טיפערן פלאַן, אַ העכערן משפט. וואָס בולטער ס׳איז די סתירה, וואָס ווייניקער דער מענטש קען זי מיט זיין שכל באַנעמין, אַלץ מער באַווייזט זיך דאך דערמיט די געטלעכע חכמה, וואָס איז, „לענגער פאַר דער ערד און ברייטער פאַרן ים״. דאָס איז דאך דווקא דער גרעסטער רום פאַרן אייבערשטן. דאָס דעמאָנסטרירט דאך זיין וואונדערלעכע הנהגה.

„מה גדלו מעשיך ד׳, מאד עמקו מחשבותיך!״ (תהלים צ״ב–ו׳) ווי גרויס זענין (אין אונדזערע אויגן) גיווארן דיינע ווערק, השם, ווען דיינע פלענער זענין (פאַר אונדז) זייער טיף (דערשינין)! „איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת״. (דארט ז׳) דער אומוויסנדיקער וועט נישט וויסן און דער נאַר וועט דאָס נישט פאַרשטיין. פאַר זיי זענין סתירות אוממעגלעכקייטן. פאַר אונדז אבער — וואָס גרעסער די סתירה, אַלץ גרעסער דאָס וואונדער. וויל ווער פאַרלייקנין ג–טלעכע פאַקטן, צוליב דער אוממעגלעכקייט פון סתירות, איז עס נאר אַ סימן פון פשוטער טפשות און אומוויסנדיקייט.

צו קליין איז אונדזער השגה און צו אָרים איז אונדזער לשון, מיר זאָלן קענין אָפּשאַצן דעם אַלזייטיקן ווערט פון די געטלעכע נבואה־ספרים. אבער ביי אונדזער גאַנצער באַגרענצונג, מוזן מיר זיך דערלויבן, ווי ווייט אונדזער שכל איז משיג, אונטערצושטרייכן כאטש איין פּרט פונים וואונדער, וואָס הייסט נעטלעכע התגלות.

פון דער גאַנצער שפע ליכט און לעבן, וואָס די נבואה ליפערט אונדז, איז פון באַזונדערן חסד די מתנה פון וודאות. מיט דער קראַפט פון פערזענלעכער איבערלעבונג, מיט דער זיכערקייט פון פולער דערקענטיניש, מיט דער קלאָרקייט פון אייגינער זעאונג, רעדן די נביאים צו מענטשן פון אַלע דורות. אַ באַזונדערע אייגנשאַפט האבן זייערע רייד. נישטאָ אין זיי דער מינצטער אויסדרוק פון וואַקלעניש, דער מינצטער שפור פון אומזיכערקייט. לויט אונדזער אויפפאַסונג איז עס גאַנץ נאַטירלעך. אַ מענטש מיט באַגרענעצטע חושים קען אפילו וודאות, וואָס שטיצן זיך אויף דערפאַרונג, נישט אָנריפן הונדערט־פּראָצענטיקן אמת. די נביאים האבן דאך אבער אַנ׳אַנדער תפיסה אין זאַכן, אַנ׳אַנדער השגה אין מחשבות. וואָס אונדז ווערט טונקל, בלייבט דאך פאַר זיי נאך ליכטיק, וואו פאַר אונדז ווערט פאַרשפאַרט, בלייבט נאך פאַר זיי אָפן. קומט טאַקי דעריבער דורך זיי צום אויסדרוק דער געטלעכער אמת מיט אַזאַ קרעפטיקער וודאות.

מיט דער דאזיקער וודאות פראקלאַמירן זיי אויך די געטלעכע השגחה, דערקלערן זיי פאַר אַ ממשותדיקן פאַקט. די נויט פונים צדיק איז אַ פאַקט און די געטלעכע השגחה איז נישט ווייניקער פאַקט.

אויך דער רשע וואַרפט זיין כופרישע פייל מיט דער קראַפט פון איבערצייגונג פון פערזענלעכער דערפאַרונג. אבער וואָסער פעסטקייט קען האָבן אַ ראי׳ פון אומזעעוודיקייט? לא ראינו אינה ראי׳. אומזעעוודיקייט איז נישט קיין אַרגומענט אויף איבערצייגן אנדערע. אומזעעוודיקייט קען גיכער באַטראַכט ווערן, בשעת אנדערע זעען יאָ, פאַר פערזענלעכער פאַרבלענדיניש. אומזעעוודיקייט מאַכט גיכער דעם איינדרוק פון פערזענלעכער אומבאַהאָלפנקייט.

אויף אַזאַ שטייגער אַרגומענט פון אומזעעוודיקייט האבן די נביאים נישט גיענטפערט מיט פילאזאפיעס, נישט באַנוצט זיך מיט איבערצייגונגס־גיווער. די האבן נאר פאַר דער וועלט פראקלאַמירט דעם פאַקט פון ג–טלעכער השגחה מיט נביאישער וודאות. זיי האבן נאר גיטריי איבערגיגעבן זייער טיפסטע דערקענטיניש, זייער קלאָרערע זעאונג, זייער דייטלעך דערהערט וואָרט פון השי״ת.

די פערזענלעכע אומזעעוודיקייט, מיט וואָס דער רשע אַרגומענטירט זיין כפירה אין דער השגחה, האט ממילא פאַרלוירן די קראַפט פון אביעקטיווער גילטיקייט. די קען שוין מער נישט פאַראַלגימיינערט ווערן. די נביאים, די ליכטיקסטע נשמות פונים יידישן פאָלק, די נאָנטסטע מענטשן צו דער אייביקייט, די גיטרייעסטע איבערליפערער פונים געטלעכן וואָרט, האבן השגחה אָנגיגעבן פאַר אַ פאַקט, פאַר אייזערנע ווירקלעכקייט. זיי האבן נישט בלויז די ידיעה, נאר אויך דאָס וודאות פון דער ידיעה מפרסם גימאַכט. דערמיט האבן זיי צונישט גימאַכט דעם לאגישן אַרגומענט פונים רשע.

דאָס האבן גיטון די נביאים און דאָס דאַרפן טון די קינדער פונים נביאים־פאָלק, באַזונדערס, ווען די צאָל פאַרבלענדיטע רשעים איז אַזוי גרויס. מיט דער דערנענטערונג צום נביאישן וואָרט, מיטן וואַרימין זיך אין די שטראַלן פון זייער הכרה, מיטן צופלאַמין אין זיך די אייגינע יידישע נקודה, וועט דעם רשעס לאגיק צובלאָזן ווערן פאַר אונדז ווי דער רויך.

אבער נישט בלויז פאַר אונדז. מיט דער שטייגערונג פון דער טאָן־זיכערקייט אין אונדזער גלויבנס־אויסדרוק וועט די רשעים־פילאזאפיע אויך צווייפלהאַפט ווערן אין די אויגן פון אַלע פעלקער־מאַסן. איינצלנע פאַרבלענדיטע רשעים וועלן אפשר בלייבן. אבער די פילאזאפיע זייערע פאַר די פעלקער וועט צופאַלן.

די פראקלאַמירונג פון דער געטלעכער השגחה פאַר אַ פאַקט וועט ממילא ברענגין צו דער פראקלאַמירונג פונים גרויסן וואונדער אין דער הנהגה. מיט דער נויט פונים צדיק און מיט דער ג–טלעכער השגחה ווערט קאנסטאַטירט אַ ג–טלעכע סתירה. ממילא אַ רמז אויף אַ מערקווירדיק גיזעץ, אויף אַ העכערן משפט, אויף אַ ג–טלעכן סדר, וואָס לאָזט זיך נישט אויסמעסטן מיט מענטשלעכער לאגיק.

דווקא מיט דער דאזיקער שאַרפער סתירה, דווקא מיטן שווערסטן קריזיס אינים דענקין, דווקא מיט דער גרעסטער ענגשאַפט אין קאָפּ, האבן זיך די נביאים באַנוצט צו דערציען דאָס רעליגיעזע גיפיל ביים מענטש. מענטש, וואָס נעמין זיך אונטער צו פאַרשפּרייטן אַנ׳אידעע, מיידן בטבע אויס קאמפּליצירטע מאמענטן. וואָס עס איז זיי נישט צו דער האַנט, וואָס עס קען ברענגין זייער שיטה אין אַ קלעם, פטרן זיי אָפּ מיט אַ וואָרט, מיט אַ רמז. וואו מע קען פאַרקוועטשט ווערן פון אַ קשיא, האַלט מין זיך נישט אויף, שמועסט מין זיך נישט פונאַנדער.

אַנדערש איז עס אבער ביי די נביאים. דווקא דאָס שווערסטע פּראָבלעם, וואָס קען אין פלוג ברענגין צו דער גרעסטער פאַרצווייפלונג חלילה, וואָס קען מעורר זיין דעם גיפערלעכסטן ספק אין דער אמונה, האט באַקומין דאָס חשובסטע אָרט אין די נבואה־ספרים. סיי די איינצלנע אויסדרוקן פון דוד, ישעי׳, עמוס, ירמי׳ און אַנדערע, סיי די ספרים, וואָס זענין ספּעציעל גיווידמיט דעם פּראָבלעם פון צדיק און רשע, ווי למשל קהלת און איוב, מאָלן דאך די שווערסטע טראַגעדיע פונים לעבן אין די מוראדיקסטע פאַרבן. ווער נאך ווי די בעלי כתבי הקדש האט באַוויזן צו געבן אַ בולטן אויסדרוק פאַר די פיינלעכע ליידן פונים גירעכטן? ווער האט נאך ווי די נביאים אויפגיטרייסלט דאָס גיוויסן פון דער וועלט מיטן שאַרפסטן פּראָטעסט קעגן דער זעטיקייט פון די רשעים, וואָס פּולט זיך אָן מיט די טרערן פון די צדיקים? וואו יוערט נאך יוי אין תנ״ך אַזוי ווייטאָגלעך אויפגיריסן די וואונד פון אַלע באַוועלטע און עלנטע? דאָס פּראָבלעם ווערט נאר דורך די נביאים מוראדיק פאַרשאַרפט. פון איין זייט פינקטלעכע השגחה, וואָס מעסט יעדן מענטשלעכן טריט און פון דער אַנדערער זייט אַזוי פיל צער און וויי, אַזוי פיל פיין און טראַניק פונים איידעלן און גירעכטן.

אבער דווקא די פאָפּולאַריזירונג פון דער סתירה האט גיהויבן די קראַפט פון דער אמונה. דווקא די פאַרטיפונג פונים פּראָבלעם האט גישטאַרקט דאָס רעליגיעזע גיפיל, האט פאַרברייטערט דעם האריזאנט פונים מאמין. וואָס גרעסער די סתירה, אַלץ גרעסער דאָס וואונדער, אַלץ טיפער דער פלאַן, אַלץ העכער דער משפט. אין לעבן, ווי אין דער נאַטור, האבן די נביאים גילערנט אומצוקוקן זיך אויפן אומפאַרשטענדלעכן, צו באַוואונדערן די גרויסע פלאים אין דער יצירה און אין דער הנהגה.

דאָס זעלביקע איז אויך מיט אַלע שווערע פּראָבלעמין, וואָס פלאָגן און מאַטערן די גענויאַלסטע קעפּ פון דער מענטשהייט. דאָס זעלביקע איז אויך מיטן פּראָבלעם למשל, פון ידיעה און בחירה. פאַר דעם גיזונטן מאמין אין מציאות אלקות זענין ביידע באַגריפן לגבי השם זעלבסטפאַרשטענדלעכקייטן. די סתירה צווישן ביידע קען נישט מינערן די זיכערקייט פון ידיעה אדער בחירה. אדרבה, וואָס מער ס׳איז אונדז אומפאַרשטענדלעך, אַלץ מער דאַרפן מיר עס באַוואונדערן. דאָס, קען זיין, האט דעם רמב״ם באַוואויגן צו נעמין אַ וואָרט אין דער שאלה און לאָזן דעם לייענער שטיין אָן תשובה. ער האט נישט גיפרעגט לכתחלה, ווי אַנדערע מיינין, צו באַקומין אַ תשובה, נאר צו באַוואונדערן דורך דער בלויזער שאלה די סתירה אינים גאַנצן היקף. ג–טלעכע סתירות דאַרף מין נישט פאַרענטפערן. ג–טלעכע סתירות דאַרף מין נאר באַוואונדערן. וואָס גרעסער די סתירה, אַלץ גרעסער די באַוואונדערונג. וואָס גרעסער די באַוואונדערונג, אַלץ גרעסער די הכנעה, אַלץ זריזותדיקער די אויספירונג פונים אייבערשטנס ווילן.

נתן בירנבוימס שיטה און אירע לינקע קריטיקער*)

פון י. ל. גערשט

II

אין פריערדיקן קאפיטל איז שוין גינוג קלאָר גימאַכט גיוואָרן ווי ווייט בולט־פּאַלטש ס׳איז די טענה פון מאַנכע פון בירנבוימס לינקע קריטיקער, וואָס באַמיט זיך, מיט אַ פאַרשטענדלעכער כוונה, איינצושמועסן, אַז זיין גראַנדיעזער אַריינטריט אין דער ספער פון סיני־יהדות איז נישט אַרויסגיוואַקסן דער עיקר פון אַ רעליגיעז־גידאַנקלעכן שורש נייערט איז באַדינגט גיוואָרן פון זיינע גלות־נאַציאָנאַלע דעות.

אין דער אמתן איז עס טאַקי אין דעם פאַל פונקט פאַרקערט. זיין אָפּקערן זיך פון דעם אַסימילירט־מערבדיקן ציוניזם צום גלות־פאָלקלעכן נאַציאָנאַליזם, איז אַליין אויך גיוואָרן, באַוואוסט און אומבאַוואוסט, דיקטירט פון די אין־אים באַהאַלטינע ערשטע יידישקייט־אָפּרופן. די דאָזיקע ערשטע תשובה־זאמין, נישט זייענדיק נאָך בכוח, בשעתם, אַרויסצורופן אין אים דעם לסופדיקן אויסקריסטאַליזירטן רעליגיעזן איבערקער האָבן עס טאַקי אים באַוואויגן זיך צו באַשטעפטיקן מיט אַזאַ שטאַרקער איבערגעבנקייט מיט דעם לעבן פון די דאָזיקע יידן־קיבוצים, וואָס האָבן אַממייסטן זיך אויסגיצייכנט מיט זייער טראַדיציאָנעלער יידישער טראַכט און רעליגיעזער אייגנאַרטיקייט. אין די ערשטע צייטן פון זיין גלות־נאַציאָנאַלן פּעריאָד, איז פאַר אים אַליין נישט קלאָר גיוועזן דער דאָזיקער פאַרבאָרגענער יידישקייט־שורש פון זיין התלהבותדיקן מזרח־אייראָפּעאישן פאָלקיזם. ביסלעכווייז אָבער זענען די יידישקייט־זאמין גיוואָרן צייטיקער און שטאַרקער ביז זיי זענען אַרויסגיטרעטן לסוף אין דער גישטאַלט פון אויסקריסטאַליזירטע, סובערענע רעליגיעזע הכרות, וואָס דאַרפן זיך שוין נישט צו פאַרקליידן אין נישט אייגנאַרטיקע לבושים און אויסצולאָדינען זייער ענערגיע אין וואָסערע ס׳איז סתּם־פאָלקיש־שפּראַכלעכע קולטור־פּאַטאָסן.

צוליב דעם וואָס דער בהדרגהדיקער לאַנגער תשובה־דראַנג פון בירנבוימען איז נישט גינוג באַקאַנט, פאַר אַ סך האָז עס טאַקי גיגעבן די מעגלעכקייט אַנדערע פון זיינע לינקע אויסטייטשער צו באַטראַכטן זיין דאָזיקן, טיף פאַרוואָרצלטן און קאָנסעקווענטן רעליגיעזן איבערקער אַלס אַ פלוצלינגער אַריינפאַל אין די אָרימס פון אַ מאַמענטאַלער, מיסטיש־פאַנטאַסטישער רעליגיעזיטעט, וואָס וועט מיט דער צייט זיך אָפּקילן און זיך פאַרוואַנדלען אין נייע פלוצלינגע, אידעאיש־נישט־המשכדיקע איפלאַגעס. אַזוי ה׳ בן אגב אפילו גימיינט אַמאָל אויך אַ סך תמימים וואָס האָבן זיך נישט אַריענטירט אין דער גלייכער, קאָנסעקווענטער ליניע פון זיינע פאַרשידינע גייסטיקע עטאַפּן סטאַציעס און נאָך מער אין דעם גיזונטן, אין־יהדות־פאַרוואָרצלטן מהות פון זיינע רעליגיעזע הכרות.

בירנבוימס רעליגיעזע הכרות טוען זיך אַזוי וועזנטלעך אונטערשיידן פון דער רעליגיעזיטעט און „גאָט־זוכעריי" פון די פאַרשידינע מאָדישע, מיסטיש־פאַרגלאָצטע „גאָט־זוכער" און גאָט־טאַקער פון איין זייט און סתּם ראַציאָנאַליסטיש־פאַרטריקנטע מעטאַפיזיקער פון דער אַנדערער זייט אויף וויפל די אָריגינעל־יידישלעכע השגה איבער דעם אלקות און דת און אונטערשיידט זיך בעצם פון דער פרעמדער, נישט־יידישער.

די יהדותדיקע השגה איבערן בורא עולם און זיין שייכות און תביעות צו דער באַשאַפענער בריאה־מענטש האָט זיך שטענדיק אַמשטאַרקסטן אָקעגנגישטעלט נישט נאָר די אָפיציעלע, דיאַלעקטיש פאַרפּילפּולטע לייקענער אין רוחניות און סתם פאַרטעמפּטע, פרימיטיוו־היידנישע עקשנים נייערט זי האָט אויך מיט נישט ווייניקער קנאות תּמיד גיוואָרנט אָקייגן דער סכּנה פון די פאַרשידינע ראַציאָנאַליסטיש־איינגישרומפּינע גאָט־חוקרנים און סתם מיסטיש־צושווימינע, רעליגיעז־מאָדישע מליצות־דרעשער.

די סיבה פונים דאָזיקן התנגדות איז נישט קיין צופעליקע נאָר אַן אָרגאַניש־טיפע, אַלס אַ פּועל־יוצא פון די פאַרשידינע פסיכאָלאָגישע שרשים פון וואַנין זיי דערנעמען זיך. די מענטשלעך־גייסטיקע אינסטאַנצן זענען נישט תּמיד אין גאַנצן פריי און באַלויכטן און דעריבער איז זייער וועג אין דער מדבר פון דער מענטשלעכער מחשבה אויך נישט פריי פון בלאָנדזשענישן און שטרויכלונגען אויף טריט און שריט. די עובדה פון העכסטן צלם אלקימדיקן כּוח אין מענטש צו באַלייכטן דעם דערנער־וועג פון די נידריגערע גייסט־און גיפיל־אינסטאַנצן איז טאַקי ייער אַ שווערע. גאַנץ אָפט גילונגט עס אים טאַקי נישט צו רייניקן זעם מענטשלעכן גייסט פון כל־ערליי טעותים און פאַרשידינע אמת־סורגאַטן. די חומרישע נטיות און חושימדיקע טעמפּקייט פאַרבלענדן אויף פאַרשידינע אופנים די באַגרעניצטע דערקענטיניש־כּוחות פונים מענטשלעכן שכל־און גיפיל־אַפּאַראַט און אַזוי אַרום פאַרוואַנדלען זיי אפילו גיזונטע גייסטיקע הכרות און דעות אין טעותדיקע פאַרזעעניש און אָנשוילעכע פאַרקריפּלטקייטן.

דער ריינער מענטשלעכער שכל איז, למשל, בכּוח אין אַ גאָר נישקשהדיקער מאָס זיך צו דערשלאָגן אויף אַ קאָנסעקווענטן אופן צו דער דערקענטיניש פון אַ פערזענלעכן איבערוועלטלעכן און כּל־יכולדיקן בורא עולם. די ראיות דערצו שטיצן זיך אויף די אַלטע אומדערשיטערלעכע יסודות פונים ערשטן סודותדיקן באַשאַף פּראָצעס, פונים „אי־אפשר לבירה בלא מנהיג", פונים אַזוי סודותדיקן מוסר־כּוח אין דער מענטשלעכער נשמה און בכלל פון דער וואונדערלעכער פּלאַנמעסיקער האַרמאָניע אינים גאַנצן קאָסמאָס, אָנהייבנדיק ביי די גרעסטע שטערן־וועלטן ביז דעם קלענסטן גרעזל־שאַרך און ווינטן־בלאָז. די און אַלע אַנדערע אייביקע ראיות זענען גינוג אויף צו איבערצייגן דעם ריינים מענטשלעכן שכל אין די הויפּט־יסודות פונים גאָטלעכן אמת אויב אפילו ביז נישט אויף אַ צו טיפן און צו ברייטן אופן בנוגע די פאַרשידינע פּועל־יוצאס, וואָס מע דאַרף דערגיין פונים דאָזיקן אמת. נישט מער, אַ קייגן דער דאָזיקער קאָנסעקווענטער דערגרייכונג פון שכל לויערט שטענדיק די טעמפּקייט פון חומר און פאַרבלענדיטקייט פון די חושים, וואָס פאַרפירן דעם פּשוטן שכל און מאַכן אים אומזעעודיק און אומוויסנדיק, דורכן פאַרגראָבן זיין בליק אין די שטומע ערדיש־מאַטעריעלע נבראים. די דאָזיקע פאַרפירונג פון שכל איז לרוב גאַנץ פאַרשידנאַרטיק. ביים פרימיטיוון בן־אדם דריקט זי זיך אויס אין אַ פּשוטער שכל־פאַרפלאַטשיקונג און פאַרפאַלנקייט אין די פיר איילן פונים חומרישן געטץ און ביים אינטעלעקטועל־גיבילדעטן אַנטפּלעקט זי זיך צומייסט אין איבערגיפיצטן אייטל־משכּילישן שגעון וועגן לגמרי אומשכלדיקער זעלבסטבאַשאַפונג און פלאַי־פלאַימדיקער אַנטוויקלונג פונים טויטן אומשכלדיקן חומר. צו דער דאָזיקער ווילדער אומשכלדיקייט ווערט ער, דער דעגענערירטער אינטעלעקטואַליסט, אָנגיאייפערט דורך־ דער אומבאַגרעניצטער היידניש־קלותדיקער גאווה, וואָס פאַרטראָגט נישט די עקזיסטענץ פון יעדער רוחניותדיקער ספער, דערפאַר ווייל זי קען זי נישט אַרומטאַפּן מיט די קאַרליקוואַטע חושים און אָפּוועגן און אָפּמעסטן איר נישט־חומרדיק: ה ת.

צוליב די דאָזיקע סכנות וואָס לויערן אויפן שכל טרעפט גאַנץ אָפט אויך אַז אפילו די ערלעכערע און שטאַרקערע אינטעלעקטואַליסטן, וואָס לאָזן זיך נישט אַזוי לייכט פאַנגען דורך דער פּשוטער היידניש מאַטעריאַליסטישער אומשכלדיקייט, אפילו זיי פאַרלירן דעם אמת פון לעבעדיקן בורא־עולם און זיין קאָנקרעטע שייכות צו זיין באַשאַפינער בריאה און אַלץ, וואָס מע קאָן דערפון דרינגען, ווערנדיק פאַרפלאָנטערט אין אַ נעץ פון עקרדיקע סאָפיזמין און זיך אַליין אָפּנאַרישער דאָקטרין וועגן דעם גאָט, וואָס זיי זענען מכלומרשט אינגאַנצן מודה אין זיין מציאות. דער דאָזיקער ראַציאָנאַליסטישער גאָט זייערער איז דעריבער אַזאַ מין נעביכדיק ווזן, „וואָס ער וויל גאָר נישט און קאָן גאָר נישט און ער טוט גאָר נישט און איז דעריבער שוואַכער פונים שוואַכסטן ווערימל אויף דער וועלט, אדער בלי שום שייכות צו בריאת העולם האָט ער זיך כאַטש צוגיקליבן – פלאַי־פלאַים – דעם מוסר פאַר זיין באַזונדער גישעפט, אדער ער איז אַליין מער נישט נאָר אַן־אומפּערזענלעכער חוק המוסר, וועגן וועלכן ס׳ווייסט נישט קיין מענטש פון וואַנין ער כאַפּט זיך עפּיס פלוצלינג אַריין אין דער וועלט". די דאָזיקע בלאָנדזשענישן פון פאַרקרענקטן מענטשלעכן גייסט, בנוגע די גרעסטע אמתן פון דער יצירה אַנטפּלעקן זיך נישט נאָר אין ריין־ראַציאָנאַליסטישע פאָרמאַציעס נאָר אויך אין פאַנטאַסטיש־מיסטישער מליצות־צושווימינקייט וואָס איז בעצם נישט בעסער פון יענע נאָר טאַקי ערגער, פאַרבלענדנדיקער און פאַרפירערישער. ביי אַזעלכע מיסטיקער איז רעכט זיך צו פאַרשפּילן אין זייערע חרטה־שעהן מיט כל־ערליי גאָט־צאַצקיס, וואָס זיי טאַקן זיך אויס אין זייער גראָטעסק־מיסטישער נאַבריק. אַזוי אַ נאָך קומען זיי נאָר צו פאַרפאַלטשיווין מיט זייערע אויסגיסטראַיעטע גאָט־סוראָגאַטן, איבער וועלכע זיי זענען אומבאַגרעניצטע מושלים און טוען זיי איינטווישן אַלעמאָל אויף יעדן קולטור־יריד אויף נייע מאָדישע סענסאַציע־לאַלקיס, דעם אמתן אייביקן באַגריף פון אַ לעבידיקן בורא־עולם און זיין אומפאַרענדערליך־רעאַל שייכות צו דער בריאה בכל עת ובכל שעה. וואָס שייך דער הכרת־האמת בלייבן אַלזא די ווי די פאַרשפּילטע אין די צייט־שטותים און הכנעהדיק־פאַרזונקן אין די וועלטישע צייט־מהומות.

כדי צו ראַטירוין דעם שכל און די הרגשה פון די דאָזיקע בלאָנדזשענישן האָט דאָס יהדות אַריינגיבראַכט אין דער מדבר פון מענטשלעכן גייסט דעם עלעמענט פון התגלות־אלקות. די אַנטפּלעקונג פון די גרעסטע און אייביקסטע אמתן, וואָס האָט אַרויסגישטראָמט פון דער איבערוועלטלעכער און איבערזינלעכער ספער, האָבן אין זיך איינגיזויגן און איבערגילעבט די נביאי היהדות און זיי גינומין פאַרפלאַנצן אַלס לעבידיקע און אייביק־אומדערשיטערלעכע הכרות קודם־כל אינערהאַלב דער יידישער אומה און דורך איר אויך מיט דער צייט אין דעם גאַנצן מין האנושי. דער ערשטער יידישער נביא, אברהם אבינו, האָט נאָך זיין אייגינער הכרת הבורא, אַלס פּועל־יוצא פון זיין טיפן אַריינבליק אין מהות און סדר פון דער בריאה אויפן וועג פון לאָגישער דערקענטיניש, גיהאַט אויך, בחסד עליון, התגלות־אלקות, וואָס האָט אים דערגענצט און דורכגילויכטן דאָס וואָס ער האָט זיך דערוואָרבן מיט די פּשוטע שכלדיקע כוחות. די נביאישע הכרות זענען גיוואָרן איינגיזויגן קודם־כל אין הארץ און בלוט פון דער יידישער אומה אַלס אוממיטלבאַר־דערגרייכטע אמתן און אַלס אַזעלכע האָבן זיי זיך לפי ערך אויף אַ ירושהדיקן אופן אויך אַנטפּלעקט אין אַלע דורות ביי די בחירי־האומה לויטן וואָרט פון אונדזערע קדמונים „הנח להם לישראל שאם אין נביאים הם – בני נביאים הם".

דער וועג פון בירנבוימס הכרת־האמת איז טאַקי בערך פאַרגיקומין אויף אַזאַ אופן. במשך זיינע לאַנגע בלאָנדזש־נישן און וואַגלענישן אויפן וועג פון ראַציאָנאַליסטישן טראַכטן, האָט ער וואָס אַן־אמת ביסלעכווייז דערקענט דעם שקר פון דעם עקסטרעם־מאַטעריאַליסטישן מאַניזם און זיינע קינדיש־עזותדיקע אויסטייטשינישן פון די גרעסטע קולטור־גיבייען אין גישטאַלט פון די רעליגיעזע כנסיות. אָבער פּאָרט האָט ער נאָך אַלץ זיך נישט דערשלאָגן צו דער ריינער הכרה פון דעת ד׳ צוליב די פאַרשידינע ספקות און שאלות פון טרוקינעם שכל, וואָס וויל אַלץ לייכט און גלאַטיק פאַרשטיין נישט רעכנינדיק זיך מיט זיין באַגרעניצטקייט בנוגע ענינים, וואָס ער איז קיינמאָל נישט בכוח תופס צו זיין אינגאַנצן זייערע פאַרבאָרגינע כוונות און צילן. אָבער אַזוי לאַנג האָט דער קליגלערישער שכל מורד גיוועזן אין זיין קלאָרער הכרת ד׳ ביז ס׳איז גיקומין די גיבענטשטע מינוט און די ירושהדיקע הכרה פון די נביאי ישראל חאָט זיך אָפּגירופן אין אים, אַ שטייגער ווי די מקובלים דריקן זיך אויס „אתערותא דמשה בכל דרא ודרא" און „גאָר אָן פאַרמיטלונג האָט ער דערקענט דעם וואָס אין אים זענען איינגיוואָרצלט די רוחניותדיקע אַקסן פון אַלע פעלקער, וואָס צייכנט אָן די אַנטוויקלונג, דעם וועלט־פּלאַנער און וועלט־בויער, די סיבת כל הסיבות, די עילת כל העילות". די דאָזיקע יידיש־אינטואיטיווע הכרה האָט אים באַלויכטן דעם וואָקלדיקן שכל אַז ער זאָל מסוגל זיין צו דערקאָנען „דעם איינציקנס, דעם היה, הווה ויהיה ריזיק ע בריק איבער דעם תהום פון טויזנט־ערליי דאַכט־זיך אויסן" און אים אויך אָפּגיראַט־ווויט פון כל־ערליי פרייע קינסטלעך־ראַציאָנאַליסטישע און מיסטישע מאָדע־פרעפּאַראַטן איינצושלעפּערן דעם כסדר־מאָנינדיקן נשמה־דראַנג צו קלאָרער און פולער הכרת ד׳. די יהדות־מסורה האָט זיך פאַר אים אַנטפּלעקט אין איר גאַנצער העלקייט און אים אַזוי באַלויכטן די שכלדיקע דערקענטיניש־קעמערלעך אַז ער האָט שוין יעצט נישט גיקענט פאַרשטיין ווי אַזוי ער האָט זיך גאָר גיקענט שפּאָרן אַזאַ לאַנגע צייט אַנטקייגן אַזאַ „פּשוטער הכרה" – וואָס איז אויך טאַקי אין איין צייט – „די הכרה פון זיינע אבות־אבותיו, – די גראַנדיעזטע, וואָס איז ווען גיוועזן אויף דער וועלט".

די דאָזיקע אינטואיטיווע דערקענטיניש האָט זיך באַוויזן אין זיין באַוואוסטזיין „פלוצלינג" למראית־עין. אָבער אין דער אמתן האָט זי גיגראָבן אין זיין אינטערבאַוואוסטזיין אַ לאַנגע צייט פריער נאָך אין זיין יידיש־פאַרפּרעמדיטער תקופה, וואָס האָט זיך אויסגידרוקט „אין אַ גיפאַנגין און איינגיהאַלטן וועלן" איף וועלכן ער האָט „בשעתו גאָר נישט גיהאַט אַכטונג גיגעבן". מע קאָן אַזאַ „פלוצלינקייט" פאַרגלייכן צו אַ וואולקאַן־אויסברוך וואָס פאַרן אויג באַווייזט ער זיך פלוצלינג אָבער אין דער אמתן איז ער אַ רעזולטאַט פון לאַנגע אונטערערדישע אויפקאָכינישן און איבערוויזן, וואָס טוען צום סוף מיט איין מאָל אַרויס אויף דער אויבערפלאַך און דאַכטן זיך אויס צו זיין אינגאַנצן אומסגיראַכטע – בשעת אין דער אמתן האָבן זיי דאָך זייער הכרחיותדיקע צוגרייטונג פון אַ צייט פריער.

און צוליב דעם וואָס בירנבוימס ריינסטע און לעצטע רעליגיעז־יידישע דערקענטיניש איז גיוועזן אַ פּועל־יוצא פון דעם אין אים אַזוי אָפּטן און לאַנגן פאַרבאָרגינים אויפטויכן פון דער אַלטער יהדות־הכרה און יהדות־מסורה, וואָס נורטיוויט ביי די בעסערע זין פון דער יידישער אומה און לאָזט זיי נישט פאַרפאַלן ווערן אין וועלט־בלאָנדזשענישן און וועלט־טומל – צוליב דעם טאַקי איז זיין דאָזיקע הכרה גיוואָרן אויך אַזאַ פעסט־פעסטע און קביעותדיקע, ממש פאַרקערט ווי עס האָבן גיהאָפט און זיך פאַרגישטעלט די לינקע קריטיקער זיינע בשעתם נאָך מיט אַ סך יאָרן צוריק. מיר האָבן דאָך יעצט דעם לעבידיקן פאַקט, אַז ביי קיין שום השקפה פון זיינע פריערדיקע השקפה־פאָרמאַציעס האָט ער זיך נישט גיהאַלטן אַזוי לאַנג קלאָר און קאָנסעקווענט ווי ביי זיין יעצטיקער רעליגיעז־יהדותדיקער. די אַלע ספקות וואָס האָבן אים כסדר גימאַטערט און נישט גילאָזט צו רו בשעת זיינע פריערדיקע אָנשוילעכע פאָרמאַציעס האָבן דאָ לגמרי אויפגיהערט. עפּיס איז ער ממש בחוש באַפרייט גיוואָרן פון דעם דאָזיקן אייביקן טראַגישן פּלאָנטער, וואָס האָט אין אים כסדר אַרויסגירופן אַזעלכע האַמלעטישע מלחמות מיט זיך אַליין.

דאָס אָבער וואָס איז שוין היינט גינוג באַוואוסט פאַר אַלע בנוגע נתן בירנבוימס אומדערשיטערלעכער, גיזונטער הכרת ד׳ איז פאַר אים גיוועזן באַשיינפערלעך־קלאָר נאָך דעמלט, אין אָנהייב פון זיין איבערקער. און טאַקי דערפאַר, וואָס ער האָט גיוואוסט אַז זיינע לינקע קריטיקער שמייכלען און טייטשן עס אויס אַלץ עפּיס אַ פאַראיבערגייענדיקע מיסטישע פאַטעטישקייט, וואָס וועט האָבן דעם זעלבן גורל וואָס עס האָבן גיהאַט זיינע פריערדיקע פאַרגענגלעכע השקפה־פאָרמאַציעס האָט ער זיי מבטיח גיוועזן באַלד דעמלט אַז זיי האָבן אַ טעות. ער האָט דערפילט אַמבעסטן אַז די אומרואיקייט און מאַטערנדיקע ספקות, וואָס האָבן אים תמיד באַגלייט אויף זיינע פריערדיקע וועגן אין אַ באַהאַלטענער אדער אָפינער פאָרים, האָבן דאָ יעצט, צוקומינדיק צום לעצטן אויסגיצייטיקטן סך־הכל פון אַלע זיינע זוכינישן און בלאָנדזשענישן, לגמרי אויפגיהערט. ער איז דערפאַר מסוגל גיוועזן צו זאָגן אין סוף פון זיין „פון אַן־אפּיקורס גיוואָרן אַ מאמין" אַזעלכע פריידיקע ווערטער ווי „כ׳קאָן נישט בעסער ענדיקן דעם דאָזיקן מאמר, ווי זאָגנדיק מיינע גוטע פריינט און מיינע בר־פּלוגתאס אַז כ׳האָב מיך קיינמאָל נישט גיפילט שטאַרקער און גליקלעכער ווי אַצינד. פון זינט איך קער ווידער צו דער גרויסער יידישער עדה פונים עבר, פונים היינט און פונים עתיד מיט איר יידישער הכרה און מיט איר יידיש לעבן, זינט איך אַרביט ווידער אין איר – אַ ברודער צווישן ברודער – שפּיר איך ערשט טאַקי גוט ווי דאָס אמתע יידישע לעבן איז גרויס און פול מיט פרייד. דווקא ווייל כ׳האָב אַזוי לאַנג גיגעסן דאָס ברויט פון גלות וואַקסן מיר אַצינד צו נייע כוחות אין דער היים".

און באַשטעטיקט האָט זיך זיין פאַראויסזעאונג נישט נאָר בנוגע דער אומוואַקלדיקייט און פעלדזנפעסטקייט פון זיין זויפגילויכטינער הכרת־האמת נייערט אויך זיין הרגשה וועגן די „נייע כוחות, וואָס זענען אים צוגיוואַקסן אין דער היים". פון זיינע אַמאָליקע שיטות האָט זיך קיין איינע נישט אויסגיצייכנט מיט אַזאַ פּרוכפּערדיקייט, טיפקייט און אויפגילויכטנקייט ווי די וואָס מע טרעפט אָן אין זיין לעצטער באַשעפערישער תקופה. יעדעס וואָרט, יעדער זאַץ אין זיינע לעצטע כתבים איז אויסגיהאַמערט, בליץ־אַרטיק און אומגיהייער אימפּולסיוו. זיין צושמעטערנדיקע קריטיק אויף די בלי־הזמן עטימט מיט יוגנטלעכער פולבלוטיקייט און באַנייטער פרישקייט, אין קעגנזאַץ צו אַלע אַנדערע אימפּאָטענטע בעלי־תשובות, וואָס האָבן זיך צוריקגיקערט פאַרעלטערטע, אויסגילאָשינע און איינגיקורטשעטע אין די פיר איילן פון זייער שפּעטער חרטה און פערזענלעכע איינזאַמע ווידוי־איבערלעבינישן. וואָלט נתן בירנבוים גילעבט נישט אין אַזאַ פאַרגרעבטער, וואַכעדיקער תּקופה וואָלט ער מיטגיריסן מיט זיך גרויסע מאַסן. אַזוי אָבער איז אים קומט אויס צו אַרביטן אין יעצטיקן בין־השמשות דערגרייכט נאָך נישט זיין וואָרט צו די אַלע, וואָס עס דאַרף צו זיי דערגרייכן. – די קליינע מהנה „עולים" אָבער, וואָס אין זיי האָט זיין עליה־רוף זיך גינוג פעסט פאַרוואָרצלט די וועלן באַהאַלטן און אָפּהיטן די ליכטיקע פונקן, וואָס דער גרויסער עולה האָט דאָ און דאָרט אָנגיצונדן, ביז אַלע פאַרבלאָנדזשיטע וועלן גיפונין דעם וועג צוריק און נעמין מיט כּוח און התלהבות שטייגן אויפן לייטער פון דער זיסער יידישער עליה במהרה בימינו אמן.

---

*) המשך פונים ערשטן קאפיטל אין נומ. 116 לכבוד דעם זיבציק־יעריקן יובל פון נתן בירנבוים שיחי׳

אליעזר שינדלער

נדחים

(א פרק פון דעם בוך „אויף די וועגן פון אונדזער גלות")

„וְנָשָׂא נֵס לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל
וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ"
(ישעיהו י״א י״ב)

בעת מיין ארומוואַגלען אין די דאלאמיטן, בין איך גיקומען אין שטעטל ב.—א „אלט היסטאריש מקום—מיט א סך אנטיקע קינסטלערישע גיביידן, תיפלות, פאלאצן, סעמינאַרן, און מאנאסטירן. — זיך דערמאנט, אז דאַ האבן אמאַל, מיט דורות־צוריק גיוואוינט יידן, און א צייט, אפילו די זכיה גיהאט צו פארמאָגן אזא בכבודן רב, ווי ר׳ שמעיהו בן מאיר הלוי איש הורוויץ, דער מחבר פון „מלאכת שמעיה" האב איך גינומען זוכן סימנים פון דער דאזיקער פארלאשענער יידישער קהלה. מיין ניששטערן און פארשטן איז אבער גיוועז אומזיסט. נישט גיבליבן אין ב. קיין שום זכר פון יידישקייט, קיין שום גידעכעניש, הגם ס׳האבן זיך דאַ נאך ביז נאָנט פאר דער מלחמה אויפגיהאלטן עטלעכע יידישע משפחות.

אמאַל, ווען דער רגש הרחמים האט נאך שטאַרק גיפלאקערט אין די יידישע הערצער, און אחינו בני ישראל, זענען גיווען, וואָס זיי זענען על פי התורה, תמיד און בכל מקום שהם מחויב צו זיין: רחמנים בני רחמנים און גומלי־חסדים—איז דאָס ברענגען פון יידישע מתים צו „קבר ישראל" גיווען פון די גאַר הייכע ענינים, און איז בכל תפוצות הגולה אָפּגיהיט גיווארן מיטן גרעסטן מסירת הנפש. און אין אונדזער אַגדות אוצר, — דעם גיטרייען באַגלייטער פון אייביקן פאלק — גיפונין מיר פאַרשידינע וואונדערלעכע לעגענדעס, וועגן איידעלע יידן, וואָס האבן אין צייטן פון מלחמות און מגפות, רחמנא ליצלן, זיך מוסר נפש גיווען צו ברענגין יידישע מתים צו „קבר ישראל" און נישט גיקארגט קיין צייט, קיין כוחות און געלט.

בשעת דער וועלט־מלחמה האבן יידישע זעלנער, א סך־מאָל מיט גרויס סכנות נפשות, גיבראַכט זייערע גיפאלינע יידישע חברים צו „קבר ישראל" און אפילו אין גיפאַנגענשאַפט האבן יידן נישט פאַרגעסן אין דער הייליקר מצוה פון „חסד של אמת".

פאַראַן אבער קאַנטן, ווי למשל אין די אלפנלענדער, וואו נישט שטענדיק האבן יידן גידענקט אָן דעם חוב צו די אין עלנטקייט אומגיקומינע ברידער, צו די יונגע יידישע גבורים און קדושים, וואָס די נשמות זייערע זענען אויסגיגאנגען צווישן פרעמדע און זייערע גופים זענען באַגראָבן על אדמת נכר; און אזוי גיפונט מין אין דער מדינה זאַלצבורג און פאדאל־בערג, און די פאַרשידינע טיילן פון טיראל און טריעסט, איינזאַמע קברים פון יידישע זעלנער און מלחמה־גיפאנגינע, פאַרוואַלגערט אויף גויאישקע סמענטערס.

גיהערט, אז נאָנט פון ב. גיפונט זיך א מלחמה-בית-עלמין, בין איך אהינגיגאַנגין קוקן, צי ס׳ליגן דארט נישט קיין יידישע זעלנער. נאָנט ביי א קליינער קאפליצע, צווישן שורות, אונגערישע, טשעכישע, קראַאטישע און איטאַליענישע קברים, האב איך דערזעען א יידישע שכונה. די גישניצטע מגן־דודלעך אויף די הילצערנע מצבות זענען גיווען גאַנץ, אבער די נעמען אויף די עמיילנע טאָוולין — אָפּגיהאַקט און נאר אויף צווי מצבות זענען גיווען נעמין: דוד... בנימין...

גיטרעגט דעם היטער פון דעם סמענטער, א דרום־טיראלער מיט א טיפישאיטאַליענישער צורה, פאר וואָס ס׳פעלן גראַד אויף די יידישע מצבות די נעמין — האט ער מיר גיענפערט א ביסל א פאַרשעמטער: באשר, ווען די יידישע קברים קימערט זיך קיינער נישט...

„נישט ווייט פון דאניס, אין מ. איז פאַראַן א יידישע קהילה, איז פון דארט נאך קיינער נישט גיקומין זיך אמאָל אומצוקוקן אויף די דאזיקע יידישע קברים?"

און דער שומר ענטפערט: אז ניין. פון דער גימיינדע אין מ. איז דאַ נאך קיין מאָל קיינער נישט גיווען, נאר אַן אַלטער רוס קומט דאַ טייל מאָל אַהער און פאַרברענגט דאַ א שעה שווייגנדיק".

„ווער איז דער דאזיקער אלטער רוס, און וואָסערע שייכות האט ער צו די יידישע קברים?" וואו האלט ער זיך אויף? וואו וואוינט ער?"

דער סמענטער־גוי קען מיר אבער וועגן דעם רוסישן פאַרשוין גאַר נישט זאָגן. ווייל דער אלטיטשקער שמועסט קיין מאָל נישט, ער קומט, שטייט פאַרטראַכט ביי די יידישע קברים און גייט שווייגנדיק אַוועק...

דער היטער איז גיגאנגין צו זיין גערטנערישער אַרבעט. איך בין נאך גיבליבן ביי די יידישע קברים, גילערנט א פרק משניות, און בין צוריק קיין ב. אויפצוזוכן דעם רוס, וואָס באַווייזט זיך צייטנווייז ביי דער יידישער שכונה וואָס אויף דעם גרויסן, גויאישקן סמענטער, און פאַרברענגט דארט אין מחשבות פאַרטראַכט... איך האב מיך נאָכגיפרעגט אומעטום אין ב. וועגן דעם רוס, און באַין-אופן זיך גאַר נישט דערוואוסט. ס׳האט אים קיינער נישט גיקענט.

פון ב. האב איך זיך גילאזט קיין נ. — אַ קליין דאלאמיטן־דערפל, מיט א גאַר אַלטן מאנאַסטיר, וואָס שטט מיט זיין ביכער־אוצר, מיט זייגע מאַנוסקריפטן און מיניאַטורן. גיהאפט צו גיפונין דארט יידישע ספרים, כתב־ידן און מאַטעריאַלן פאַר דער געשיכטע פון די יידן אין דרום-טיראל.

דער וועג פון ב. קיין נ. האט גיפירט באַרג אַרויף. די שמאָלע סטעזשקים, — „במשעול הכרמים" — האבן זיך גישלענגלט צווישן סעדער און ווייגגערטנער. „גדר מזה וגדר מזה" פאַרפאַרקנט און פאַרצוימט מיט דראַטינע שטאַכייטן און הילצערנע פלויטן.

דער פרישער שניי, וואָס איז גילעגן אויסגישפרייט ווי א מלכותדיקער הערמעלין־פעלץ אויף די שפיצן, פלייצים און סקאַליס פון די גדלותדיקע באַרג־גבורים, האט גישמעקט, גיבלישטשיט, און גיפונקלט אונטער דעם ליכטיק־תכלתדיקן דרום־הימל... און אונטן, טיף אין שמאָלן טאָל, אין דער ענגער קאַריטע, צופוסנס פון די פאַרבן־שפעדיקע יעשן-וועלדער, האט דער ווילדער אייזאַק, גיפלייצט און גיכוואַליט מיט רעש און מיט רוגזא.

צוריק צו וועגס פון דער קלויסטער־ביבליאָטעק, בין איך פאַרביי א טאַרטיק. צווישן אַרביטאַרער, וואָס האבן אָפּגילאַדיוויט פון א וואָגן, גרויסע, שווערע „בני־ענקי־ק"עצער, האב איך באַמערקט אַן־אינטעריסאַנטן זקן, מיט א זייער שיינער בכבודער צורה. אין טיראל באַגעגנט מין א סך פאַרשויגין, סיי צווישן פויערים, סיי צווישן אינטעליגענץ, מיט לאַנגע און ברייטע, נישט גישוירינע בערט און בולט גיבויגינע אַדלער־נעז, און אין פלוג איז מין עלול די דאזיקע אמתע טיראלער, צו האלטן פאַר אייניקלעך פון שם ועבר...

איך בין פאַרדאָס נעֶנטער צוגיגאַנגין צו דעם זקן, וואָס האט צוזאַמין מיט די פויערים גישלעפט די ריזיקע ביימער־שטאַמין, און דערקענט, אז זיין באַרד איז נישט פון די „אַנדרעאַס האפער" בערט (אַנדרעאַס האפער, דער נאַציאנאַל העלד פון דעם טיראלער פאלק) נאר א יידיש־לומדישע, און זיין הויכער ברייטער שטערן, וואָס האט אפּירגישיינט פון דעם קרום־אַרויפגירוקטן קאַשקעט, — איז א ש״ס און פוסקים־שטערן... און די אויגן פון דעם אַלטן האלץ-אַרביטער, זענען שוין לגמרי נישט קיין טיראלישע, נאר אויגן אומיטיק־פאַרטראַכטע, שווער־עצבותדיקע... אויגן — בבחינת „ועיני ישראל כבדו מזקן"... וואָס פון זייער גאַרנדיקער בענקשאפט און „צמאה לך נפשי" — השתוקקות, רייסט זיך אַרויס דער צער פון גלות־האומה און גלות־השכינה...

ווען דער זקן איז פאַרטיק גיווארן מיט דער אַרבעט, האב איך אים גיגלאַנגט די האנט מיט די ווערטער: „איר זענט א ייד, ווי קומט איר דאַ אהער?" דער אַלטיטשקער איז גאַר נישט נבהל ומשתומם־גיווארן פון מיין באַווייזן זיך און פון מיין פלוצימדיקער שאלה. ער האט מיר, האלטנדיק מיין האַנד, גיטריי גיקוקט אין די אויגן אריין, ווי א גוטער ייד, א נסתר, און צו מיר גיזאָגט: באַלד גיי איך מיט אייך, וועלן מיר ריידן!"

ער האט זיך גיזעגנט מיט זיינע חברים: „איר דאַרפט אויף מיר נישט וואַרטן, האט ער גיזאָגט, איך גיי מיט דעם פרעמדן קיין ב. און וועל אַ ביסל שפעטער זיך אומקערן!" — —

לאַנג, לאַנג, זענען מיר זאַלבעצווייט גיגאַנגין, און דאָס וואָס איך האב גיהערט איז נישט נאר גיווען די טראַגעדיע פון דעם יחיד נחמיה כאַזאַנאַוויטש, נייערט אַן „איכה" און א דב־התמצותדיקער חשבון־הנפש פון א גרויסער צאָל יידישע יחידים, וואָס מוטשין זיך אָפּגיריסינע, אויסגיוואָרצלטע און פרעמדע סביבות, דערוויטערטע פון יידישקייט און יידן און זענען פאַרמשפט צו בלייבן אייביקע נדחים, וואָס וועלן שוין קיין תיקון נישט גיפונין...

גישלאָפּטע מלחמה-קרבנות! פון די שחיטה-פעלדער, אַריינגיפאַלן אין גיפאַנגינשאַפט, פאַרשיקט גיווארן אויף דערפער און ישובים, מיט דער צייט ליב באַקומין די פיזישע אַרבעט, דאָס פעלד און דעם וואַלד, די האַק און די זעגע, די קאסע און דעם אקער־אייזן... און ווען די מלחמה האט זיך גיענדיקט, און מ׳האט גיהאַט די ברירה זיך אומצוקערן אַ היים, איז מין שוין נישט מער גיווען מסוגל דערצו... ס-האט גיפעלט כוח און רצון, זיך אַרויסצורייסן פון עבדות און מ׳איז גיבליבן צוגיקאוויט צו די אַלטע פאַרוואָגלט ערטער, — און אַזוי באַגעגנט מין פאַרגוואַישטע רוסישע יידן, אין דייטשלאַנד, אין עסטרייך, אין טיראל, און אין דעם היינט שוין איטאַליענישן דרום־טיראל... און יידישע גיפאַנגינע פון אונגערן, און גאַליציע, גיוועזינע ישיבה-בחורים און חסידישע יונגעלייט, פאַרשטויסינע און פאַרגוואַישטע, און פאַרוואַרפינע ווינקעלעך פון רוסלאַנד און סיביר...

נאר דער ייד, וואָס איז אַליין גיווען אין גיפאַנגינשאַפט, און בגופו ובנשמתו גיפילט דעם טעם פון זיין יאַרנלאַנג נע־ונד אין פרעמדע וועלטן.

אין די קאַלמיקישע פלוינין, קירגיזישע סטעפּיס און מאַנגאַלישע ווילדינישן — נאר דער קען מרגיש-און משיג-זיין דעם פינצטערן גורל פון די דאזיקע יידן־נדחים...

נחמיה כאַזאַנאַוויטש, האט צו מיר גירעט אויף א פאַרגרעבטן דרום-טיראַלער־דיאַלעקט צונויפגימישט מיט לשון-קודשע, איטאַליענישע, סלאַווישע און יידישע ווערטער, זיך אויסגיגאסן פאַר מיר זיין האַרץ אויף אַן־אמתדיק „נדחים־לשון"... אבער פארט איז פאַר מיר נישט שווער גיווען תופס-צו-זיין דעם השתפכות־הנפש זיינים...

די זון איז שוין גיווען העט ווייט, נחמיה כאַזאַנאַוויטש, איז גישטאַנין מיטן פנים צום בית־עלמין און מיט אַ קול פון א שליח־צבור האט ער גיזאָגט: „אט דארט ליגן מיינע יידישע חברים!" און פאַמעלעך און מיט כוונה, האט ער אָנגירופן זייערע יידישע נעמין, ווי א טאַטע רופט אָן ביי הזכרות־נשמות די נעמין פון זיינע יונגערהייט אומגיקומינע זין...

שווער קומט אָן דאָס גיזעגינין זיך מיט דעם דאזיקן אומגליקלעכן ייד. יונג איז ער דאַ אַהער גיקומין מיט נאך יונגע יידן און אַלט און גראָ איז ער דאָ גיווארן און גיבליבן איינער אַליין איינזאַם און עלנט...

„ר׳ נחמיה!" זאָג איך צו אים, „ס-איז נאך צייט, איר קענט אייך נאך אַרויסראַטיווין!"

„ניין! ברודער!"—ענטפערט ער—„ס-איז שוין פאַרפאַלן"... און פון זיינע אויגן קייקלין זיך צוויי גרויסע טרערן און רינין אַראָפּ אויף זיין שיינער יחוסדיקער אברבנאַל־באָרד... און מיר דאַכט זיך, אז איך הער א סך אַ סך קולות פון אַלע פאַרוואָגלטע נדחים און זיי שרייען צוזאַמין מיט פיל צער און יאוש: „פאַרפאַלן!, פאַרפאַלן!"...

ישראל עמיאם / אַ תפילה

א, באַגליק, מיין גאט, מיר שוין,
באַגליק מיך מיטן וואָרט,
פאַר דעם, וואָס צאַפּלט חיוּך
אויפן דנא פון מיין נשמה,
און איז נאר א דוכטן זיך בלויז
פון אַ זאַך אַזאַ,
וואָס טראָגט זיי זאַם אין זיך...

א, לייטער, גאט, מיין וואָרט,
אז זיין זאל עס אַן־אַקאָרד,
אַקאָרד פון א קלאַוויר,
ביי יעדן וויבריר
חָרוב ווערט א וועלט,
גיסט א צווייטן ריר —
א צווייטע אויף איר ארט
און ס׳ווערט א טריט נאר בלויז
פון לעבן ביזן טויט
און עס ווערט קליין אַזוי און גרויס
אַלץ וואָס דו האסט גיבויט...

א, שענק מיר, גאט, די שפּראַך
פאַרן גיוועב פון פאַרנאַכט,
פאַר יענים גרויסן סוד,
וואָס צולייגט זיך איבער אַלץ:
א פענצטער ציגט זיך רויט
און די גאַנצע וועלט —
א הייליקטום עס ווערט!
דער הימל נייגט זיך שטיל
צו דער סאַמער ערד...
און מענטשן גייען אום
מיט די פיס דאַ אויף דער גאַס
און כילן, ווי עס וויקלט
דער הימל זיי אַרום...
אין אויג פון בעל־חי צאַפּלט
אַזאַ טרויער־שטום,
ווי עס וואָלט זיך שוין גיענדיקט
דאָס לעבן אויף דער ערד,
און אַזאַ שפּאַנונג ציטערט:
גרויסיס דאַרף גישעען
ביים ראַנד פון דער נאַכט! — — — —

גאט מיינער, א, שענק מיר
פאַר אַלעם דעם די שפּראַך!

דאָס אויער צו דער נשמה...

כ׳כאָב זיך איינגיהערט צום שלאָג פון מיין בלוט
און א וואַסער־פאַל גיהערט דאַרטען ברומין...
דאָך האט דאָס אויער אויכיט דאַרט פאַרנומין
לייכטן שאָרך פון א קינדס א שטילן טריט...

כ׳האָב שטילן רוף פון אייביקייט גיהערט
אין דעם נערוועזן איצטס לויפנדיק פאַרפּירן —
און אט מיט דער וואונדערלעכער סתירה
איז לעבן אין דער וועלט מיר היינט באַשערט.

מיין גאט! מיט מיין טאַפּלטן גימיט
בלייב איך בלאַנדזשינדיק, דיין קינד,
וואָס זעט אין אַלים דעם שפּור פון דיינע טריט.

א, העלף מיר, אַז דאָס הויכע ווי דאָס שטילע,
וואָס ליגט אויפן דנא פון מיין גימיט
זאל אויפגיין צו דיר אין מיין תפילה!

שטעטעלע מיינס!

מיין אָרים שטעטעלע אין דעמער־שיין פון אָוונט,
פעלדער האַרבסטיקע, נעפלדיקער טאָל,
ווי כ׳וואָלט דעם אומיט וועלן, דעם זיידינים, באַזינגין,
פונים בלעטער־פאַל, באַזינגין ווי א מאָל!..

נאר כ׳באַטראַכט דיך שטעטעלע מיינס, דו קומסט מיר נישט אין זינין,
איך האב דיך לאַנג באַטראַכט און דיך נישט דערקענט:
ווער האט אַזויפיל צער, איבער גאַסן אויסגישפּרייט דיר
און איבער פנימער, וואָס שלייכן שטום ביי ווענט!..

ביסט א קבצנטע שטעטל מיינס, איך ווייס עס,
כאַטש דו קניפּסט די באַקן דיינע און שטעלסט די פאַרבן לאַנג,
ווער ווייסט ווי איך דעם עלנט דעם פאַרבאָרגינים
פון די הייזער דיינע, און ס׳גלוסט זיך אָפּ גיזאַנג...

ביסט א בעטלערקע גיוואָרן אויף דער עלטער,
שטעטל מיינס, ס׳איז פאַר אַלימין לאַנג שוין נישט קיין סוד,
אַז ס׳וואַנדערן באַדערפטיקע די שענצטע יידן דיינע,
נאך נדבות אָרימע איבער שטאָט און שטאָט!

און די, וואָס בעטלין נישט און שטייען אויס דעם נסיון,
דאָס פּנים נישט פאַרשוואַרצן—בעטלין אין דער פרעמד
און הונגערן זיך שטיל און דערציילן נישט קיינים
און ס׳איז אַלץ פאַרמשכנט, שוין אַפילו ס׳אייגינע העמד.

די קראָמין דיינע, וואָס פּוסטיווין צופּנט
און וועלן פאַרמאַכן זיך א יעדער טאַג אַ העלן...
ווער קען דעם ווייטיק דיינים, שטעטל מיינס, באַשרייבן,
דאָס לעבן, וואָס צאַנקט ווי־אַ ליכט איבער דיינע שוועלן.

טאַ זיי־זשע מוחל, שטעטעלע, און האב נישט קיין פּאַראיבל,
ווען כ׳באַזינג, דיין זינגער, נישט אַזוי ווי אַמאָל,
דעם גאָלדינים בלעטער־פאַל און דעם זיידינים אומיט,
די פעלדער האַרבסטיקע און זעם נעפלדיקן טאָל...

אָן פירושים...

(אויפן מאַרגינעס פון דריי־יאָר־בילאַנס)

וויפל מאָל ס׳קומט מיר אויס אין דער האַנט אַריין צו נעמען אַ בוכ־האַלטעריע־בוך און צו בלעטערן צווישן די קליין־אָנגישריבענע ציפערן און צאָלן — שווימט מיר אויף אין זכרון אַ טאָג פון מיינע יוגנט־יאָרן, פון די פריילעכע און זאָרגלאָזע טעג, ווען מיר זענין אויף דער שול־באַנק גיזיצן און גיווען „קלוגער" פון אונדזערע לערער...

און ווי לעבידיק שטייט ער מיר יעצט פאַר די אויגן, דער פּראָפעסאָר אונדזע־רער פון האַנדלס־לימודים מיטן הויכן, צוקנייטשטן שטערן; די האַלב־טונקעלע ברילן אויף דעם נאָז־רוקן אַרויפגיזעצט און האַלטנדיק אין דער רעכטער האַנט דעם בלאָען בליי־שטיפט, מיט וועלכן ער האָט זיך קיינמאָל נישט גישיידט און אין דער לינקער האַנט — אַ בוך מיט קאָנ־טאָקאָרענט־בייגן פלעג ער אונדז דעם גאַנצן ענין בוכהאַלטעריע מסביר זיין אויף אַט אַזאַ אופן:

„זייט וויסן, אַז יעדע איינצלנע פּאָזיציע, וואָס ווערט אין אַט אַזעלכע ביכער פאַרשריבן, יעדער ציפער און יעדע מין צאָל, שטעלט מיט זיך פאַר אַ פּרט אין דער גישיכטע פון גיגעבענים געשעפט און אַז ס׳קומט סוף יאָר און מע שטעלט צונויף דעם סך־הכל פאַרן גאַנצן יאָר, וואָס מיר רופן אין דער האַנדלס־וויסנ־שאַפט „בילאַנס" — איז דאָס גישיכטע: די גישיכטע פון אַנטוויקלונג, אָדער ירידה פון געשעפט במשך פון יאָר".

„די גישיכטע פון יאָר" האָט אונדז דער פּראָפעסאָר גילערנט, און מיר, חברה יונגוואַרג, האָבן זיך דערפון אויסגילאַכט: וועלן מיר איינפּאַקן די שול־ביכער פון אמתער גישיכטע און זיך נעמען צו בוכהאַלטעריע, צו האַנדלס־וויסנשאַפט?! און אַ חוץ דעם, פלעגן מיר ווייטער טענין, זענין דאָך ציפערן גאָרנישט מער, ווי בלויזע ציפערן, אויסגישטעלט אין רייעס ווי די זעלנער און באַדייטן סוף־כל־סוף נישט מער, ווי אַ קליינים פּרט: זיי ווייזן אָן, לאָמיר זאָגן, אויף וואָס ס׳געלט איז פאַרוואַנדלט גיוואָרן; און אַט אַ דאָס זאָל הייסן גישיכטע? דאָס זאָל הייסן אַלץ מיט אַגאַנד?! און וואו איז דאָס פּאַקטישע לעבן, די ריינע ווירקלעכקייט?!

און ביי דעם גאַנצן כבוד און דרך־ארץ, מיט וועלכן מיר באַציען זיך צו אונדזערע יוגנט־לערער ביזן היינטיקן טאָג און האַלטן זיי פאַר קלוגער, ווי מיר, — האָבן מיר זיך פונקט ערשט יעצט נאָכ־אַמאָל איבערציוגט, אַז — כאָטש אַמאָל, אַמאָל! — גירעכט זענין אין יענע שול־יאָרן גיווען דווקא מיר און נישט אונדזער פּראָפעסאָר. —

אַז ציפערן זענין טאַקי נישט מער, ווי בלויזע ציפערן: טויטע, שוואַרצע צאָלן, אַריינגילייגטע אין לענגלעכע אָרונות, וואָס זאָגן כמעט גאָר נישט און קוקן דיך אָן בלויז מיט אַ שטאַרק שוואַרצן בליק; אָבער דאָס לעבן, דאָס לעבידיקע לעבן, דאָס אַדורכגילעבטע לעבן, די א. ג. „ווירקלעכע ווירק־לעכקייט", וועלכע מיר האָבן אויף אייגינע ביינער און פלייצים מיטגימאַכט: דער בילאַנס פון אַט א דעם אַלימין באַדייט פיל, פיל מער, ווי די האַרטע שפּראַך פון ציפערן און צאָלן. אמתע גישיכטע, נישט־גיפּעלטשטע גי־שיכטע איז נאָר אַ בילאַנס פון מעשים, אָבער נישט פון ציפערן. —

— אַ קייגן וואָס דאָס אַלץ איז גיזאָגט גיוואָרן?

— סתם אַזוי זיך: און אויב איר ווילט — אַ קייגן דעם בילאַנס פון דער בנות־צענ־טראַלע אין פּוילן פאַר די לעצטע דריי יאָר, וועלכן כ׳האָב גיהאַט די גילעגנהייט נענטער צו באַקענין.

ווי זאָגט מען דאָס: כ׳בין אַ שטיקל יוצא ונכנס אין דער לאָדזשער צענטראַלע און די טעטיקייט פון צ. ס. איז מיר נישט פרעמד, אָבער פּאַרט, אַז כ׳האָב דעם בילאַנס אַדורכגיקוקט, האָב איך זיך גיחידושט:

היתכן, איז דאָס טאַקי מעגליך? מיט אַ סומע פון קנאַפּע 14 טויזנט זל. אין דריי יאָר, ביי בלויז קאַרגע פיר טויזנט זעקס הונדערט עטלעכע און זעכציק זל. יערלעך האָט דער צ. ס. אַזויפיל גיקאָנט אויפטון: שאַפן, אויסבויען און אָנפירן מיט אַזאַ ריזיקע אגודיסטישע פרויען־באַוועגונג — אַזאַ בנות אגודת ישראל־אָרגאַניזאַציע, ווי מיר זעען ביים היינ־טיקן טאָג?

— פּשוט נישט משיג צו זיין אויפן ערשטן אויגנבליק! און אויב „אין אַלע קשיות ליגט אַ שטיק תירוץ, מע דאַרף זיך בלויז אַריינטראַכטן אין דער קשיא, כדי דעם תירוץ צו דערגיין" — איז אין יעצטיקן פאַל, וואָס מער מיר קלערן אַריין אין דעם ענין, וואָס מער מיר פאַרטראַכטן זיך דערין, אַלץ האַרבער ווערט די קשיא „ולית נגר ובר נגר דיפרקינר". —

וואָרן אדרבא: צי גיפינט זיך וואו נאָך אַ צענטראַלע מיט אַזאַ קאַרגן, ממש גראַשנדיקן בודזשעט?

אָבער לאָמיר אים אַ ביסל אַנאַליזירן, דעם בילאַנס: אמת, ס׳פאַרשטייט זיך, אַז אפילו די קליינע הכנסות, ווי גראַשנדיק זיי זאָלן נישט זיין, קאָסטן זיי אומגיהייערע אָנשטרענגונגען. מע מוז דערצו אָנווענדן דעם מאַקסימום ענערגיע און אומאויפ־הערלעכע שרייבערייען מיט מאָנונגען. מע דאַרף, נעמלעך, גידענקין, אַז סוף־כל־סוף רעקרוטירט זיך די בנות־מיטגליי־דערשאַפט נישט פון צווישן די רייכע קרייזן. ממילא איז יעדער מין זאַמלונג צווישן די „בנות" אַנ׳ענין פון צרביטן איבער די כוחות. מע וואָלט, אפשר, טאַקי אויף דעם אָרט יעצט גידאַרפן אַוועקשטעלן די פראַגע, פאַר וואָס ס׳ווערט אַזוי ווייניק גיטון, כדי דעם רייכערן עלעמענט, ווי בכלל די ברייטס־טע קרייזן פון דער פרויען־וועלט צו דער אַרביט צוצוציען. אפשר ליגט די שולד דערפון טאַקי אין די לאָקאַלע גרופּן — דאָס ענדערט אָבער מיט גאָר נישט דעם פאַקט, אַז די צענטראַלע האָט קנאַפּע געלט־מיטלין, זייער קאַרגע.

און אין פאַרגלייך דערמיט די — הוצאות: אַ צענטראַלער סעקרעטאַריאַט פון אַזאַ גרויסן פאַרנעם, מיט בלויז אַנ׳איינ־ציקן גיצאָלטן באַאַמטן, אַ גיהילף־סעקרעטאַר פאַר אַ מינימום־פּענסיע — (דער פאַקטישער פירער פון דער צענ־טראַלע, א"ג פרידנזאָן, וועלכער איז פאַר אַלים פאַראַנטוואָרטלעך און גיט זיך אין גאַנצן אָפּ דער זאַך, ער אַרביט פולשטענדיק אָן שום געלט־שכר) —

און אַזויפיל אַרביט!

און אַז במשך דריי יאָר האָט די צענ־טראַלע אויסגיגעבן אַרום 1800 זל. אויף דרוק־זאַכן, צירקולאַרן, אַנאָנסן, פּרעסע, שרייב און פּראָפּאַגאַנדע־מאַטעריאַלן. ד. ה. אַרום זעקס הונדערט זל. יערלעך: יערלעך גיט דער צ. ס. אַרויס אַנ׳ערך 20 צירקולאַרן טייל מאָל צו מערערע זייטן, וואָס ווערן צושיקט אין קרוב דריי הונדערט בנות־פּונקטן און דערצו קאָסטן די תרומת־חברה בלאַנקן אַליין יעדיס יאָר העכער 150 זל. —

און טאַ מאַכט שוין אַליין דעם אויספיר! און אַז הוצאות אויף פּאָסט, טעלעפאָן און טעלעגראַף באַטרעפן צוזאַמין נישט מער ווי בלויז קרוב זיבן הונדערט זל. יערלעך דערפון קאָסט בלויז דער נאָרמאַלער טעלעפאָן־אָפּצאָל קרוב 300 זל. יערלעך. פאַרבלייבט ממילא בלויז 400 זל. פאַר פּאָסט־הוצאות. וויפל בריוו און ענטפערס (אַ חוץ די צירקולאַרן) דער צ. ס. שיקט אַרויס במשך דעם יאָר, וויפל צווישנ־שטעטישע טעלעפאָן גישפּרעכן ס׳ווערן אָפּגיהאַלטן, וויפל טעלעגראַמים ס׳ווערן אַרויסגישיקט, — אַ קוקן קאָרעספּאָנדענץ־בוך וואָס זאָגט דאַרויף עדות, ווייסן דאָך די פאַרשידינע בנות־טוערנס און סתם־מיטגלידערנס אין יעדן פאַרוואָרפנסטן אָרט אַמבעסטן דערוועגן. —

מאַ פּרואווט־זשע טאַקי זנ׳אויספיר צו מאַכן!

און אַז דירעקטע אָרגאַניזאַציע־שפּעזן (וואָס דאָס איז אַלץ כולל, זע אין בילאַנס!) מאַכן אויס בלויז איבער פינף הונדערט זל. יערלעך — און מע מאַכט זיך קלאָר, אַז במשך דער צייט זענין אָפּגיהאַלטן גיוואָרן 15 פגישות, אַ גאַנצע ריי קאָנפע־רענצן, באַראַטונגען, קרייז־קאָנפערענצן, אפילו אין אַזעלכע ערטער, וואָס ליגן אַמווייטסטן פון זיץ־אָרט פון דער צענ־טראַלע (למשל ווילנא, וואו־אַהין דער צ. ס. האָט גישיקט אויף זיין חשבון אַ דעלעגאַציע פון דריי פערזאָן) אינ־ספּעקציעס, טורנעען, נסיעות קיין וואַרשע כדי זיך צו באַראַטן מיט די צענטראַלע אגודה־אינסטאַנצן און שטיין אויף דער וואַך פאַר ד׳ בנות־אינטערעסן אין אַלע ענינים. —

אדרבא, פּרואווט טאַקי אַליין צו ציען דעם פאַרגלייך ביזן סוף און מאַכט אַליין אַנ׳אויספיר. —

מ י ר ווילן דאָס יעצט נישט טון: מיר האָבן דעם קאָפּ פון אונדזערע דאָזיקע פּאָר שורות אָנגירופן „אָן פירושים" און דערביי ווילן מיר בלייבן גיטריי.

* * *

עיקר שכחתי:

און נאָך דעם אַלימין, וואָס זאָגט איר טאַקי, חשובע לייענער:

איז אַ בילאַנס פון ציפערן אויף אַנ׳אמת גישיכטע? — — —

ק. נעמיראָווער

בילאַנס פאַר דריי יאָר

פון דער צענטראַלע „בנות אגודת ישראל" אין פּוילן

התרצ"ב, — התרצ"ג, — התרצ"ד

הכנסה

	זל.	
1) תרומת־חברה־אָפּצאָל:		
(פאַר אַלע דריי יאָר)	8.410.50	
2) פאַרשידינע איינמאָליקע אָפּצאָלן:		
א) פון ניי־גישאַפינע גרופּן /		
ב) דעקלאַראַציע־אָפּצאָל /		
ג) איבערדעקלאַרירונג /		
ד) מס־מרכזי	1.347.—	
3) אַדורכגיפירטע אַקציעס:		
א) כופר־נפש פאַר יח"ל /		
ב) הילף פאַר רוסישע יידן /		
ג) הילף פאַר קראַנקע בנות־חברות . .	2.117.11	
4) הלוואה:		
(גיבאָרגט תחילת תרצ"ב)	568.50	
5) סובסידיע:		
(פון אגודה־צענטראַלע, וואַרשע) . . .	1.552.98	13.996.09

13.969.09

הוצאה

	זל.	
1) ביורא־הוצאות:		
א) דרוק־זאַכן, צירקולאַרן, אַנאָנסן, פּרעסע, שרייב־פּראָפּאַגאַנדע־מאַטעריאַל . . .	1.801.95	
ב) פּאָסט, טעלעגראַף, טעלעפאָן	2.053.35	
ג) שכירות פאַרן גיהילף־סעקרעטאַר . .	4.800.—	
ד) דירה־געלד	300.—	
ה) חשבון פון אינוועסטיציעס / העקטאָגראַף און שרייב־מאַשין . . .	1.080.—	10.035.30
2) אָרגאַניזאַציע־הוצאות:		
נסיעות, טורנעען, אינספּעקציעס, פּגישות, באַראַטונגען, קאָנפערענצן		1.579.95
3) אַדורכגיפירטע אַקציעס:		
א) כופר־נפש פאַר יח"ל /		
ב) הילף פאַר רוסישע יידן /		
ג) הילף פאַר קראַנקע בנות־חברות		1.645.—
4) צוריקגיצאָלטע הלוואה:		
(במשך תרצ"ג און צ"ד)		568.50
5) „קרן־הישוב":		
באַשטייערונג פון דער בא"י־צענטראַלע פאַרן מיליאָן־קאַמפּיין		100.—
		13.928.75
6) מזומן אין קאַסע:		
כ"ח אלול התרצ"ד		67.34
		13.996.09

13.996.09

אָפּשליס־אויפשטעלונג צום בילאַנס פאַר התרצ"ב, צ"ג, צ"ד.

(באַשטאַנד: כ"ח אלול תרצ"ד)

1) מזומן אין קאַסע	67.34 זל.
2) דעפיציט	642.66 „
	710.— זל.

1) פּענסיע פאַר גיהילף־סעקרעטאַר	240.— זל.
2) דירה־געלד	300.— „
3) פאַרשידינע חובות: דרוק, פּאָסט, טעלעפאָן א. א. וו.	710.— „
	710.— זל.

אין די טעג פון מיטוואָך פ׳ יתרו (23/1) מיטוואָך פ׳ משפּטים (30/1) און מוצש"ק פ׳ משפּטים (2/2) האָט אויפן פאַרלאַנג פון צ. ס. אַ ספּעציעלע קאָמיסיע אַדורכגיפירט אַ בפרטיותדיקע רעוויזיע אין דער קאַסע און בוכהאַלטעריע פון דער בנות־צענטראַלע. די קאָמיסיע איז באַשטאַנין: מצד דער עקזעקוטיווע — פרל. גרינבערג; מצד דעם מענער־ראַט — דיר. נ. בערלינער און רעד. מ. קעניג. די קאָמיסיע האָט קאָנטראָלירט די ביכער און דעם בילאַנס פון דער בנות־צענטראַלע פאַר די לעצטע דריי יאָר, תרצ"ב, צ"ג און צ"ד.

נאָכן באַקענין זיך מיט די איינצלנע פּאָזיציעס, באַלייג־דאָקומענטן, ראַפּאָרטן, פּק"א אָפּשניטן, קוויטונגען אוז דעם בילאַנס — האָט די קאָמיסיע פעסטגישטעלט, אַז די בוכהאַלטעריע־ביכער זענין מוסטער־האַפט גיפירט און אַז אַלע ציפערן שטימין גינוי, לויט ווי זיי זענין אָנגיגעבן אינים בילאַנס.

דער מענטש אדער די חי'?...

פאפולער-פילאזאפישע באטראכטונג לויטן ספר „העיקרים" באארבייט

— פון —
א. מ. ראגאווי

די פילאזאפיע פון ראסיזם. — דער פראצעס פון דער נאטור צו פארפאלקאמינקייט. - די שוץ-מיטלין פון חיות און דאס שכל-„מאשינדל" פון מענטש. - דער משל מיטן פאכמאז און פארטאטש. — דאס לערנין ביי די בעלי-חי, טעכניק און מדות. - וואס לערנין אונדז די הימלין, דער הינט, דאס ווערימל?

אין דער יעצטיקער צייט פון דעם נידעריקסטן ראסיזם, וועלכער האט פארכאפט די מוחות פון א גרויסן טייל פון דער מענטשהייט — איז אויך פאפולער גיווארן די „טעאריע", אז דער מענטש איז נישט מער ווי אנ'אור-חי'. די אלע דערגרייכונגין פון אינטעלעקטואליזם און דעת זענין נישט מער ווי א סימן פון „שוואכקייט", פון „פארקריפלטקייט". דער מענטש דארף זיך נישט רעכינין מיט קיין שום מאראל, ווייל די מאראל איז די כלי-זיין פון די „שוואכע". דאגעגן דארף ער גידענקין אין דער דארווינישער טעאריע, אז „דער מענטש איז די העכסטע דאמינירנדע חי'; אלס אזעלכע דארף ער אויסנוצן זיין קראפט אויף צו זעטיקן זיינע עגאאיסטישע מאכט-אפעטיטן און ווי א „בלאנדע בעסטיע" דריקן און פייניקן די שוואכע און הילפלאזע.

די דאזיקע טעאריע איז לחלוטין נישט קיין נייע, נאך אין די אלטע צייטן האט זיך גיפירט די חקירה: ווער פון די ברואים איז וויכטיקער — דער מענטש, צי די אנדערע באשעפינישן?

ס'איז דעריבער כדאי איבערצוגעבן, וואס עס לערנט וועגן דעם דער גרויסער יידישער דענקער, רבי יוסף אלבו אין זיין רעליגיעז-פילאזאפישן ספר „העיקרים", ער פירט אדורך א גינויע אנאליז פון די טענות מצד די אנהענגער פון דער שיטה, אז די אנדערע בעלי-חיים זענין חשובער, ווי דער מענטש.

זיי מאטיווירן עס דערמיט, ווייל מיר זעען, אז די בעלי-חי זענין באשאפן גיווארן גלייך מיט אלע השלמות, וואס איז זיי נייטיק אין זייער לעבנס-וועג. דער מענטש דאגעגן איז אומבאהאלפן און אן טעכנישע הילפס-מיטלין, איז ער נישט אימשטאנד צו באוועגן זיך און צו שיצן זיך פאר גיוויסע נאטירלעכע דערשיינונגין. די בעלי-חיים דארפן נישט קיין קאמוניקאציע-מיטלין, ווייל א דאנק זייער לייכטע און שנעלע באוועגונג, קענין זיי שנעל לויפן דארט, וואו זיי ווילן. זיי דארפן אויך נישט קיין ספעציעלע כלי-זיין אין קאמף קעגן אנדערע, ווייל זיי האבן ביי זיך נאטירלעכע קאמפס-מכשירים: הערנער, ציין וכדומה זיי דארפן נישט קיין הלבשה, ווייל זיי האבן א נאטירלעכע הלבשה, זיי דארפן נישט פאר זייער באשפייזונג קיין באזונדערע „פאטראוויס", ווייל זיי קענין גיניסן פון די נאטירלעכע פראדוקטן אומצוגיגרייט. דער מענטש דאגעגן האט די אלע זאכן נישט: מוז זיך באזארגן דורך פארשידינע מיטלין מיט הלבשה; ער מוז בויען הייזער, כדי צו שיצן זיך פאר קעלט און רעגן, און דארף אנטוויקלין א גאנצע קאך-קונסט, כדי זיך צו קענין פארשאפן זיין דערנערונג.

די דאזיקע שיטה שטייט אין סתירה צו דער רעליגיעזער אנשויאונג, וועלכע לערנט, אז דער מענטש איז דער בחיר היצירה, דאס איז נישט עפיס קיין פריווילעגיע פארן מענטש, נאר דאס איז צו עפיס מחייב — דער מענטש מוז זיין העכערע שטעלונג אין לעבן אויסנוצן אויף דעם, צו וואס ער איז בארופן. נעמלעך: צו דערהייבן זיך פון די נידעריקייטן פון לעבן צו דער מדרגה פון גייסטיקער עקסטאז פאר שיינקייטן און וואונדער פון דער וועלט, וועלכע זענין אנ'אפשפיגלונג פון דער אומענדלעכער גרויסקייט פון וועלט-מייסטער.

אויסער אבער וואס דאס איז קעגן דער דת-אנשויאונג, ווייל דאס באטראכטן דעם מענטש אלס א נידעריקע בריאה, מוז דאך אין אים אפטויטן יעדיס גיפיל פאר דערהויבונג, יעדן ריס אין דער הויך זיך צו באפרייען פון דער חומריותדיקער פארזונקנקייט — איז אויך, פון ריין-לאגישן שטאנדפונקט גינומען, אנ'אבסורד: ו באהויפטן, אז דער מענטש שטייט נידעיקער פאר אלע אנדערע באשעפינישן.

קודם-כל איז א פאקט, אז אלץ אין דער נאטור מאכט אדורך אנ'אנטוויקלונגס-פראצעס. די דאזיקע אנטוויקלונג איז א שטרעבונג פון דער נאטור צו א העכערער פארפולקומונג. אויב למשל מיר זען ווי איינער יאגט דעם צווייטן, הייסט עס, אז ער וויל צוקומין צו דעם ארט פון דעם צווייטן. און אין דער נאטור קומט טאקי פאר אזא פראצעס.

פון די זאפטן פון דער ערד אנטוויקלין זיך די גיוויקסן. די ערד איז דא דאס רוי-מאטעריאל (חומר היולי) צו די גיוויקסן. פון די גיוויקסן אלס באשפייזונג אנטוויקלין זיך די בעלי-חיים: די בעלי חיים זענין די דערהאלטונגס-קראפט פאר די מענטשן, וועלכע לעבן און אנטוויקלין זיך פון דער נארונג, וואס זיי פארשאפן זיך פון די בעלי-חיים: זיי בעלי-חיים זענין אלזא דא דאס רוי-מאטעריאל פאר דעם מענטש. ס'קומט ממילא אויס, אז דער מענטש איז די קרוין פון דער בריאה. ווייל אלץ וואס לעבט און וואקסט אויף דער וועלט מאכט דורך אנ'אנטוויקלונגס-וועג ביז צום מענטש. איז דאך פון ריין נאטירלעכן שטאנדפונקט קלאר, אז דער מענטש איז די פארפאלקאמסטע פראדוקציע פון דער טבע.

די טענה ווידער פון א טייל אלטע פילאזאפן, וואס באטראכטן די בעלי חיים פאר מער פארפולקאמטע ברואים, דערפאר ווייל זיי האבן נאטירלעכע הלבשה, נאטירלעכע אפווער-מיטלין, ווי הערנער ציין וכדומה און באזיצן אויך א גישיקטקייט, וואס מאכט פאר זיי אומנייטיק קינסטלעכע קאמוניקאציע-מיטלין, האבנדיק א גישווינדיקייט אין די פיס צו קאנין לויפן וואו זיי דארפן — האלט ר' יוסף אלבו פאר אומבאגרינדיט, ווייל די דאזיקע מעלות פון די בעלי חי זענין נישט קיין מעלות, נאר אדרבא חסרונות.

די בעלי חיים זענין אין זייער הרגשה באגרעניצט. זאכן וואס גייען ארויס פון זייער עמפפינדונגס-ספערע, קענין די בעלי-חיים שוין נישט מרגיש זיין. דעריבער האט מין זיי נישט גיקאנט געבן קיין אלגימיינע שוץ און קאמפס-מיטלין, נאר מ'האט זיי גימוזט צוטיילן אזעלכע נאטירלעכע מיטלין, וועלכע זאלן זיך צופאסן צו זייערע אייגנשאפטן. אנדערש איז אבער דער מענטש, וועלכער באזיצט איין וויכטיק כלי זיין — דעם שכל. דער שכל איז א כולל פון אלץ, וואס גיפינט זיך אדער קען זיך גיפינין אין דער וועלט. דורך דעם שכל קען דער מענטש צוטראכטן די פארשידנסטע דערפינדונגין, סיי אויף די גיביטן פון שוץ, סיי אויף די גיביטן פון תכסיסי מלחמה.

דעם דאזיקן איידעלין חילוק קען מין פארשטיין מיט פאלגנדיקן משל: צוויי מענטשן, לאמיר זאגן, ווילן זיך אויסמעבלירן זייערע וואוינונגין, איינער איז א פאכמאן, א סטאליער, וועלכער קען מיט דער הילף פון מאשינין זיך אליין צוריכטן די טייערסטע מעבל, דער צווייטער אבער איז א לא יוצלח, וואס קען נישט קיין טשוואק אין א וואנט אריינקלאפן. דער פאכמאן קויפט נישט קיין פארטיק מעבל, נאר ער קויפט זיך פארשידינע רוי-מאטעריאלן און מיט דער הילף פון מאשינין ארביט ער זיך אויס דאס גיוואונטשטע מעבל. דאגעגן דער צווייטער קען זיך שוין מיט קיין רוי-מאטעריאל נישט באנוצן. ער מוז גיין אין גישעפט אריין און קויפן פארטיקע מעבל און באצאלן דערפאר א פרייז „אין טאג אריין".

דאס זעלבע איז אויך דער חילוק צווישן מענטש און די אנדערע ברואים. דער מענטש איז א פאכמאן, ער האט אנ'אויסגיצייכנט מאשינדל, וואס הייסט „שכל". דערמיט קען ער אלץ האבן, אלץ זיך פארשאפן. ס'האט דעריבער קיין צוועק נישט אים אנצוהענגען מיט כלערליי זאכן, וואס קענין אים אמאל דארט צונוץ קומין, אין דער צייט ווען ער איז אימשטאנד עס זיך צו פארשאפן מיט דער הילף פון זיין שכל-מאשינדל, אויסקלערנדיק תמיד נייע קאמבינאציעס, וואס זאלן אים פארלייכטערן זיין עקזיסטענץ. די בעלי חי אבער זענין „פארטאטשעס", זיי האבן נישט קיין שכל-מאשינדל, אז זיי זאלן אלץ קענין באגרייפן און עס זיך פארשאפן, דעריבער האט די השגחה זיי גימוזט צו זייער עקזיסטענץ געבן פארטיקע זאכן: פארטיקע הלבשה, פארטיקע נארונג און פארטיקע קאמפס און פארטיידיקונגס-מיטלין.

מיר זעען טאקי, אז די זאכן וואס דער מענטש שאפט זיך, פדי צו זיכערן און באקוועם צו מאכן זיין לעבן, לערנט ער פון די אייגנשאפטן פון די חיות, אויפן ארט פון די הערנער, האט דער מענטש זיך קאנסטרואירט א שפיז. די שארפע ציין פון די ווילדע חיות זענין פארטרעטן דורך דער שווערד. די נעסטן און הייאן פון די בעלי חיים, וועלכע שיצן זיי פאר גיוויטערס, האט דער מענטש פארפולקאמט צו גרויסע און מעכטיקע בנינים, וואס גיבן אים די גיהעריקע שוץ פאר קעלט און רעגן.

אבער נישט בלויז דעם פון דער עקזיסטענץ לערנט דער מענטש פון די בעלי חיים, נאר אויך — מדות. דערויף זענין דא א גאנצע ריי מאמרי חז"ל און פסוקים, וועלכע רעגן אן דעם מענטש, אז ער זאל זיך לערנין מדות פון די נאטור-דערשיינונגין. נישט אויסרעכנינדיק אט די אלע מאמרי חז"ל, וועלן מיר דא נאר

אנווייזן אויף א צוויי דריי זייער כאראקטעריסטישע ציטאטן פון תלמוד, וועלכע האבן מיט אנ'אפן אויג באטראכט די נאטור-דערשיינונגין, כדי דערפון זיך ארויס צו לערנין ווי אזוי א מענטש דארף זיך פירן אין זיין לעבנס-וועג.

— וואס דערציילן אונדז די הימלין? וואסער סימבאל זענין זיי פאר דעם מענטש?

— אזוי פרעגן די חז"ל — און זיי ענטפערן מיטן פסוק אין תהילים: די הימלין דערציילן פון ג-טלעכן כבוד. דער מיין דערפון איז, אז זעענדיק די דאזיקע ריזיקע נאטור-דערשיינונג, פארשטייט מין וואסער גרויסער מייסטער האט דאס גישאפן און פירט דערמיט אן.

— וואס זאגן די הינט, די כלבים? — פרעגן די חז"ל — און דער ענטפער איז מיטן פסוק: „לאמיר זיך בוקן און קניען פאר ג-ט דעם באשעפער". דער מיין דער פון איז אט וואס: ווען דער מענטש באטראכט די גיטריישאפט און אונטערטעניקייט פון הינט צו זיין בעל הבית, דאס גרויסע דאנקבארקייטס-גיפיל, וואס איז ביי אים אין דער טבע, צוליב די גוטסקייט פון זיין בעל הבית — דארף דער מענטש דערפון זיך אראפלערנין ווי ווייט דאנקבאר ער דארף זיין דעם באשעפער פאר די גרויסע חסדים און טובות, וואס ער טוט מיט אים.

— דאס ווערימל וואס זאגט? — דאס ווערימל זאגט - ענטפערן די חז"ל - „ער גיט ברויט צו יעדן באשעפניש". דאס הייסט: צוקוקנדיק זיך צו דעם ווערימל — דאס קלענצטע באשעפניש אין דער וועלט, און דאך באזיצט עס א וואונדערבארע ענערגיע צו זאמלין אין זומער זיין שפייז, פארשטייט דער מענטש, אז עס איז דא א גוטער באשעפער, וואס שפייזט יעדן און אפילו אין דעם קליינים ווערימל האט ער איינגיפלאנצט אנ'אייגנשאפט, אז עס זאל זיך וויסן באצייטנס אנצוגרייטן עסן, כדי עס זאל האבן אויף שפעטער. דאס ווערימל לערנט אויך, אז מע טאר נישט זיצן מיט פארלייגטע הענט, נאר מע מוז טון און נאר דאן קומט די ברכה; דעם מענטש קען אבער איינפאלן א גידאנק, אז אויב אלץ ווענט זיך אין דעם ווערבירונגס-דראנג פון מענטש, ווצט ער גנבינין און גזלין, אבי ער זאל זיך ווערבירן וואס מער - לערנט אבער דאס ווערימל, אז לעבן זאל מין נאר פון ערלעכע ארביט און נישט פון קיין גזלה...

ס'איז א פעסטגישטעלטע זאך ביי נאטור-פארשער, וועלכע וועלנדיק אויספרואוון דאס ווערימל, האבן זיי אוועקגינומין א תבואה-קערנדל פון איין ווערימל און עס אוועקגילייגט פאר א צווייטס. דאס צווייטע ווערימל, דערשמעקנדיק אבער מיטן חוש-הריח, אז דאס קערנדל גיהערט צו אנ'א דערן, האט עס בא'ין אופן נישט גיוואלט צונעמין. דאס זאגט טאקי שלמה המלך: זע, דאס ווערימל האט נישט קיין שומר און מושל, וואס זאל עס באשטראפן פאר גזילה, דאך ארביט עס אום זומער שווער אויף אנצוגרייטן זיך שפייז, כדי עס זאל נישט דארפן ביי קיינים צוגזלין.

דער מענטש, וועלכער באזיצט אנ'אוניווערסאלן בליק אריינצודרינגין אין די פא-- בארגנסטע דערשיינונגין פון דער וועלט און אלע אירע באשעפינישן — קען זיך לייכט דערווערבן אלע עקזיסטענץ-מעגלעכקייטן, וואס זענין נאר בנמצא, גלייכצייטיק קען ער זיך לערנין די פארשידנסטע מידות, כדי צו קומין צו א גייסטיקער דערהויבונג.

דער מענטש איז דעריבער נישט נידעריקער פאר אנדערע בעלי חיים, צוליב דעם וואס ער האט נישט קיין נאטירלעכע שוץ און עקזיסטענץ-אינסטרומענטן, נאר ער שטייט פיל העכער ווייל ער האט איין אייגנשאפט – דעם שכל, וואס נעמט ארום אלע אייגנשאפטן און איז דער כולל דערפון.

א דאנק דעם אלץ אומפאסנדן שכל, איז דער מענטש די קרוין פון אלע באשעפענישן.

דער רמב"ם

העשיל קלעפפיש

זיין לעבן, שאפן און ווירקן

צו זיין אכט-הונדערטסטן גיבוירן-יאר

א'

די תקופה

אין די שטילע שאטנס פון די אראנזשן-ביימער זיצן זיי אויף מארמורינע בענק, וואס זענין אויסגישפרייט מיט טייערע טעפיכער. פון די פאנטאנין גיסט זיך סודותדיק דאס קלארע, פרישע וואסער און דער רויש איז אזא אנגינעמער. אויף זייערע פנימער לייגן זיך רויטע פאסן פייער פון דעם פלאמיקן שפאנישן זון-אונטערגאנג.

פון דער ווייטנס דערגייט א טומל. דאס קאכט זיך אזוי אין דער שטאט. דארט, אין מיטן מארק פון גראנאדא, שטייען די סוחרים ביי זייערע גיצעלטן און ווייזן, רופן אויס און לויבן מיט א זינגינדיקער, מעטאדישער שטימע זייערע סחורות: זיידנס פארקויף איך! קויפט פעפער און צימערינג פון מזרח! ווערט באגליקט מיט מיינע דיוואנין! זעט מיין העלפאנט-ביין!... איינער רייסט זיך אריין דעם אנדערן אין די רייד, וויל אים איבערשרייען. און אפילו דא, אין שטילן אראנזשן-גארטן, קלינגט אפ דער האנדל-וואנדל.

— שווער צו גיפינין די אמתע, גיבענטשטע איינזאמקייט! — זיפצט אפ איינער פון די משוררים און דענקער, וואס זיצן אינים גארטן פונים רייכן און אנגיזעענים ר' שמואל הנגיד.

— און ווער זאגט עס, אז פאר די מענטשן פון גייסט איז טאקי גיוואונטשן אזא גאנצע התבודדות? — ענטפערט אפ א צווייטער. — זיכער, מע קען אין דער שטילקייט און רואיקייט גיפינין קוואלדיקע שיינקייט פאר דער נשמה. אבער נאך נישט דאס איז דער צ'ל פונים משורר. ער דארף נישט בלויז זינגין פאר זיך, נאר אויך פארן פאלק. און דאס זעלבע איז אויך מיטן פילאזאף. פארוואר. זיי דארפן קענין דאס פאלק, זיין לעבן פון גרויען אין דער וואכן און פון פארביקן יום-טוב-טאג, כדי צו וויסן, ווי אזוי און אויף וואס פאר א שטייגער צו דערציילן פאר אים וועגן דער גרויסקייט פון ג-ט...

ס'רופן זיך אפ אויך אנדערע. דאס גישפרעך גייט ארויף אויף דיכטונג און אויף די צילן פון יי'הישער דיכטונג. ס'איז די שעה פון שקיעה. און דאך איז הייס. ס'איז נאך גוט, וואס דער מילדער ווינט, וואס טראגט אין זיינע פאלדן דעם ריח פון אראנזשן, קילט זייערע שטערנס און וויגט זייערע בערד און פאות.

בלויז ער איינער האט נאך קיין ווארט נישט אויסגירעדט. אונטער א פארצווייגטן בוים זיצט ער, און איז פארקלערט. ווי בלאס, ווי קאלך-ווייס ס'איז זיין פנים! זיין אויג איז פארקוקט אין דער ווייטקייט. אזא פארבענקטער בליק. איבער זיינע ליפן באוועגט זיך א דינער שמייכל.

— מאדנע פארהאלט זיך ה"נט אונדזער שלמה בן גבירול! — האט איינער א פליסטער גיטון צו זיין שכן אריבערבויגנדיק זיך איבער זיין קאפ.

— מאדנע? ווי אלע מאל. אזא איז זיין דרך. פרעג יעדן אין אונדזער שטאט גראנאדא און וועסט הערן צי האט שוין אמאל זיין פנים גיענדערט דעם אויסדרוק און צי ס'איז שוין אמאל אראפ פון זיינע ליפן דער דינער, טרויעריקער שמייכל... ס'זענין צו אים אין פארגאנגינים חודש גיקומין אויף א באזוך די גרעסטע אראבישע דיכטער פון שפאניע, די הויף-דיכטער פון הויכן קאליף, און רבי שלמה בן גבירול האט אויך מיט זיי גירעדט אין האלבע ווערטער, אין האלבע טענער, און גיקוקט אויף זיי מיט זיין פארחלומטן בליק, ווי דורך א נעפל.

ס'ווערט טונקעלער. די שאטנס פון די ביימער נעמין די משוררים און די דענקער אריין אין זייער שויס.

און פלוצלינג האט א רעד גיטון יענער שווייגנדיקער אונטער די צווייגן:

— כ'האב היינט אנגישריבן א שיר וועגן בענקשאפט, וועגן כליון-הנפש צום באשעפער...

צולייגט זיך א שטילשווייגן איבערן הערלעכן גארטן.

— נו, לייען אים פאר אונדז, שלמה בן גבירול!

— לייענין? — האט יענער א זאג גיגעבן שארף און שניידיק. — אט אין דעם גייט עס דאך, וואס איך זאג, אז א שיר קען מין נישט לייענין.... קען מין דען לייענין א פייער-שפריץ, קען דען פארלעזן דעם טיפסטן גלי פון הארץ?... א שיר, דאס איז א שטיק צער, וואס דארף אויסדרוקן די גרויסע רעטונג, וואס מע גיפינט אין גלויבן... א שיר — דאס איז רעליגיעזע התלהבות, רעליגיעזע באגייסטערונג... א משורר איז דער, וואס דערפילט ג-ט מיט זיין גאנצן הארצן, מיט זיין אינערלעכקייט, „ואהבת... בכל לבבך ובכל נפשך!...

און מער רעט ער נישט. אין דער טונקלקייט פארווישן זיך די קאנטורן פון זיין גישטאלט. בלויז א ווייסקייט, א קאלך-ווייסקייט גייט פון אים. און די ווייסקייט ציטערט. צאפלט.

— האסט גיזעען, האט ווער א מורמל גיטון אין דער שטיל, — זיין „כתר מלכות"? דאס איז א השתפכות הנפש. „דו ביסט ג-ט, — שרייבט ער דארט, — און אלע באשאפינע זענין דיינע קנעכט און דינער. פון דיין כבוד ווערט נישט גימינערט דורך דעם, וואס זיי דינין צו אנדערע, ווארן זייער אלימינס כוונה איז — קומין

צו דיר. זיי זענען ווי בלינדע, וואָס בלאָנדזשען זוכנדיק דעם קיניגס וועג"...

די זון איז שוין אין גאַנצן פאַרהילט אין ווילעט. דער סומל פון דער שטאָט שטאַרבט אָפּ. איבערן גאָרטן גייט נאָר דער וואַסער־רויש.

– וועל איך פאַר אייך פאַרלייענען פון אויסנווייניק בן גבירולס אַ שיר, – האָט זיך אָפּגירופן אַ יונגער מענטש ביי וועמען דאָס פייערל אין די אויגן האָט גיפינקלט אפילו יעצט אין דער שפּעטער בין־השמשות שעה.

ער האָט זיך אויפגישטעלט פון אָרט: – אָט איז דאָס קלאָג־ליד פון דער יידישער אומה...

„גיפאַנגען און גיפּלאָגט אין לענדער ווייט און פרעמד,
גינומען פאַר אַ דינסט און ווי אַ דינסט פאַרשעמט,
פון צייט האָסט מיך פאַרלאָזן, וואַרט אויף דיין גליק,
איך, פיל גיפּלאָגטער, קער מיך אַהיים צוריק.
אָן־עֶנד האָט יעדער אָנהויב, מיין בראָך האָט נישט קיין ענד,
מיין וואונד האָבן די יאָרן פאַרהיילן נישט גיקענט.
אין גלותדיקן זומפּ בין איך פאַרזונקען טיף,
און קיינער שטעלט קיין מאַסטבוים אַרויסצוציען מיין שיף...
ווי לאַנג וועסטו אַזוי נאָך האַלטן מיך אין שאַנד?
ווען וועט דאָס קול פון טורקלטויב זיך הערן אין מיין לאַנד?" –

דער יונגער מענטש האָט אָפּגיהאַקט און גיבליבן שטיין אומבאַוועגלעך. ער האָט גיוועגדיט זיינע פינקלענדיקע אויגן אין דער זייט פון יענים צוואַקסינים בוים.

און פון דאָרט איז דערגאַנגען אַ שטימע, ווי פון די טיפינישן:

– משוררים, שירים... מיר לעבן אין אַ גוטער צייט. מיר גיפינען שוץ ביי די אַראַבישע קאַליפן און חן און חסד אין זייערע אויגן, און יידן זענען גרויס און מעכטיק אין דער מדינה. אָבער דער משורר איז דאָס גיוויסן פון דער אומה, דאָס קול פון דער אומה... און אין זיינע שאַפונגען מוז כסדר זיך הערן דער וויי פון ישראל, דער צער אויפן לאַנגין גלות, אויפן חורבן, דאָס קלאָגן פון פאָלק, די קינות זיינע, און די האָפינונג אויף דער גאולה, און די בענקשאַפט צו יענים גרויסן טאָג, ווען ס'וועט זיך אַנטפּלעקן די אויסלייזונג, די בענקשאַפט, די תשוקה זיך צו באַהעפטן מיטן קואל... „ציטער אויף ווי אַ טויב, דו אָרימער דו! רוף צו ג–ט און זיין גינאָד יעדן טאָג, יעדע שעה, יעדע רגע, וואָס דו ביסט דאָ, וויין פאַר אים שטענדיק און בעט, און טו תפילה!!

אין אַראַנזשן־גאָרטן הערשט אַ טיפע שטילקייט. ס'הערן אַלע, די ווי פאַרכישופטע שטימע פון יענים אונטערן פאַרצווייגטן בוים. מענטש און בוים זענען אין דער טונקלקייט צונויפגיגאַסן. שווער צו אונטערשיידן צווישן זיי ביידן. בלויז שאָטנס צייכינען זיך. שאָטנס פונים גרויסן יידישן לעבן פון אַמאָל.

* * *

אויף אַ מויל־אייזל רייט אַן־אַלטער מאַן. דאָס מויל־אייזל שפּרייזט זיך בנעימותדיק. ס'האָט זיך נישט צו באַקלאָגן אויף קיין שווערער אָנלאָדונג. דער רייזנדער פירט נישט מיט זיך מער, ווי אַן־אַלטע געגזינע פעדער און אַ בינטל פאַרמיט־פּאַפּירן. וואָס דאַרף דען מער אַ יידישער משורר אין וועמען ס'האָט זיך פלוצלינג דערוועקט דערוועקט אַזאַ אומגיווייניעכע האַסטיקע ליבשאַפט צו ארץ־ישראל, אין וועמען ס'איז פלוצלינג אויפגיגאַנגען דער שטאַרקער באַגער צו זעען ד'ס הייליקע לאַנד, זעען און דערנאָך שוין קענען רואיק אַוועק פון דער וועלט?

צי טאַקי באמת פלוצלינג? אַלע זיינע יאָרן טראָגט זיך דאָך ר' יהודה הלוי אַרום מיט זיין דאזיקן חלום. שוין אין זיינע ערשטע שירים האָט גיברענט דער דאזיקער פאַרלאַנג. יעצט איז ער אַלט. דער גאַנצער יידישער צער, דורות פון פיין און ליידן, קאַמף און עקשנות, האָבן זיך איינגיגעסן אינים געלן פאַרמיט־פּנים פון משורר. עפּיס האָט זיך אין שפּאַניע גינומען וואַקלען מיט דער יידישער רו און זיכערקייט. טאָלעדאָ די שטאָט וואו ער איז גיבוירן גיוואָרן, איז אַריבער אין קריסטלעכע הענט און צווישן די מאַורן, די מחמדאַנער פון שפּאַניען, האָבן גינומען אויסברעכן מחלוקתן און אַרומרייסינישן. ער פּערזענלעך האָט אפילו פון די אויפברויז־יאָרן ווייניק גיליטן. אָבער צי ברעכן דען נישט טיפער די צרות פון כלל, פון רבים? און מיט די יידן האָט עס דאָך מיטאַמאָל גינומען גיין באַרג־אַראָפּ. ווילדע באַרבאַרישע שבטים, – אַלמאַראַווידן רופט מען זיי, – האָבן זיך אַריינגעריסן אינים זוניקן שפּאַניע און גינומען רודפן די יידן. זיי זענען שונאים פון קולטור, זיי פאַ־מאָגן נישט קיין פונק מענטשלעכקייט, און קודם־כל – אָנגיהויבן שלאָגן און פייניקן יידן. איז דאָס נישט גינוג גיווען עס זאָל אין זיינע שיר־ים אָפּקלינגען דער טאָן פון פאַרביטערונג? אין בעסערע און מילדערע צייטן האָט גילעבט דער גרויסער בן גבירול, און דאָך האָט ער אויף אַ מינוט נישט פאַרגעסן, אַז ביי דעם גאַנצן וואוילטאָג און ביי דער גאַנצער גלאַנץ־תקופה זענען יידן פאָרט = אין גלות, און דאָך האָט ער נישט אויפגיהערט באַוויינען די הערלעכע יידישע פאַרגאַנגינהייט.

האָט ער באמת אָפּגילעבט זיינע אַלע יאָרן אין שפּאַניע? דער אַלטער מאַן אויפן מויל־אייזל מישט איצט אַדורך אין גידאַנק בלעטער פון זיין לעבן. טעג שטעלן זיך פאַר אים, טעג און נעכט ציען זיך פאַר אים פאַרביי. וואָס פאַר אַ גיפילן זענען אויפגיוואַקסן אין זיין האַרץ, ווען ער פלעגט קוקן אין די בערג פון קאַסטיליע? האָט אים דאָן נישט גינאָגט אַזאַ גיוואַלטיקע בענקשאַפט צו דערקוויקן זיין בליק מיטן מאַיעסטעט און פראַכט פון די הרי יהודה? האָט ער שוין נישט דאַן, אין זיינע יונגע יאָרן, פעסט באַשלאָסן צו גיין אויפן וועג אויף וועלכן ער האָט זיך אַוועקגילאָזט היינט אין זיין טיפער עלטער?

פּאַמעלעך שפּאַנט דאָס מויל־אייזל. דער רוב וועג ליגט שוין הינטער אים. באַלד וועט ער קענען באַגריסן די הייליקע ערד מיט זיינע טרערן, קושן אירע שטיינער און וויינען אויף אירע חורבות... דאָס האַרץ קלאַפּט פיבערהאַפט פון אומגידולד. ווי עס האָבן אים פריינד מיט אַלע כּוחות גיוואָלט אָפּגיהאַלטן פון דער גיפאַר־פולער נסיעה. ווי מ'האָט פאַר אים גימאָלט דעם גרויל פון די ימים און מדבריות, דעם שוידער פון די מכשולים, וואָס לויערן!

„עס ווילן מיך פריינט און נאָנטע פאַרהאַלטן –
איך הער און איך שווייג און לייד נאָר באַהאַלטן.
וואָס זאָל איך זיי זאָגן? וואָס זאָל איך דערקלערן?
זיי וועלן פאַרשטיין דען מיין ווייטיק דעם שווערן?
צי קאָן איך דערשטיקן מיין האַרצנס פאַרלאַנגען?...
...גידריקט און גימאַטערט
האָט תמיד מיין נשמה גיבענקט און גיפלאַטערט
אַהין, וואו עס זענען באַגראָבן גיוואָרן
די הייליקע אָבות, די לוחות, דער ארון".

און ער האָט זיי נישט גיהאָרכט. ער איז אויסגישטאַנען אַזוי פיל עניי־הדרך. גיפאָרן אויף אַ קליין און ענג שיפל ביז אַלעקסאַנדריע. און ערשט דער ווייטערדיקער וועג פון פיין און גיפאַר!

„די צייט האָט מיך אין מדבר פון מצרים
ווייט פאַרשלאָגן"...

ער איז שוין צובראָכן פון דעם אַ"ים. ער וואָלט גערן צוגייאָגט זיין מויל־אייזל בכדי וואָס שנעלער אָנצוקוקן דאָס וואונדער־שיינע לאַנד פון יהודה, די שטרעבונג פון זיין לעבן, אָבער – ער קען נישט. ער איז קראַנק און מיד.

און איבער זאַמדן, איבער וועגן און וועגן שפּאַנט ר' יהודה הלוי.

דאַכט זיך עס אים בלויז, אָדער איז עס ווירקלעכקייט? זענען דאָס באמת די חורבות פון ירושלים, און יענע טויערן – די טויערן פון דער הייליקער שטאָט? איז עס מעגלעך ער זאָל יעצט איבערלעבן דעם שענסטן און גרעסטן מאָמענט אין זיין לעבן? ווערט אין דער רגע פאַרווירקלעכט דער חלום וועלכן ער האָט פון דער קינדהייט גיוועלבט?

מיט יונגע ענערגיע שטייגט אַראָפּ ר' יהודה הלוי פון זיין מויל־אייזל. ער פאַלט אויף דער ערד. דער קוואַל פון טרערן האָט זיך גיעפנט און דער אַלטער מאַן קושט די שטיינער און פליסטערט דורך טרערן:

„ציון הלא תשאלי...
בענקסט אויך נאָך דיינע קינדער, מאַמע ציון,
ווי זיי, צושפּרייטע און צוזייטע, בענקן?
ווילסט אויך ווי זיי פון דיר אַ ליבן גרוס באַקומען?
אין האַרצן דורות־לאַנג גיוואָרימט טראָג'ט אַ גרוס
צו דיר פון אַלע עקן וועלט, דורך ימים און מדבריות,
צו דיר אין שויס, אַן־עלענד קינד דיינס...

ער דערציילט פאַר דער מאַמע־ערד וועגן זיינע יסורים, וועגן די ארץ־ישראל זעאונגען, וואָס זענען אין אים אויפגיגאַנגען אין אומרואיקע, שלאָפלאָזע נעכט און וועגן זיין וואַגדער־גימיט, וואָס האָט אים גירופן צו ירושלים:

„מיך ציט צו דיר! ביינאַכט אויף דיינע חורבות
זין איך דיין נאַכט־אייגלע, דיין יאָמער־ליד...
מיך ציט צו דיר! מיין האַרץ גייט אויס נאָך יענע ערטער,
וואו די אָבות האָבן זיך באַגעגנט מיט מלאָכים,
וואו די שכינה האָט גירוט".

דער משורר גראָבט איין זיין ווייסן קאָפּ טיפער אין זאַמד. ער האָט קוים כּוח צו כליפּן:

„וואו נעמט מין פליגל? שטיקערווייז וואָלט איך מיין האַרץ
ווייט–ווייט
צווישן דיינע בערג פאַרטראָגן".

ער האָט דערלעבט די מינוט, צו וועלכער ער האָט אַזוי הייס און ליידנשאַפטלעך גיגאַרט. ער איז דערדריקט פון פרייד־דערשיטערונג. און דאַן – דערציילט אַ לעגענדע – איז אַ בעדואינער אַדורכגיריטן און דערזעענדיק דעם אַלטן ייד אַ ליגנדיקן אויף דער ערד, האָט ער אים דערשטאָכן מיט זיין שווערד. מיטן וואָרט „ציון" אויף די ליפּן איז אויסגיגאַנגען די נשמה פון ר' יהודה הלוי.

* * *

– אָט אַזאַ איז שוין דער גורל פון אָרימאַן! מעג ער זיין פול אָנגיזאַפּט מיט וויסן און מעג זיין גייסט זיין גיוואַלטיק רייך! קום איך אין דער פרי צום גביר, ענטפערט מען מיר: ער איז שוין אַוועק אויפן שפּאַציר; קום איך צו אים אין אָוונט, פּטרט מען מיך אָפּ: ער שלאָפט שוין... דער גביר אָדער ער פאָרט אָדער ער ליגט...

דאָס איז דער אבן עזרא, וואָס זאָגט די ווערטער.
און ער פאַרענדיקט מיט אַ סאַרקאַסטישן שמייכל:
– אוי לאיש עני נולד בלי כוכב".

ער שטייט אין דער גאַס מיט זיין זעקל אויף די פּלייצים, מיט שטעקן אין דער האַ'ט. און אַרום אים הויבן זיך אָן זאַמלען מענטשן, און הענט ציען זיך:

– שלום עליכם, גרויסער לערער!

ס'איז אַ בלויער פאַרטאָג. די יידישע גאַס אין דער איטאַליענישער שטאָט. אין וועלכער ער איז יעצט אָנגיקומען, איז נאָך ליידיק. נאָר דאָ און דאָרט באַווייזט זיך אַ באַרוויסער וואַסער־טרעגער מיט אַ קריגל וואַסער אויפן קאָפּ און שרייט מיט אַ פאַרשלאָפן קול. וואַסער, פריש וואַסער פון ברונים!... פון אַ קראָם, פון אַ שטוב שטעקט זיך אַרויס אַ קאָפּ אַ ק ק טון, פונוואַנין נעמט זיך אַזאַ פילדערנדיקער שמועס אין דער פריער שעה. לאָדנס לאָזן זיך אַראָפּ, טירן עפינין זיך.

און באַלד גייט איבערן גאַנצן געטאָ די ידיעה:

– ר' אברהם אבן עזרא ·הספרדי איז גיקומען!

איילט מען זיך אַרויסצוגיין אין גאַס. אין דער גאַנצער יידישער וועלט איז גרויס דער רום פון אבן עזרא. און אויך דאָ, אין זייער איטאַליענישער שטאָט, האָט אָנומלט ווער דע צייילט וועגן דעם רייץ פון זיין פּערזענלעכקייט: אָרים, עלנט, אומגליקלעך, אַ מענטש – אַ שטיק טראַגעדיע, און דערביי – אַ לייכטנדיקער שטערן אויפן יידישן הימל... גיכער, גיכער, וואָס שנעלער איז זעען, אים הערן רעדן! און ס'וואַקסט די מחנה, וואָס קלויבט זיך צונויף אַרום דעם גאַסט. פונקען פון שאַרפזין און חכמה שפּריצן פון זיין מויל. די באַמערקונגען, וועלכע ער וואַרפט כּלאחר יד, ווערן אויפגיהויבן פון די צוהערער און באַוואונדערט. אַ גאַנצער עולם רינגלט אים שוין יעצט אַרום. ער איז אין זיין רעדן גינוי אַזוי וואונדערבאַר און פיל־פאַרביק און גינוי אַזוי ווערטפול ווי אין זיינע חבורים.

צי דאָס איז די ערשטע שטאָט אין וועלכער ער קומט? אַ שאָטן פון אומיט צולייגט זיך איבערן אבן עזרא. – כל ימיו איז ער נע ונד, דאָ איז ער אין איין אָרט, דאָ אין אַן־אַנדערס. וואו ער טאָגט, נעכטיקט ער נישט, און וואו ער נעכטיקט, טאָגט ער נישט.

– און ביי אַזאַ לעבנס־שטייגער לערנסט דו דאָך און שאַפסט אָן אויפהער, גרויסער חכם!

ענדערט זיך די שטימונג ביים אבן עזרא. קיין זכר מער נישט פון אומיט. יעצט וואַרפט ער אַפאָריזמען, שיינע ווערטלעך, משלים, חידות:

– אַזוי איז עס דאָך פאָרט.

„בְּכָל מָקוֹם גַּרְתִּי,
סְפָרִים חִבַּרְתִּי,
וְסוֹדוֹת בֵּאַרְתִּי"...

היינט אַ־ביט איך איבער מיין פירוש צום תנ"ך. פשטות. דער עיקר איז פשטות. נישט פאַרנעפּלען דאָס קלאָרע! דערגראָבן זיך צום מהות, צו דער גרויסקייט פון דער תורה! דאָ גיפינט זיך איר לעבנס־קראַפט.

ר' אברהם אב עזרא נעמט אַראָפּ דאָס זעקל פון זיינע פּלייציס און זעצט זיך אויף אַ באַנק.

– ניין, כ'וועל זיך דאָ לאַנג נישט אויפהאַלטן... כ'מוז גיין אין דער וועלט... נישטאָ קיין הצלחה. אָט דאָס קבצנות באַגלייט מיך ווי אַ גיטרייער פריינט... איך נעם שוין באַלד גלייבן, אַז ווען איך וואָלט גיהאַנדלט מיט ליכט, וואָלט די זון קיינמאָל נישט אונטערגיגאַנגען, און ווען איך וואָלט גיהאַנדלט מיט תכריכים, וואָלט קיין שום מענטש נישט גישטאָרבן...

ער רעט און שמייכלט. מיט אַזאַ שמייכל טראָגט ער אַריבער די צרות. ער איז נישט פאַרביטערט. ער נעמט אַלץ אויף לייכט. ליידן מוז מען קאָנען באַזיגן! און לערנען, און שאַפן גיפינט מען טרייסט און פרייד.

– ווי אַזוי כ'בין גיקומען צו מיין פירוש אויף דער תורה, פרעגט איר? איך בין דאָ נישט לאַנג קראַנק גיווען, גיפערלעך קראַנק. די שווערע אָנגישטרענגטע אַרבעט, דער הונגער, די נויט האָבן זיך פאַטאַל אָפּגירופן אויף מיין גיזונט. און ליגנדיק אויפן קראַנקן־בעט האָב איך אַ נדר גיטון, אַז אויב ג–ט וועט מיר העלפן און כ'וועל צוריק גיזונט ווערן, וועל איך שאַפן אַ פירוש אויף דער תורה... און מיין נדר בין איך מקיים...

וואָס קוקט איר אַזוי אויף מיין מאַנטל? צוריסן איז ער, צולעכערט, האַ! נישט גיפערלעך. איך קאָן אויך וועגן אַזאַ מין מאַנטל זינגען אַ פריילעכן שיר:

„כ'האָב אַ מאַנטל איז ער אַלט,
האָט פאַרלוירן זיין גישטאַלט.
ווי אַ זיפּ איז ער גיוואָרן
זיפּ דורך אים כאַטש ווייץ און קאָרן.
ווען ס'ווערט פון אים גימאַכט
אַ גיצעלט אין אַ פינצטערער נאַכט,
זע איך דאָן דורך אים אינגאַנצן
ווי די אַלע שטערן גלאַנצן.
זיינע לעכער אַ פאַרמעגן!
ווי די ציינער פון אַ זעג.
און די לאַטיס – האָב איך מורא –
זענען מער שוין ווי די ·חורה...
ליבער ג–ט! אים טויש מיר אים
אויף אַ מאַנטל צו מיין רום!"

נו, זעט איר: אַ מענטש מיט גלויבן, מיט גייסט, שרעקט זיך נישט אפילו פאַר אָרימקייט, ווערט נישט צובראָכן אפילו פון אומגליק. ווייל ער ווייסט: אַלץ וואָס פּאַסירט, האָט נישט קיין דויערהאַפטיקייט, „פון טאָג דעם גוטן און שלעכטן וועט סיי־ווי־סיי ווערן אַ נעכטן"...

– און וואָסערע גרוסן ברענגסטו צו אונדז פון אונדזערע ברידער אין שפּאַניע?

– האָט אַ פרעג גיטון איינער פון עולם.

שפּאַרט זיך דער אבן עזרא אָן אויף זיין אַלטן וואַנדער־שטעקן.

– אַ, גאָר נישט קיין פריילעכע גרוסן. אונדזער יידישער ישוב אין שפּאַניע לעבט איבער אַ פינצטערע צייט פון ירידה, און ווער ווייסט, צי די רדיפות און פאַרפאַלגונגען, וואָס האָבן זיך גינומען שיטן אויף אונדזערע קעפּ, זענען נישט ערשט אַן־אָנהייב... מיט די אַלמאַראַווידן האָבן מיר זיך שוין גיהאַט אַביסל איינגיוואוינט און נישט ווייניקער – זיי מיט אונדז. אונטער זייער הערשאַפט האָט זיך שוין לעצטנס די יידן נישט שלעכט גילעבט. די יידישע קולטור האָט זיך ווידער צובליט. אָבער ווי לאַנג קאָן עס אָנהאַלטן יידישע מנוחה?... די אַלמאַראַווידישע מאַכט איז גיבראָכן גיוואָרן דורך דער נייער ווילדער מוסולמענישע סעקטע, די אַלמאַהאַדן. און זיי פאַראומערן אונדזער לעבן. האָט וועמען גיקאָנט קומען אויפן רעיון, אַז אויף דער שטול פון די אַלטע, גוטע און טאָלעראַנטע קאַליפן, וועלן זיך אַוועקזעצן אַזעלכע רשעים און באַרבאַרן, וואָס וועלן :ווינגען מיט גיוואַלט די יידישע באַפעלקערונג צו שמדן זיך און שטעלן פאַר איר אַ צינישן באַדינג: „אָננעמען דעם איסלאַם אָדער אויסקלויבן דעם טויט"... עס האָבן זייער היים פאַרלאָזט אַ גרויסע צאָל יידן און עס איז חרוב גיוואָרן די גרויסע שול אין קאָרדאָווע, און עס זענען צושטערט גיוואָרן די ישיבות און בתי־מדרשים אין סעווילי' לוסענאַ... ווי קאָן דאָס יידישע האַרץ נישט דערשיטערט ווערן פון אַזאַ אומגליק? איך האָב מיינע טרויער־גיפילן אויסגיגאָסן אויפן פאַרמיט שרייבנדיק מיין קינה „וויי אויף דעם אומגליק, וואָס איז אַראָפּ אויף שפּאַניע", אַ קלאָר ליד, וואָס וועט זיכער אָנפילן מיט ווייטיק יעדן ייד און אים שטויסן צו פאַרטראַכטן זיך איבערן טאָג פון אונטערגאַנג, וואָס קומט אויפן צענטער פון פילפאַרביקן יידישן שאַפן, אויפן „וויין־גאָרטן פון תורה און חכמה"...

פאַרכמוריט ווערט דער עולם. עס איז צוגיקומען אפילו דער מיט דער קרוג וואַסער אויפן אַקסל און זעענדיק אַלימין אין טיפער דערשלאָגקייט, האָט ער

אויך א זיפץ גיטון. ער איז א וואסער־טרעגער, ער אליין איז האלב־נאקיט, גייט בארוויס, אבער דארט אויף די ברעגן פון גוואדאלקוויווירר האבו דאך יידן גילעבט אין עשירות, גיטראגן זיידינע מלבושים און גיפארן אין קארעטיס גישפאנטע צו זעקס פערד, — רוקט אויף זיי באמת אן אזא חורבן?

נישטא מער די לוסטיקייט אין די אויגן פון אבן עזרא. זיין גישטאלט ווערט איינגישרומפן. א בינטל יידישע צרות איז אנגישפארט אויף אן־איינזאמין וואנדער־שטעקן.

— מע מוז ווייטער גיין, — זאגט ער או'פהייבנדיק זיך פון דער באנק. — דער וועג איז ווייט און שווער...

„ווען מיינע טרערן וואלטן לויטן אומגליק רינין,
וואלט קיינער קיין טרוקן ארט נישט גיפינין;
נישט בלויז פאר נחן אליין, — פאר מיינע אויגן
האט אויך גיוויזן ג—ט דעם רעגנבויגן"...

און ער נעמט זיין זעקל און פארווארפט עס אויף די פלייציס, אזוי ווי דאס טוען יעצט, אין דער דאזיקער שעה, זיינע ברידער אין די שפאנישע שטעט.

ווארן פינצטערע כמאריס העגנגין שוין איבערן יידישן לעבן אין שפאניע מיט אכט הונדערט יאר צוריק. נאך גייט א גיוואלטיקע שעפערישע קראפט פון שפאנישן יידנטום. נאך זינגין די משוררים זייערע שירים, נאך לייטערן די פילאזאפן די רעליגיעזע עטיק. נאך ווערט אויסגיהעמערט יידישער גייסט אין די ישיבות און בתי־מדרשים. אבער די פראכט פארשווינדט. די גאלדינע תקופה איז צו ענדע!

ס'האט נאך דער רי"ף, דער גאון ר' יצחק אלפסי, וואס איז גישטאנין בראש פון דער ישיבה אין לוסענא, גיקאנט שאפן אין רואיקע און גינסטיקע באדינגונגין דאס וואגיקע ספר זיינס, די „הלכות אלפסי". ס'האבן צו זיין ישיבה גיצויגן תלמידים פון אלע עקן לאנד און דער גאון האט רואיק אויסגילעבט זיינע יארן. אבער אין וואס פאר א טומלדיקע, בהלהדיקע און ביטערע צייטן מוז אנפירן מיט דער ישיבה זיין נאכפאלגער, דער רב ר' יוסף אבן מיגאשו.

און אין דער דאזיקער גורל־שעה פאר יידן אין שפאניע שווימט ארויס א וואונדער־גייסט, —
דער רמב"ם.

אלטער שנור

צוריק אהיים

איינאקטער

פערזאנין: אידא — א סטודענטקע.
אננא — איר שול־חברטע.
שרהלע } חברטיס פון רעליגיעזע היימין
גיטעלע }
ברכה — חברטע פון דארף.

ערשטע סצענע

א באשיידן צימערל, אידא שטייט ביי א טישל, ערנצט פארטיפט אין א ביכל.

אידא (לייענט): „ווען מע דרוקט צונויף א גומינים באלים און מ'הערט שפעטער אים אויף צו דרוקן, נעמט ער צוריק אן זיין פריערדיקן פארים, אט דאס הייסט: עלאסטישקייט.

(פויזע)

(צו זיך): גוט, און מיט וואס איז אבער פארענטפערט יענע שאלה, די שאלה פון איבער אלע שאלות, וואס האט זיך אזוי אריינגיעגבערט אין מיין מוח. און מיינע טעג און נעכט זענין פול מיט ספקות, מיט שאלות, וואס קיינער קען זיי אנטגילטיק נישט פארענטפערן.

המ... „זיין פריערדיקע פארים" און ווער האט עס פריער גיפארימט און נאך א סך פריער. ווער האט דער ערשטער גיפארימט? ווער?

א וועלט פאר מיינע אויגן, אזא הארמאניע און פינקטלעכקייט און ווער איז דער באפעלער, ווער איז דער בעל־בית פון אזא ריזיקן בנין?

איך פיל אים אפט און זייער אפט איז ער מיר אזוי נאנט, אזוי טיף אין מיר פארווארצלט. נאר פארהוילן איז פאר מיר זיין נאמין, פארהילט אין עפיס אזא סודותדיקייט. כ'קען אים נישט, ער איז פאר מיר נישט אנטדעקט, מ'האט נאר מיר נישט דערציילט פון אים. אבער דא איז ער, ער מוז דאך זיין.

(אויפטריט אננא)

אננא: אידא! קענסט נאך נישט די אויפגאבע. היינט ערב דעם עקזאמין, ביסט עפיס צוטראגן. זע נאר ווי אומרואיק און פארטראכט דו ביסט מיד און נישט אויטגירוט. אידא — בארואיק דיך, מע מוז דאך צוגיין צום עקזאמין מיט א קלארן קאפ...

אידא: המ... א קלארן קאפ, און ווער איז דען היינט קלאר? און וואס איז דאס היינט קלאר, קלאר איז פאר דער וואס פארמאגט די מתנה פון א פילנדיק הארץ און ווער פארמאגט עס היינט?

הארץ פארמאגט דער וואס גלייבט און ווער גלייבט דען היינט?

המ... א קאפ, א קאפ א קלארן...

(ווארפט אוועק דאס ביכל)

אננא: אידא, שוינסט דאך גאר נישט קיין ביכער. וואס איז עס גישען, א ביכל וואס מע דארף נייטיק צום עקזאמין זאל זיך ארומוואלגערן אויף דער פאדלאגע. אך ווי צוטראגן.

אידא: איך בין נישט קיין צוטראגינע. פארטראגן בין איך נאר גיווארן פון מיין שטיל אידיליש שטעטילע ביז א הער, א הער, די שטאט וואס איז גרויס און גרויסט זיך.

ס'האט די צייט מיט ווינט גיבלאזן און אריינגיריסן האט ער זיך אין רואיקע

דערפער, באשיידינע היימין. דארטן די האר פון קינדערישע קעפ צושויבערט, פארפראכיט און פארשטויבט.

זייערע, אמתדיקע בליקן. אריינגיפיפן זיי אין די אויערן ביי וועלכן מ'האט זיי אנגיכאפט, גיפלויגן מיט זיי און זיי אריינגישליידערט אין פף הקלע וואס הייסט: גרויס־שטאט.

גרויסע שטאט, וואו מע ווייסט נישט פון א שטיל ווארט, פון א צארטע אידיליע, פון אזא אויסגיגאסינע רו וואס צולייגט זיך אויפן פנים, גלייכט און לייטערט אויס די קנייטשן און קריצן, וואס די שארפע מעסערס פון אכזרותדיקן היינט האבן אויסגישניטן, אנגילייגעט אויפן שטערן.

גרויסע הייזער און קליינע מענטשן. דער שטיין, די מאשין זענין די ריזן און דער מענטש ווערט א קליין שרייפעלע.

יא, דאס ביכל וואס ליגט אויף דער ערד, איז איינס פון א סך פראדוקטן, וואס וואקסן אין דער גרויסער שטאט, וואס קען נישט איינרוען, שפרינגט פון די פאליציס ביז...

אננא: ביז וואו? — העכער אדער נידריקער.

אידא: פאראן ביכער וואס שטאמין נישט פון היינט, זיי זענין פון אן־אור־נעכטן, אבער זיי שטייען איבערן היינט ביז צום לעצטן מארגן.

אייביק זענין זיי פריש, קיין שפור נישט פון אלטקייט, צאפלדיק ניי און תמיד אקטועל.

פאראן אבער אזעלכע ביכער, וואס זייער אינהאלט איז פון היינט, אן א שום פארבינדונג מיט דעם שיינים נעכטן, אן קיין האפינונג אויף א בעסערן מארגן.

און דער היינט איז דאך אזוי שרעקלעך פינצטער, א נאכט צווישן צוויי טעג — נעכטן און מארגן, אזא טונקעלע נאכט אן א לבנה, וואס זאל מילדערן, וואס זאל בלייכן.

שרייבט מין ביכער אין דער פינצטער, קומין ארויס די אותיות צודרייט, זיי בלאנדזשין אזוי ווי די מחברים אליין בלאנדזשין. ווארפן זיך און פאלבלייבן לבסוף ליגן, אט אזוי אויף דער גאלער ערד, אן א קישן אונטערן קאפ.

ערד צו ערד, בלאטע צו בלאטע...

אננא: אבער יא, דאס איז גוט פאר טרוימער, פאר דיכטער. מיר לעבן אבער אין א צייט וואס פאדערט צו זיין רעאל, מע מוז קוקן ניכטער, פראקטישער. די ווירקלעכקייט איז הויל נאקיט, מע דארף און מע מוז זיין.

אידא: כא־כא־כא. אלץ וואס עקזיסטירט היינט איז דאך רעאל שקר, חניפה, האס און רוגזה. רציחה־הערשאפט — דאס איז אויך רעאל און פון אזעלכע רעאליזמין וויל איך נישט וויסן.

ביי מיר איז רעאליזם — דער אמת, אן מאסקיס. דאס דערגיין און דערגרונטיווין דאס פארהוילינע און ווייטע.

אין מיין דארף האט מין נאך נישט גיפילט דעם היינט. ערלעכע — פאראן נאך דארטן. ריינע הענט פארמאגט מין נאך, וואס האבן זיך נישט גיבאבריט אין די זומפן פון וואסערדיקן, פארבלאטיקטן דא.

כ'וויל אוועק פון דער גרויסער נידריק גיפאלינער שטאט, צוריק א היים.

כ'וויל צוריק א היים.

(סוף — זע ב"י נומער 123)

שרה שניידער

א זייגערל

דערציילונג

איך וועל אייך איבערגעבן אן־אינטערעסאנטע דערציילונג פון דעם באגרינדער פון שיטת המוסר ר' ישראל סאלאנטער זצ"ל.

דאס איז גיוועזן אינים גרויסן בית המדרש אין ווילנע, אין דער נאכט פון „ניטל", די איינציקע נאכט, וואס לויטן יידישן מנהג לערנט מין נישט קיין תורה.

פאראן אבער א טייל וואס לערנין נישט נאר ביז 12 א זייגער.

צו די לעצטע האט אויך גיהערט, אונדזער ר' ישראל סאלאנטער און ר' מתתי' סטראשון.

זיי האבן זיך צונויפגיגירעט, אז אנשטאט דעם שיעור וואס זיי לערנין יעדן אוונט, וועלן זיי היינט אין דער „ניטל" נאכט אנהייבן לערנין צוועלף א זייגער.

ר' מתתי' איז אבער גיקומין נאך א סך פאר עלף. אין בית המדרש אריין, וואו ר'-האט צוזאמין גישארט דאס פייער אין אויוון, ס-זאל ווארים זיין. צוזאמין גירוימט די צעוווארפינע ספרים אויפן טיש און זיך גישטעלט פאר א ספרים-שענקל. באלד דערויף איז צוגיקומין ר' ישראל סאלאנטער.

— מע קען קיינמאל נישט קומין פריער פון אייך — זאגט ר' ישראל צו זיין חבר — כ-האב היינט זיכער גימיינט, אז כ-וועל קומין פריער און אט טרעף איך אייך שוין שטיין ביי די ספרים, כאטש ס-איז נאך גינוג צייט ביז צוועלף.

יא, ס-איז נאך צייט — ענטפערט ר' מתתי' — נאך פיל צייט. כ-האב אבער הייגט א גוטן תירוץ פאר מיין קומין אזוי פרי.

— וואס קען עס זיין?

— כ-בין גיקומין אזוי פרי, דערפאר — זאגס ר' מתתי' — ווייל כ-האב גיוואוסט כ-וועל אייך דא טרעפן. איז גיוועזן מיין רצון טאקי, א מאל צו האבן א שיחת-חולין מיט אייך.

— אויב איר האט נישט קיין בעסערן תירוץ דאן — באמערקט ר' ישראל — האב איך נאך א בעסערן תירוץ און א גאר פשוטן, כ-האב נישט קיין זייגערל, נו, האב איך גימיינט, אז ס-איז שוין א וודאי צוועלף.

ר' מתתי' דערהערנדיק די לעצטע ווערטער, האט ער גיגעבן א שטארקן זיפץ, ער אליין איז גיוועזן זייער רייך און ר'-האט שוין א סך מאל גיוואלט דעם אר מען ר' ישראל, מכבד זיין מיט א זייגערל. ר'-האט עס גיפרואווט אויף פארשידינע אופנים, אבער ר' ישראל האט — אייביק גיענטפערט, אז ער נעמט אין פרינציפ נישט אן קיין מתנות.

אט די צוויי גרויסע יידישע מנהיגים, פון איין זייט — דער מענטש פון מדות און קאנסעקווענטער שיטה פון ארביטן איבער זיך, דער גרויסער אוהב ישראל, וואס זיין איבערגעבנקייט און גיטריישאפט פאר יעדן אייגציקן איז נישט באגרייפבאר. און דער גרויסער תלמיד-חכם, דער חריף ובקי — פון דער צווייטער זייט, האבן נישט מבטל גיוועזן אפילו איין איינציקע מינוט פון זייער צייט. תמיד גילערנט און באלערנט, האבן זיך דאס היינט מקדים גיוועזן מיט א גאנצע שעה כדי א ביסל צו שמועסן שיחת-חולין.

ר' ישראל סאלאנטער, א חוץ זיינע ידיעות התורה והמוסר איז ער גיוועזן גוט און גינוי באהאוונט אין אלע וועלטלעכע ענינים. אזוי ווי א גוטער שאך-שפי־שפילער, וועלכער מוז קענין אלע ריכטונגין פון זיין געגנער, אזוי האט ער אלע מאל גיוואוסט די שווערסטע אקטועלסטע פראבלעמין. מיט אזא קלארקייט און זיכערקייט צו באענטפערן, אז ס-האט יעדן גענטציקט. ר' ישראל האט קיינמאל נישט ארויסגיוויזן דאס וואס ס-טוט זיך אויף זיין נשמה, כאטש פלאמין פייער האבן אין אים גיפלאקערט. א זעלטינע התלהבות און א ווארים הארץ פאר יעדן איינציקן. בלויז גיציילטע פון זיינע נאנטסטע תלמידים האבן דאס באמערקט.

ר' מתתי' האט דעריבער דורכאויס גוואלט אויסנוצן די גילעגינהייט וואס מע טאר די גאכט נישט לערנין און א ביסל זיך א דורכשמועסן מיט ר' ישראלן און דעריבער האט ער ווייטער גיפרעגט:

כ-ווייס באמת נישט פאר וואס אייער טענה איז בעסער ווי מיינע, אייער שיחת-חולין איז דען נישט פיל וויכטיקער און ווערטפולער ווי דאס זייגערל?

ניין — ענטפערט רבי ישראל — נישט דאס מיין איך, ווייל דאס וואס איך פארמאג נישט קיין זייגער איז אמת און קיינער ווערט דערביי נישט אפגי־נארט, אבער ווען איר קומט הערן מיין שיחת-חולין, זענט איר אין א טעות, ווייל איר נייטיקט זיך נישט דערין. כ-קען דאך נישט קלערן, אז איר מיינט מיך צו חנפינין, ווייל כ-האלט אייך נישט חלילה פאר קיין חונף.

ניין! קיין חונף בין איך זיכער נישט — ענטפערט ר' מתתי' — פארקערט, איך וועל אייך גאר איצט תוכחה זאגן.

ר' ישראל האט דערהערנדיק די לעצטע ווערטער, זיך אויפגישטעלט גרייט צו הערן די תוכחה — ווערטער פון זיין חבר.

ר' ישראל! — האט מתתי' אנגיהויבן — איך וועל נישט זאגן, אז איר זענט א רודף אחר הכבוד, אבער אייער פארהאלטן זיך, איז גלייך צו איינים וואס איז א רודף אחר הכבוד.

ר' ישראל איז אויפגישפרונגין פון זיין ארט. —

למען השם, רעט נישט מער. ר' מתתי' — האט ר' ישראל גיזאגט. איך האב באמת גימיינט תוכחה צו הערן און כ-האב שוין מורא, אז כ־וועל הערן חניפה.

מיט שטוינונג האט ר' מתתי' גיקוקט אויף ר' ישראלן און פארוואונדערט אויסגירופן.

כ-מיין, אז דאס וואס כ-האב איצט גיזאגט, קלינגט גאר נישט אזוי חניפהדיק. כ-פארשטיי אייך נישט.

יא, יא — האט ר' ישראל גיזיפצט — ווען איר זאגט מיר תוכחה, איז דאך די שאלה, ווי אזוי?

אויב אונדזערע חכמים זאגן ווער ס-יאגט זיך נאך כבוד, פון דעם אנטלויפט עס און ווער ס-אנטלויפט פון כבוד. דעם יאגט עס נאך, אלזא איז אייער באשולדיקונג, אז מיין אנטלויפן פון כבוד איז מיט דער כוונה, ס-זאל מיך נאכיאגן.

ר' מתתי' איז גיבליבן שטארק פארוואונדערט, זעענדיק ווי טיף און ווי אויפ־ריכטיק ר' ישראל רעט וועגן דעם, וואס ער האט בלויז ברמז גימיינט און — כדי אריינצוציען אים אין א שמועס.

אות באות האט איר צוגיטראפן — האט ר' מתתי' זיך מודה גיוועזן — כ־זאג אייך שוין מער נישט קיין תוכחה.

ניין נישט אזוי איז דער צייכן פון גיטרייער פריינטשאפט, — זאגט ר' ישראל — פארקערט, כ-בעט אייך אלס חבר און פריינט, אויב איר זעט עפיס א פע־לער ביי מיר, איר זאלט עס מיר זאגן און מקיים זיין „הוכח תוכיח".

אבער דא האט ר' מתתי' אויפגישטראלט — ווי אזוי קען איך אייך מוסר זאגן, ווי אזוי — אז כ-האב אייך ליב ווי מיך אליין און כ-זע דאך נישט מיינע אייגינע פעלער. נאר כ-זאג אייך צו, אז אויב כ-וועל באמערקן ביי אייך עפיס א פעלער וועל איך אייך אוודאי גאנץ אפן זאגן.

נאר כ-האב א בקשה צו אייך:

וואס. וואס פארלאנגט איר — פרעגט מיט שטוינונג ר' ישראל.

— איר זאלט מיר פערענטפער; א קשיא וואס איז מיר שוין לאנג קשה.

גוט — ענטפערט ר' ישראל — כ-זאג אייך צו, אז כ-וועל עס אייך באלד פאר־ענטפערן.

באלד? — וואונדערט זיך ר' מתתי'. איר ווייסט דאך אפילו נישט, וואס פאר א פראגע ס-איז.

ניין — קומט דער ענטפער — מיר דאכט זיך נאר — אז איך ווייס די פראגע און זייט אזוי גוט, מיין ליבער חבר און גיט מיר א — שטיקעלע פאפיר.

ר, ישראל האט אויפגישריבן, איינגיוויקלט דאס פאפיר, און איבערגיגעבן עס ר' מתתי' אין דער האנד אריין.

— נו. איצט פרעגט.

ר' מתתי': אונדזערע חכמים זאגן, אז אף דריי זאכן שטייט די וועלט, אויף תורה ועבודה און גמילת חסדים.

היינט — אין די נאכט פון „ניטל", ווען קיין תורה ווערט — לויטן מנהג — נישט גילערנט, שטייט דאך די וועלט אויף צוויי זיילן.

ר' ישראל! נו איצט וויקלט אויף דאס פאפיר און לייענט.

ר' מתתי' גלייכט אויס דאס צוזאמין-גיוויקלטע שטיקל פאפיר און לייענט, ווערנדיק שטארק בלייך פון איבעראשונג:

מנהג של ישראל - תורה היא

ר' ישראל: נו, אויב מע לערנט נישט צוליבן א מנהג ישראל, איז דאס אליין שוין תורה.

ר' מתתי': יא, ווי אמתדיק זענען די ווערטער פון אונדזערע חכמים: „חכם עדיף מנביא", אַ חכם איז בעסער ווי אַ נביא.

ר' ישראל: ס'איז בכלל, נישט קיין חכמה, כ'האָב עס אַליין פאַרשטאַנען. אויב איר ווילט מיך פרעגן היינט אַ קשיא, האָב איך געוואוסט אַז עס איז נישט קיין תורה, ווייל מע טאָר דאָך נישט לערנען! בלייבט נישט מער אי-בער ווי צו פרעגן וועגן אַ מנהיג ישראל, איז עס גאָר נישט קיין זאַ גרויסע חכמה פון מיין זייט.

ר' מתתי': נו, איצט האָב איך שוין אַ ביסל פרייד דערמיט, וואָס איר פאַר-מאָגט נישט קיין זייגערל, דען אויב יאָ, וואָלט איך דאָך פאַרלוירן, דאָס אַליס אַדורכגילעבטע.

נאָר איין זאַך וועל איך פרעגן: ווי אַזוי קלערט איר צו קויפן זיך אַ זייגערל. געלט צו קויפן האָט איר נישט, מתנות—ווילט איר נישט, נו ווי אַזוי וועט איר דערצו קומען,

ר' ישראל: ס'פעלט מיר איבערהויפט דאָס נישט, כ'פיל גאָר נישט אַזוי שטאַרק דעם מאַנגל אין אַ זייגערל ווי אייך דוכט זיך.

ר' מתתי': אָבער איר האָט דאָך תלמידים מיט וועמען איר לערנט אין פאַר-שידענע באַשטימטע שעהן, צו וועלכע איר דאַרפט צו וויסן פונקטלעך צו קומען.

ר' ישראל: איך פאַרשפּרייט דאָך נישט מער תורה ווי משה רבינו און צי האָט ער גיהאַט אַ זייגער.

ר' מתתי': פון דעסט וועגן ווען ער האָט איין מאָל פאַרשפּעטיקט איז צוליב דעם אַרויסגיקומען די מעשה העגל.

ר' ישראל: יאָ, דער מעשה עגל איז טאַקי גיווען אַ גרויסער חטא, אָבער דעם חטא האָבן מיר צו פאַרדאַנקען דעם יום־כיפור, דעם הייליקסטן טאָג פון מחילת עוונות, זייערע פעלערס זענען גיווען כדי צו לערנען דעם כּוח פון תשובה.

ר' מתתי': אָבער דאָך ווי קלערט איר צו באַקומען אַ זייגערל?

ר' ישראל: גאַר פשוט: כ'וואָלט גיבעטן השי"ת און דאָס וואָלט שוין גיווען זיין זאַך, ווי אַזוי ממלא צו זיין מיין בקשה.

ר' מתתי': ווען איר אַליין דערקלערט אַז איר נויטיקט אייך נישט אין דעם זייגערל, נו, ווי קאָנט איר בעטן השי"ת וועגן אַ זאַך, אין וועלכן איר נויטיקט אייך אַליין נישט. מיר האָבן נאָר יעצט מתפלל צו זיין אויף אַזעלכע זאַכן אין וועלכן מיר נויטיקן זיך, אָבער אויף לוקסוס—פאַר וועלכן איר באַטראַכט דאָס זייגערל – קאָן מען דאָך נישט מתפלל זיין.

ר' ישראל: מיט דעם בין איך נישט מסכים מיר באַדאַרפן אין אונדזערע בקשות צו דערמאַנען וועגן פרנסה בכבוד, וועגן עשירות אויך יעקב אָבינו האָט דאָך גיזאָגט, אַז פון דעם אַלעם וואָס השם וועט אים געבן, וועט ער געבן מעשר דערפון און אויב מע האָט נאָר אַזוי פיל, וויפל מע באַדאַרף קאָן מען דאָך דערפון נישט געבן קיין מעשר?

ר' מתתי': זייט מוחל, דאָס איז גאָר אַ באַווייז אויף די ריכטיקייט פון מיין באַהויפּטונג, אַז יעקב אָבינו האָט געוואוסט דעם כלל, אַז מען קען נאָר בעטן וועגן דעם נייטיקן וואָס מען דאַרף. און ר'האָט צוגיגעבן אויב השם וועט אים געבן מער, וועט ער דערפון געבן מעשר. ווען מיר בעטן השם וועגן עושר און כּבוד באַווייזט עס, אַז די דערפילונגען פון די ווינטשן ווייסן מיר ליגט אין די האַנט פון השם. אָבער רעכט צו בעטן האָבן מיר נאָר אויף דעם נוי-טיקן וואָס מיר דאַרפן האָבן, אויף דעם האָבן מיר רעכט צו פאָדערן. ווייל דער וואָס גיט לעבן, גיט אויך מיטלין צום לעבן—ווי די חז"ל זאָגן, דעריבער האָבן מיר רעכט צו בעטן אויף דעם נויטיקן, אָבער אויף דעם איבריקן האָבן מיר נישט קיין רעכט.

ר' ישראל: האָבן דען אברהם, יצחק און יעקב נישט גיבעטן אויף קינדער, האָט משה נישט גיבעטן וועגן קיום פון גאַנצן פאָלק.

ר' מתתי': קינדער גיהערן צום נייטיקסטן אין לעבן צום פאַרטזעצן די קייט פון אונדזערע אָבות. ווען זיי וואָלטן קיין קינדער נישט איבערגילאָזט איז דאָך זייער גאַנצער אַרבּיט בחינם.

דאָס בעטן פאַרן קיום פון פאָלק איז אויך זיין אייגינער צער. אסתר המלכה האָט אין איר בקשה אָנגיגעבן דעם מאָטיוו אַז זי וועט, דעם פאָלקס צער, נישט איבערלעבן. דאָס איז דאָך אַ לעבנס-באַדינג פון דעם מנהיג. אַ נויט-ווענדיקייט פון דעם מנהיג, וועלכער איז צוגיבונדן און גיטריי צו זיין עדה.

ר' ישראל: אָבער איר ווייסט דאָך פון דעם, אַז אויב מ'איז מחויב צו העלפן אַן־אָרימאַן, אַ גיפאַלינים, דאַן דאַרף מען אים פאַרזאָרגן מיט זיינע גיוואוינ-הייטן. אויב ער איז גיוואוינט צו רייטן אויף אַ פערד אָדער צו האָבן באַ-דינטע — דאַן דאַרף מען אים דאָס צושטעלן.

ווען ס'וואָלט מעגלעך גיווען צו קלערן אַז השם זאָל נישט דערפילן דאָס אַליס, וואָס מיר פאַרלאַנגען, וואָלטן מיר זיך גימוזט באַגרעניצן מיט אונדזערע בקשות, אָבער מיר מאמינים בני מאמינים, וועלכע גלויבן דאָך אין כּוח השם

אַז ער איז אַ כל יכול, קענען מיר זיך דאָך נישט באַגרעניצן אין אונדזערע בקשות.

איידער ר' מתתי' האָט גיוואָלט ענטפערן האָט זיך ר' ישראל אויפגישטעלט און פייערלעך ערקלערט:

ווען אַליס וואָלט מיר גיווען אַזוי קלאָר ווי דאָס, וואָלט איך גליקלעך גיווען.

שפּעטער האָט ער צוגיגעבן, אויפהויבנדיק די אויגן צום הימל:

ווען איך פאַרלאַנג פון דיר באַשעפער אַ זייגער, איז עס כדי כ'זאָל עס אויס-נוצן פאַר דיר, פאַר דיין עבודה, כ'זאָל קענען פרי און אָונט זיין פונקטלעך גרייט צום לערנען דיין הייליקע תורה.

ר' מתתי' איז גיבליבן שטאַרק איבערראַשט פון דעם גרויסן ערנצט, מיט וועלכן די ווערטער זענען אַרויסגיזאָגט גיוואָרן און דער ענטפער, וואָס איז גילעגן גרייט אויף די ליפּן איז פאַרגליווערט גיוואָרן.

די טיר פון בית־המדרש האָט זיך גיעפנט און ס'זענען אַריין גיקומען זעקס מאַן. ס'איז שוין גיווען צוועלף אַ זייגער.

ר' ישראל האָט זיך צוגיזעצט צו ר' מתתי'ן און אים שטיל גיזאָגט:

אין אייער גרויסע באַשיידנקייט, ווייסט איר אַליין נישט וואָס פאַר אַ חיוני-טיקע טובה איר האָט מיר גיטון מיט אייער הבטחה, צו זאָגן מיר תוכחה ביז יערע גילעגנהייט. ווי די חכמים זאָגן... דער גוטער חבר איז דער, וואָס זוכט אויסצובעסערן זיין פריינטס שלעכטע גיוואוינהייטן.

כ'האָב צוליב גיטון אייער טיפן וואונטש און מיר אויסגיבעטן ביי השי"ת אַ זייגערל. איצט איז שוין נאָך צוועלף, מיר גייען אַלזאָ צו אונדזער שעור.

ר' מתתי' האָט שוין גיהאַט צוריגרייט די ספרים און אונטערן איינדרוק פון דעם אַליס פאַרגיקומינים, האָט ער אויפגימישט און אָנגיהויבן צו לערנען.

און אָט עפנט זיך די טיר און ס'קומט אַריין ר' שלום אַטלאַס.

ר' שלום אַטלאַס האָט זעלטן באַזוכט דאָס בית־המדרש, אַליין אַ ייד אַ סוחר גבאי פון חברה־קדישא און אַ פּאַטריאַרך.

ביידע תלמידי חכמים האָבן זיך אויפגישטעלט פאַר אים.

ר' שלום האָט זיך זייער פאַרוואונדערט און אויסגירופן: „איר שטעלט אייך אוודאי נישט אויף פאַר מיר".

– יאָ, – ענטפערט ר' ישראל — דווקא פאַר אייך. וואָרום איר גייט אוודאי עפּיס אַ מצווה טון אַלץ גבאי פון דער חברה קדישא.

— יאָ, — האָט ר' שלום גיענטפערט — כ'קום טאַקי פון אַ מצווה. ס'איז היינט אין שפּיטאָל גישטאָרבן אַ יידישער זעלנער, וועלכער האָט פאַ־ זיין טויט שטאַרק גיבעטן מע זאָל זיין שיין און גוט זייגערל שענקען אַ גרויסן תלמיד חכם, וועלכער פאַרמאָגט עס נישט און ער זאָל פאַר אים לערנען אַ פּרק משניות.

דאָ איז דאָס זייגערל — האָט ר' שלום אויסגירופן און אַרויסגינומען אַ שיין זייגערל — איר ר' מתתי' האָט דאָך עס, נאָר איר ר' ישראל פאַרמאָגט עס נישט, נו איז עס אוודאי באַשטימט פאַר אייך.

ר' ישראל האָט עס צוגינומען מיט אַ דאַנק צום רבונו של עולם און ר' שלום האָט זיך גיזעגנט איילנדיק אַהיים.

ר' מתתי' האָט אַ לענגערע צייט נישט גיקענט קומען צו זיך פון איבערראַ-שונג. ערשט שפּעטער האָט ער זיך אָנגירופן:

אין דער צייט ווען איר האָט פון מיר נישט גיוואָלט נעמען אַ מתנה, פאַר וואָס האָט איר אָנגינומען פון אַ ווילד פרעמדן מענטש.

— ס'איז אַ מצווה לקיים דברי המת -- רופט זיך אָן ר' ישראל — כ'וועל עס אוודאי פאַר עבודת השם אויסנוצן. און חוץ לזה רצון יראיו יעשה השי"ת דערפילט דעם רצון פון זיינע יראים.

איר זענט באמת אַ ירא ה' — האָט זיך אָנגירופן ר' מתתי'.

דאָ האָט ר' ישראל גיפרעגט: צי איז דאָס טאַקי די תוכחה וואָס איר האָט מיר גיוואָלט זאָגן? און ח"ו לזה ווער האָט דען זיך דאָ גיוואונטשן דעם זייגער, איר אָבער נישט איך. איך האָב דערקלערט אַז ס'פעלט מיר נישט דער זייגער. און אויב השי"ת האָט מיר עס צוגישיקט איז עס אַ דערפילונג פון אייער רצון. דער ירא ה' זענט איר און נישט איך.

ר' מתתי' האָט זיך צולאַכט. נו איצט איז מיר פאַרענטפערט דער אַנדערער טייל פונים פסוק „ואת שועתם ישמע ויושיעם", וואָס איז דאָך דער זעלבער פשט פון ערשטן. נאָר איר האָט גיהאַט דעם רצון און איך האָב עס אויסגי-דרוקט אין אַ בקשה אין ווערטער, אַלזאָ דאָס איז דער פשט. רצון יראיו יעשה—דער רצון בלויז ואת שועתם און אויב אַ צווייטער דריקט אויס דעם רצון. איצט איז שוין נאָך צוועלף — זאָגט ר' ישראל — דאַרפן מיר שוין לערנען. מיר טאָרן שוין נישט שמועסן מער.

און די צוויי חברים האָבן זיך פאַרטיפט אין לערנען אַזוי, אַז זיי האָבן פאַרגעסן אַלע זייגערס אין דער וועלט און ערשט אויפגיהערט ווען ס'האָט זיך גישטעלט דאַווענען דאָס ערשטע מנין.

אַזוי איז דער שיחת חולין פון תלמידי חכמים.

אַרום אונדזער באַוועגונג

תפלה און צדקה פאַרן גיזונט פון שרה שענירער

ווי באַוואוסט גיפינט זיך די חשובע פרוי שענירער תחי' לאוי"ט אין ווין, אין ראָטשילדס שפּיטאָל. זי גיפינט זיך דאָרטן אונטער דער אָבסערוואַציע פון גרויסע פּראָפעסאָרן. אין דער עצם־קראַנקייט איז ליידער נישט אַריינגיטרעטן קיין שום ענדערונג און זי דאַרף ווייטער גרויס רחמים מן השמים.

אויף דאָנערשטיק פ' משפטים, ווען ס'איז גיוואָרן גיזאָגט יו"כ קטן איז דורך ד ר צענטראַלע „בית־יעקב" אויס־גירופן גיוואָרן אַלס טאָג פון תפלה און צדקה אין אַלע ב"י ש"ן. עס איז דורכגיפירט גיוואָרן אַ צדקה־זאַמלונג ביי שילערנס און בנות־חברות צו 18 גראָשן. דאָס געלט גייט אויף אַ הייל־פאָנד פון קראַנקע ב"י לערערינס. לויט ידיעות וואָס מיר האָבן באַקומען איז אין צענדלי-קער שטעט גיזאָגט גיוואָרן תהלים אין שולן און בתי־מדרשים פאַרן גיזונט פון פרוי שענירער. באַזונדערס פייערלעך איז גיווען דאָס תהלים־זאָגן אין לאדז.ש. אין דער גרויסער ווילקער שול האָבן זיך דאָנערשטיק פאַרזאַמלט הונדערטער יידן און די פירער פון ב"י און באַזונדערס אַ גרויסער עולם פון ב"י־קינדער און בנות־חברות אין דער פרויען־שול. עס איז גימאַכט גיוואָרן אַ מי־שברך דער חולנית לאוי"ט. שבת ווידער איז אין דער גרוי-סער אַלטשטעטישער שול גימאַכט גיוואָרן דורך עולים־לתורה מי־שברכס און השי"ת זאָל העלפן אַז אינים זכות פון די תפלות פון כלל־ישראל זאָל זי האָבן אַ רפואה שלמה בקרוב אמן.

חשובע געסט פון אר"י

אין לאדזש האָבן גיווייל די באַקאַנטע שריפטשטעלער בנימין מינץ און יעקב לאַנדאַ, די פירער פון דעם וו.לט־ביוראָ פון אגודת־ישראל אין ארץ־ישראל.

די חשובע געסט האָבן אייניקע מאָל באַזוכט די בנות־צענטראַלע און ס'איז מיט זיי אָפּגיהאַלטן גיוואָרן קאָנפערענצן וועגן אונדזער אַרבּיט אין ארץ־ישראל. אויך האָבן די געסט באַזוכט דעם בנות־קיבוץ אין לאדזש און אָפּגיגעבן די הכשריסטנס אַ לעבעדיקן גרוס פון אונדזער באַוועגונג אינים הייליקן לאַנד.

אָפּפאָר קיין א"י פון בנות־חברות

במשך דעם הײַנטיקן און קומינדיקן חודש וועלן עולה זיין קיין ארץ־ישראל בערך 20 חברות פון די וואָס האָבן גיענדיקט די בנות־הכשרות אין וואַרשע, מלאווע און לאדזש, און האָבן באַקומען זעלבסטשטענדיקע פרויען־סערטיפיקאַ.ן. אַ טייל פון די עולות וועלן זיך אָרגאַניזירן אין קאָפּעראַטיוון אין תל־אביב און ירושלים. די סערטיפיקאַטן זענען צוטיילט גיוואָרן לויטן פאָרשלאַג פון דער בנות־צענטראַלע אין לאדזש.

פון דער לאדזשער הכשרה

דער נייער קורס וואָס איז אָנגיקומען במשך די לעצטע חדשים האָט זיך שוין גוט איינגיאָרדנט. דער קיבוץ לעבט אָבער כסדר איבער אַ קריזיס פון אַרבּיטלאָזיקייט און דאָס באַשווערט שטאַרק דעם פינאַנציעלן מצב. בקרוב ווערט גיפּלאַנט צו דינגען אַ גרעסער לאָקאַל, כדי דעם קיבוץ צו קענען פאַרברייטערן. נאָך ביז י"ט אדר א' (22 לוטי) וועלן אָנגינומען ווערן פרישע הכשריסטנס אויף נאָך פסח. נאָך דעם טערמין וועט שוין במשך אַ גאַנצן זומער נישט אָנגינומען ווערן אין דער הכשרה. אָנגינומען ווערן נאָר אַזעלכע וואָס האָבן פּאַבן און קענען זעלבסטשטענדיק אַרבּיטן. אַלע בקשות וועגן הנחות זענען לחלוטין צוועקלאָז.

הכנות צום קומינדיקן שעדיול

דער צ. ס. זאַמלט שוין מאַטעריאַלן אויף צונויפ-צושטעלן די רשימה פון קאַנדידאַטנס אויף סער-טיפיקאַטן פאַרן נאָענטן שעדיול אַפּריל־סעפּטעמבער. די אַלע וואָס רעפלעקטירן עולה צו זיין במשך דעם קומינדיקן זומער דאַרפן שוין צושיקן דירעקט אין דער בנות־צענטראַלע אין לאדזש 1) באַשטע-טיקונג, אַלס גיענדיקטע הכשריסטן. 2) אַ בריוו פון דער אָרגאַניזאַציע. 3) אַ גינויע ביאָגראַפיע. 4) אַ בריוו פון די עלטערן. 5) אַ תרומת־חברה. דאַן וועלן זיי באַקומען צוגישיקט אַ קאַרטאָטעקע אויסצופילן. דאָס אַלץ דאַרף גישיקט ווערן תיכף דירעקט צו דער בנות־צענטראַלע אין לאדזש. די עקזעקוטיווע וועט בקרוב אָפּהאַלטן זיצונגען און יעדן פאַל אינדיווידועל באַהאַנדלען, און עס וועט דעצידירט ווערן די נומעראַציע פון דער רשימה פאַרצושטעלן פאַר דער צענטראַלער עליי־קאָמיסיע זי צו באַשטעטיקן. דעריבער דאַרפן נאָך גידענקען אַלע קאַנדידאַטנס, אַז בכלל איז נאָך נישט זיכער אַז עס וועלן זיין ביים קומינדיקן שעדיול פרויען־סערטיפיקאַטן און בפרט ווייס מען נישט די צאָל. אַלע פאַרלאַנגען אין דעם מין און אַלע דאָקומענטן מוזן אָבער אומבאַדינגט תיכף צוגישיקט ווערן צו דער בנות־צענטראַלע אין לאדזש.

אַ וויכטיקע רעגיסטראַציע

דער צ. ס. שטעלט צונויף אַ רשימה פון בנות־חברות וואָס זייערע חתנים אָדער מענער האָבן גיענדיקט הכשרה און רעפלעקטירן עולה צו זיין קיין א"י. די דאָזיקע רשימה וועט דורך אונדזער פאַרטרעטער פאַרגישטעלט ווערן דער צענטראַלער עליי־קאָמיסיע כדי צו פאָדערן זייערע עליי־ענינים וואָס פריער צו דערלעדיקן. עס דאַרף אונדז גישריבן ווערן דער גינויער נאָמען פון דער חברה, נאָמען פון חתן אָדער מאַן, ווען ער האָט גיענדיקט די הכשרה צו וואָסערע אָרגאַניזאַציע ער גיהערט. וועגן דעם ענין מוז זיך ווענדן די אָרגאַניזאַציע גופא צו דער בנות־צענט. [illegible]. אין לאדזש.

קאָרעספּאָנדענץ

די אַלע וואָס פאַרלאַנגען ענטפערס אויף זייערע בריוו, ווען עס איז נוגע ארץ־ישראל־ענינים, מוזן אומבאַדינגט ביילייגן אַ פּאָסט־מאַרקע פאַר 25 גר. אויף תשובה. ווען עס איז נוגע אַן־אינטערוועניץ אין וואַרשע מוז זיין ביגילייגט אַ פּאָסט־מאַרקע פאַר 1 גילדן. אין קיינפאַל בלייבן אַזעלכע בריוו אָן ענטפער. אויך מוזן די בריוו זיין גישריבן קורץ און נאָר אויף איין זייט.

עס דערשיינט אַ גרויס אגודיזם־העפט פון בית־יעקב־זשורנאַל
גיווידמיט דער אגודה־אידעאָלאָגיע און אַלע אגודיסטישע פּראַקציעס

וועגן „משנת חב"ד" פון חיים יצחק בונין

דער באַקאַנטער רעליגיעזער דענקער און שרייבער חיים יצחק בונין פון לאדזש האָט לעצטנס פאַרענדיקט אַ גרויס רעליגיעז קולטור־ווערק א. נ. „משנה חב"ד". דאָס דאָזיקע ווערק פירט אונדז אַריין אין די אוצרות פון שאַפן און דענקען פונים געטלעכן חוקר און צדיק יסוד עולם ר' שניאור זלמן זצ"ל מליאַדי, דעם גרינדער פון דער חסידישער שיטה חב"ד.

צוליב דער חשיבות פונים ספר האָט זיך אין לאדזש גינרינדיט אַ ספּעציעלער קאָמי-טעט צו פאַרשפּרייטן אים בכל תפוצות ישראל. אין קאָמיטעט גייען אַריין, חוץ די גרעסטע גילערנטע און חכמים פון אונדזער דור, אויך די גרעסטע יידישער רעליגיעזע דענקער און עסקנים פון אונדזער צייט, ווי הגאון א"י הכהן פון א"י, דער באַרימטער רעליגיעזער פילאָזאָף ד"ר נתן בירנבוים פון האָלאַנד, הרה"ח מורני ר' יעקב ראָזנהיים פון פראַנקפורט, פּרעזידענט פון דער אַלוועלטלעכער „אגודת ישראל", הרב יוסף פיינער – מיטגליד פון לאדזשער ראַבינאַט, דעפּ. י. ל. מינצבערג – פּרעזעס פון דער ייד. קהלה אין לאדזש, הרב שמחה טרייסטמאַן – גענעראַל סעקרעטאַר פון לאדזשער ראַבינאַט און פיל אַנדערע פּערזענלעכקייטן.

„משנה חב"ד" שטעלט מיט זיך פ.ר אַ סיסטעמאַטישן, תמציותדיקן צוזאַמענשטעל פון דעם גאַנצן רעליגיעז־פילאָזאָפישן וועלט־באַנעם, וואָס איז איינגיפאַסט אין „תניא", נעמט אַרום אַלע פּראָבלעמען פון יהדות און עבודת השם, אלקות און נבואה, מוסר און תשובה, משיח, תחה"מ וכו'. אין דעם ספר שפּיגלען זיך אָפּ סיי דער תמצית פון בעש"ט און מעזריטשער מגיד תורה, סיי די אָריגינעלע חבדישע ריכטונג אין תורת החסידות. „משנה חב"ד" איז גישריבן אין זייער אַ פּאָפּולערער און פאַרשטענדלעכער שפּראַך, פאָלקסטימלעכן סטיל, איז מחמת דעם צו־ריטלעך אפילו פאַר אַ פשוטן ייד אַ יודע ספר.

„משנה חב"ד" איז גיטיילט אין פאָלגנדע חלקים: א) משנת האלקות, ב) משנת הנפש, ג) משנת עבודת אלקים, ד) משנת תורה ותפילה, ה) משנת הבינוני, ו) משנת התשובה, ז) משנת המוסר, ח) משנת הנבואה, ט) משנת הצדקה, י) משנת השכינה, י"א) משנת ישראל ועמים, י"ב) משנת משיח, עוה"ב ותחה"מ, י"ג) משנת רבי וחסידים וכו' יעדע משנה טיילט זיך אין פרקים, יעדער פּרק – אין פּסקאות. אַזוי, למשל, טיילט זיך משנת האלקות איין אין פאָלגנדע פּרקים: יחוד האלקות, תורת הספירות, תורת הבריאה יש מאין, תורת האותיות, תורת עולם התהו ועולם התקון א. א. פאַר יעדן ספר קומט אַ מבוא (איינלייטונג), צום סוף ספר – אַ תמצית פון דעם גאַנצן אַריינגיפירטן מאַטעריאַל.

דאָס ספר האַלט ביז 1.000 זייטן. דער פּרייז פון דעם גאַנצן קאָמפּלעט איז גישטעלט אויף דער צייט פון דער אַקציע אויף 12 גילדן, אויסלאַנד – 16 גילדן אַ פּרייז וואָס דערמעגלעכט יעדן ייד צו דערווערבן זיך דעם „משנה חב"ד".

עס איז איבעריק צוצוגעבן ווי ווייט דער ענין דאַרף פאַראינטערעסירן די ברייטע מאַסן פון דער יידישער גיזעלשאַפט. עס איז פאַר אונדז אַ גינוגנדיקע גאַראַנטיע דער צוזאַמענשטעל פון קאָמיטעט, צו וועלכן עס גיהערן די פּני פון דער ייד. וועלט.

אַדרעס פון קאָמיטעט פאַר קאָרעספּאָנדענץ:

Rabin S. Trajstman, Łódź Zachodnia 57.

פאַר געלט־זענדונגען:

Konto czek. P.K.O. 146,058 Rabin Eljasz Josek Fajner Łódź.

וועגן באַשטעטיקונגען

ווי באַקאַנט דאַרף יעדער עולה־קאַנדידאַט פאַר-שטעלן אַ באַשטעטיקונג, אַז זיין פרוי אָדער כּלה איז אַ בנות־חברה. ביז יעצט פלעג זיך פירן, אַז יעדע אָרגאַניזאַציע האָט אַרויסגיגעבן אַזאַ באַשטע-טיקונג און זי איז גישיקט גיוואָרן צו דער אגודה־צענטראַלע אין וואַרשע. די צענטראַלע אין וואַרשע האָט די זעלבע גישיקט קיין לאדזש צום צ. ס. פון „בנות" אַרויפצולייגן זיין סטעמפּל.

מהיום והלאה, מוזן אַלע אַזעלכע באַשטעטיקונגען גישיקט ווערן דירעקט צו דער צענטראַלע פון „בנות" אין לאדזש, און נאָכן אַרויפלייגן דעם זיגל וועט שוין די בנות־צענטראַלע אַליין זי איבער-שיקן קיין וואַרשע. עס דאַרף נאָר אין דער באַשטעטיקונג דערמאָנט ווערן ווער-מינס כּלה אָדער פרוי די זעלבע איז.

די וואָס וועלן אַזוי נישט טון, וועלן זייערע באַשטעטיקונגען אין וואַרשע אַנולירט ווערן.

ביים צושיקן די באַשטעטיקונג אין צ. ס. קיין לאדזש מוז ביגילייגט ווערן 1) תרומת־חברה, 2) אַדרעס פון דער וואָס באַקומט די באַשטעטיקונג. 3) 50 גר. פּאָסט־מאַרקעס פאַרן ווייטערן איבערשיקן און אויפן ענטפער, אַז די באַשטעטיקונג איז איבערגישיקט גיוואָרן.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

BAJS JAKOW ŁÓDŹ, 10 lutego 1935 r.

Adres Redakcji: BAJS JAKOW Łódź, Kilińskiego 44. Telefon 109-77. P. K. O. 67,795.

באריכטן פון דער פראווינץ

צוליב טעכנישע סיבות זענין נישט אריין אין היינטיקן נומער קיין באריכטן פון פראווינץ. מיר וועלן אין קומינדיקן נומער ד:ריבער געבן א גרעסערע צאל באריכטן. פון די שטעט אבער וואו ס'ווערט נישט פארקויפט לכה"פ 10 עקז. פון יעדן נומער וועלן קיין באריכטן נישט זיין גידרוקט.

א הארציקן מזל-טוב און א גליקלעכן עתיד ווינטשן מיר אונדזערע חשובע און איבערגיגעבינע בנות-פירערנס, פרל. **חוה רחל וויינגאט** (זד. וואלע) צו איר חתונה מיט ה' **בעריש וויינגארטן** (קינצק) און לערערן פרל. **שרה גליקסבערג** (ווישקאוו) צו איר תנאים מיט ה' **מענדל פיעטרקאווסקי** (בלאשקי).

רעדאקציע בית-יעקב-זשורנאל
לאדזש

צענטראלע
בנות-אגודת-ישראל אין פוילן

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר די בנות-חבר-ות: פרל. **א. פאסס** צו איר פארלאבונג מיט **א. ח. פרדס** (סאסנאוויץ) און **רבקה שטרויזבערג** מיט ה' **כענטשינסקי**. אייער לעבן זאל זיין באלויכטן מיט די שטראלן פון אונדזער אידעאל.

יענדזשעוו — לערערן **חנה בערלינער**
בנות-אגודת-ישראל

מזל-טוב

ווינטשן מיר אונדזער ל' בעסטע און אקטיוויסטע חברטע, די סעקר. פון "קרן-הישוב", פרל. **אסתר פאסס** צו איר פארלאבונג מיט ה' **אלתר חיים פרדס** (סאסנאווצע). זאל ג-טלעך גליק אייער לעבנס-וועג באשטראלן און איר זאלט זוכה זיין צו פארווירקלעכן אייערע אידעאלן אויף די בערג פון ציון.

יענדזשעוו — **רבקה סאלניק, רחל אייבישיץ**

א הארציקן מזל-טוב צו איר תנאים-שרייבן מיין היים-גיליבטע חברטע די בנות-פירערן פרל. **אסתר פאסס**. בוי אויס דיין צוקונפט אין גייסט פון "בנות" אינים הייליקן לאנד!

יענדזשעוו — **רבקה בראנדי**

ברכת מזל-טוב חמה ולבבית אני מברכת לחברתי מרת **אסתר פאסס**.

יענדזשעוו — **פעסל גוטליב**

צו דער פארלאבונג פון אונדזער ל. ברודער **אליעזר** מיט דער ל. קוזינע **מלכה גורפינקל** (דאברזשין דרעוו.) ווינטשן מיר א הארציקן מז"ט. דער אלמעכטיקער זאל אייער נייען לעבנס-וועג באגליקן מיט פיל ברכות.

ליפנע — **שוועסטערן גורפינקל**

די אקטיווע פיאנערן פארן בנות-גידאנק, אונדזער היים-גיליבטער פירערן פרל. **אסתר פאסס** צו איר תנאים-שרייבן מיט ה' **פרדס** (סאסנאווצע), ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב. אייער צוקונפט זאל בליען אויף די הרי ציון צוגלייך מיט דער רענעסאנס פון די אגודת-ישראל-אידעאלן.

יענדזשעוו — **בנות גרופע "ענוה"**

צו דער פארלאבונג פון אונדזער ליבער שוועסטער **שרהלע** מיט ה' **מ. מ. פיאטרקאווסקי** ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב און א גליקלעכע צוקונפט אויף די בערג פון ציון ווירושלים אינים גייסט פון די תורה-אידעאלן.

שוו. פריידא און רויזא גליקסבערג

ביליקע, שיינע און גוטע
וועש-אויסארבייטונגין

קאנקורענץ-פרייזן.
פויראנגין, קאפן, סטארן, קונסט-מאשין- און האנט-שטיקעריי.
איך עמפעל אויך גאנצע אויסשטייערס.
אדרעס:
M. Redlich, Łódź Nowomiejska 4

צו דער פארלאבונג פון אונדזער ל. פארוואלטונגס-מיטגלידערן, סעקרעטארן פרל. **שפרה האפטקע** מיט ה' **שמואל ווארשאווסקי** (ביזינין), ווינטשן מיר א הארציקן און ברכהפולן מזל-טוב. בויט אייער צוקונפט אויף די בערג פון ציון ווירושלים אינים גייסט פון אונדזער אידעאל.

קאזשמינעק — **בנות-א"י לערערן ב. אפנהיים**
פארז. מ. קאט קאסיר. מ. היינסדארף

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער איבער-גיגעבינער חברה פרל. **פ'שיגאדא** (פלאנסק) צו איר פארלאבונג מיט ה' **מאשקאוויטש** (ראט-שוינזש). איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער עתיד אין גייסט פון אונדזער אידעאל אין הייליקן לאנד.

פלאנסק — **לערערן קריגער בנות-א"י בתי'**

צו דער פארלאבונג פון מיין ל. חברה **ראכל זאקלאזש** (שעראדז) מיט ה' **ביאלאסטאצקי** (זגיערזש) ווינטש איך א הארציקן מזל-טוב. זייט גיבענטשט מיט גליק און אייביקע הארמאניע!

זד. וואלע — **חוה רחל וויינגאט**

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער בנות-חברה **זלאטקע גוטער** צו איר פארלאבונג מיט ה' **ל. בארנפריינד** (אשפצא).

לערערנס: **וואלף און האלבערשטאם**
אשפצין — **בנות-אגודת-ישראל**

מזל-טוב

ברכת מזל-טוב חמה ונלבבה למורה החשובה מרת **ש. גליקסבערג** לאירושי' עם מר **פיוטרקובסקי** (בלשקה). תזכו להגשמת שאיפותיכם לבנות את ביתכם בארצנו הקדושה לבנוי' ברוח ישראל סבא.

מלבה — **בנות אגודת ישראל**
המורה ש. קפוסטה יו"ר ל. גולדשטיין

דעם הארציקסטן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער איבערגיגעבינער חברה פרל. **שרה לובלינער** (ראווע-מאז.) צו איר פארלאבונג מיט ה' **שמעון קארעק**. זייט זוכה צו בויען אייער גליקלעכן עתיד אויף די הרי ציון ווירושלים.

ראווע-מאז. — **לערערן ז. ברוין**
בנות-אגודת-ישראל, פרוי טאשמא

א ברכהפולן מזל-טוב און א צופרידינע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער גיוו. לערערן **חי' אונגער** צו איר חתונה מיט ה' **ש. נ. יאנקעלעוויטש**. בויט אייער עתיד אין גייסט פון ישראל-סבא.

דראבנין-ליפנע — **פאמיליע שיטקא**
לע ען שיטקא

מזל-טוב

א כוס פול ברכות אייך, מיינע ג. שילערנס **ראצע אלטער** און **שבע גאלדוואסער** צו אייער פארלאבונג. השי"ת זאל אייך באשענקען מיט אייביק גליק און צופרידנקייט.

ראדאמסק-לאדזש. — **ק. שטערן**

א ברכהפולן מזל-טוב און א צופרידינע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער אקטיווער קאסירערן חברה **באלטשע וואלקאוויטש** צו איר פארלאבונג מיט ה' **ביאלעק** (ברזעזשין).

ברזעזשין — **לערערן ט. יערוזאלעם**
בנות-אגודת-ישראל, בתי' פארבאנד

דעם הארציקסטן מזל-טוב אונדזער איבערגיגעבינער חברה פרל. **שרה לובלינער** (ראווע-מאז.) צו איר פארלאבונג מיט ה' **שמעון קארעק** (גריצע) זאל אייער לעבנס-בעכער זיין פארפולט מיט ג-טלעכער ברכה. בויט אייער עתיד אין גייסט פון אונדזער תורה אויף די בערג פון ציון ווירושלים.

ראווע-מאז. — **לערערן ז. בראון**
פרוי טאשמא, בנות-אגודת-ישראל

צו דער פארלאבונג פון אונדזער ליבער לערערן און טרייע פירערן פרל. **שרה גליקסבערג** מיט ה' **פיעטרקאווסקי** (בלאשקי), ווי אויך **רבקה בריקמאן** (טלושטש) צו איר חתונה, ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב. איר זאלט אויף אייער נייעם לעבנס-וועג דאס אמתע גליק גיפינין.

ווישקאוו — **בנות-אגודת-ישראל**
4 און 5 קורס ב"י שילערנס
פאמיליע שטערן

צו דער חתונה פון אונזער גיטרייער בנות-חברה **מאטל גאלדפריינד** (מיעכאוו) מיט ה' **יעקב קאפל ליבערמאן** (סאסנאוויץ) ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב. זאל השי"ת אייך געבן אין דער צוקונפט פיל גליק און צופרידנקייט.

מיעכאוו — **לערערן א. קלוגער**
בנות-אגודת-ישראל

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ח' פרע-זעסן פרל. **טויבע זילבער** (מאדליבארזשין) צו איר פארלאבונג מיט ה' **משה קארן** (בילגאריי). גליק און צופרידנקייט זאל אייער לעבן באגלייטן.

מאדליבארזשין — **בנות-אגודת-ישראל**
לערערן ר. הארן

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ליבער חברה **פעסא הוראוויטש** (חיעלון) צו איר פאר-לאבונג מיט ה' **א. מ. קאן** (שעראדז). זאל אייער צוזאמינבונד מיט הימליש גליק באגלייט ווערן און אייער נייער לעבנס-וועג זאל זיין באלויכטן מיט די שטראלן פון אונדזער הייליקן אידעאל.

לאדזש — **שוועסטערן הענא און לאה ראק**

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ח' פרעזעסן פרל. **טויבע זילבער** (מאדליבארזשין) צו איך פארלאבונג מיט ה' **משה קארן** (ביל-גאריי). גליק און צופרידנהייט זאלן אייער לעבן באגלייטן.

מאדליבארזשין — **בנות אגודת ישראל**
לערערן ר. הארן

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר דער גיערטער פרל. **ש. ל. גליקסבערג** צו איר פארלאבונג מיט ה' **פיעטרקאווסקי** (בלאשקי). בויט אייער צוקונפט אויף די בערג פון יהודה און ירושלים.

טלושטש — **לערערן פלאנטשאק,**
בנות אגודת ישראל
חעניע מינסקא.

א הערצלעכן מזל-טוב און א גליקלעכע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער ליבער ה' **חנה לאה מארעק** צו איר תנאים מיט ה' **שמחה בעטציג** (בלוינע). זאל אייער צוזאמינבונד זיין א קשר של קיימא און בויט אייער עתיד אין גייסט פון תורה ומסורה אינים הייליקן לאנד.

גראדזיסק-מאז. — **לערערן הינקא יצנאוויטש**
בנות-אגודת-ישראל

א ברכהפולן מזל טוב ווינשט איך מיין הייך-גיליבטע גיוו. לערערן פרל. **זשורקאווסקא** מיט ה' **סאכאטשטאווסקי** (לאדזש). זאל דער אייביקער שטערן פון גליק אייער שטענדיקער באגלייטער זיין.

פשעדבארזש — **ב"י לערערן ח' שטאל**

אונדזער ח' פירערן **ב. האנדעלסמאן** צו איר פארלאבונג מיט ה' **שילדקרויט** ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב. תזכו לבנות ביתכם על הרי ציון וירושלים.

החברות: **רבקה נאשעלסקא**
מלכה לאנדא

לנשואי המורה מרת **פיגה רוטנברג** (ורשה) בברכת מזל-טוב מברכים

ועד הב"י בדוברוצקה
ב"א אנפאנג

א הארציקן מזל-טוב און אייביקע צופרידנקייט ווינטשן מיר דער ח' לערערן פרל. **פעסא פראצעל** (קאליש) צו איר פארלאבונג מיט ה' **לעוו** (לאדזש). זי זאל ווייטער זוכה זיין פארטצוזעצן איר פרוכטבארע ארבית פאר אונדזערע אידעאלן. אויך אונדזערע ח' בנות-חברות: **חנה זילבערמאן** און **אסתר וועלטמאן** צו זייערע תנאים ווינטשן מיר פיל גליק.

פראשקע — **לערערן ש. קליניעווסקא**
בנות-אגודת-ישראל

אבאנאמענטס-פרייז
א יאר — 7 גילדן. א האלב יאר — 4 גילדן
א פערטל יאר — 2 גילדן.

אנאנסן-פרייז
א גאנצע זייט — 200 ג. א האלבע זייט — 100 ג.
א פערטל זייט — 50 ג. א אכטל זייט — 25 ג.

דער אבאנאמ. מוז גיצאלט ווערן פריערויס
געלט שיקן לויט פ. ק. א. 67,795
א גראטולאציע ביז 20 ווערטער 3 גילדן
געלט פאר אנאנסן פריעראויס.

Red. i wyd. Luzer Gerszon Frydenzon Nakł. Centr. B. A. J. (Agudas Israel) w Polsce Druk. J. Djament Łódź, Kilińskiego 50